

บทนำ

วิชาพุทธานุพุทธประวัติ แปลว่า ประวัติหรือความเป็นมาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระสาวก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงอุบัติขึ้นเพื่อสั่งสอนชาวโลกให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้พบกับความสุขที่แท้จริงของชีวิต ทรงประกอบด้วยพระกรุณาในหมู่มสัตว์ไม่มีประมาณ พระองค์ทรงถึงพร้อมด้วยสัมปทาคุณ ๓ ประการ คือ

๑. เหตุสัมปทา คือการบำเพ็ญบารมีมาอย่างครบถ้วน

๒. ผลสัมปทา คือการที่ทรงได้รับผลของบารมี ทำให้มีรูปกายประกอบด้วยมหาปุริสลักษณะ อานุภาพ การละกิเลสและพระญาณหยั่งรู้เป็นต้น

๓. สัตตูปการสัมปทา คือการที่ทรงบำเพ็ญประโยชน์ต่อชาวโลกด้วยพระทัยที่บริสุทธิ์ พระองค์ทรงแสดงธรรมสั่งสอนให้พุทธบริษัทได้รู้ถึงเป้าหมายของชีวิตหรือประโยชน์

๓ ประการ คือ

๑. ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ คือประโยชน์ที่พึงจะได้รับในชาตินี้

๒. สัมปรายิกัตถประโยชน์ คือประโยชน์ที่พึงจะได้รับในชาติหน้า

๓. ปรมัตถประโยชน์ คือประโยชน์อย่างยอดเยี่ยม ได้แก่พระนิพพาน

ปริเฉทที่ ๑

ว่าด้วยชมพูทวีป

ชมพูทวีป

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์เสด็จอุบัติขึ้นในดินแดนชมพูทวีป ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศพายัพ (ตะวันตกเฉียงเหนือ) ของประเทศไทย

ชมพูทวีป หมายถึง ดินแดนหรือแผ่นดินที่กำหนดด้วยไม้หว่า ปัจจุบันได้แก่ ประเทศ อินเดีย เนปาล ภูฏาน บังกลาเทศ ปากีสถาน และอัฟกานิสถานบางส่วน

อาณาเขตชมพูทวีป

ชมพูทวีปเป็นดินแดนที่มีความอุดมสมบูรณ์ โดยมีกษัตริย์เป็นพระเจ้าแผ่นดินปกครองเป็น ส่วน ๆ อาณาเขตชมพูทวีปแบ่งออกเป็น ๒ เขตใหญ่ ๆ ได้แก่

๑. มัชฌิมประเทศ หรือมัธยมประเทศ หมายถึงประเทศที่ตั้งอยู่ท่ามกลาง เป็นที่อยู่ของพวก อริยกะ ได้แก่ อาณาเขตที่มีความเจริญรุ่งเรือง มีเศรษฐกิจดี เป็นศูนย์กลางการค้า และเป็นชุมนุม ของนักปราชญ์บัณฑิตผู้มีความรู้ในสาขาต่าง ๆ มีอาณาเขตปรากฏในพระบาลีจัมมขันธ์ มหาวรรค พระวินัย แสดงไว้ดังนี้

ทิสบูรพา	นับตั้งแต่มหาศาลนครเข้ามา
ทิสอาคเนย์	นับตั้งแต่แม่น้ำสัลลวตีเข้ามา
ทิสทักษิณ	นับตั้งแต่เสตกัณณิกนิคมเข้ามา
ทิสปัจฉิม	นับตั้งแต่ถุนคามเข้ามา
ทิสอุดร	นับตั้งแต่ภูเขาอุสึชชะเข้ามา

๒. ปัจฉิมประเทศ หมายถึงส่วนภูมิภาค เป็นที่อยู่ของพวกมัลลกะ ได้แก่อาณาเขตที่ยัง ไม่เจริญ อยู่ภายนอกเขตมัชฌิมประเทศออกไป

ความเห็น ๒ อย่าง

ประชาชนในชมพูทวีปส่วนมากนับถือศาสนาพราหมณ์เป็นหลัก ยึดถือวรรณะอย่างแรงกล้า และมีความเห็นแตกต่างกันออกไปตามความเชื่อของแต่ละคน แต่พอสรุปได้ ๒ อย่าง คือ

๑. สัสตทิกุญฐิ เห็นว่าตายแล้วเกิด
๒. อัจเจททิกุญฐิ เห็นว่าตายแล้วสูญ

กำเนิดศากวงศ์และโกถียวงศ์

ชมพูทวีปตั้งแต่อดีตกาลปกครองโดยระบบกษัตริย์ มีพระเจ้าแผ่นดินพระนามว่า สมมติเทวราชเป็นองค์ปฐมกษัตริย์ปกครองเรื่อยมาจนถึงสมัยพระเจ้าปฐมโศกกากราช พระเจ้าตติยโศกกากราช พระองค์สืบราชสมบัติต่อมาตามลำดับ กระทั่งถึงพระเจ้าตติยโศกกากราช

พระเจ้าตติยโศกกากราช มีพระราชโอรสและพระราชธิดารวม ๘ พระองค์ คือ พระราชโอรส ๔ พระองค์ และพระราชธิดา ๔ พระองค์ ต่อมาเมื่อพระมเหสีทิวงคต พระเจ้าตติยโศกกากราชอภิเษกสมรสอีกครั้งและได้พระราชโอรสใหม่อีกองค์หนึ่งพระนามว่า **ชันดู**

ในวันที่พระมเหสีประสูติพระโอรสใหม่นั้น ทรงประทานพรว่า ถ้าปรารถนาสิ่งใดก็จะประทานให้ตามที่ต้องการ พระมเหสีได้ทูลขอราชสมบัติให้แก่พระโอรส ทรงให้ตามที่พระนางทูลขอ ด้วยทรงถือว่าเป็นกษัตริย์ตรีศแล้วไม่คืนคำ จะเป็นการเสียดาย จากนั้นรับสั่งให้พระราชโอรสและพระราชธิดาทั้งหมด พร้อมด้วยข้าราชการบริพารไปสร้างเมืองแห่งใหม่

พระราชโอรสและพระราชธิดาทั้ง ๘ จึงออกเดินทางพร้อมด้วยข้าราชการบริพารไปสร้างเมืองที่ดงไม้สักกะ โกลัญญาหิมพานต์ แต่เดิมเคยเป็นที่อยู่ของกบิลดาบส และตั้งชื่อเมืองใหม่นี้ว่า **กบิลพัสดุ์ ตามชื่อของกบิลดาบส**

เมื่อสร้างเมืองเสร็จแล้วพระราชโอรสและพระราชธิดาทั้งหมด ยกเว้นแต่พระเชษฐภคินีได้จับคู่อภิเษกสมรสกันเอง เพราะกลัวว่าถ้าอภิเษกสมรสกับราชวงศ์อื่นพระราชโอรสและพระราชธิดาที่ประสูติมาจะเป็นผู้ไม่สมบูรณ์ด้วยชาติ

ฝ่ายพระเจ้าตติยโศกกากราชทรงทราบถึงความเป็นอยู่ของพระราชโอรสและพระราชธิดามาโดยตลอด ทรงเห็นถึงความเพียรพยายามในการปกครองบ้านเมือง จึงตรัสสรรเสริญว่าเป็นผู้มีความสามารถอาจ จึงตั้งชื่อวงศ์กษัตริย์ให้ว่า **ศากยวงศ์**

ส่วนพระเชษฐภคินีได้อภิเษกสมรสกับพระเจ้ากรุงเทวทหะ ได้ตั้งวงศ์กษัตริย์ขึ้นอีกวงศ์หนึ่งชื่อว่า **โกถียวงศ์**

กษัตริย์ศากยวงศ์และโกถียวงศ์ถือว่าเป็นพระญาติเกี่ยวเนื่องกันและปกครองบ้านเมืองด้วยดีเป็นลำดับมา จนถึงสมัยพระเจ้าชัยเสนะ พระองค์มีพระราชโอรสพระองค์หนึ่งพระนามว่า **สีหนุ** มีพระราชธิดาพระองค์หนึ่งพระนามว่า **ยโสธรา**

ต่อมาเมื่อพระเจ้าชัยเสนะเสด็จสวรรคต สีหนุราชกุมารได้เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติและได้อภิเษกสมรสกับพระนางกัญญา ผู้เป็นพระกนิษฐภคินีของพระเจ้าอัญชนะ กษัตริย์ผู้ปกครองเมืองเทวทหะ มีพระราชโอรส ๕ พระองค์คือ **สุทโชนะ สุกโกทนะ อมิโตทนะ โชโตทนะ ฌมิโตทนะ** และพระราชธิดา ๒ พระองค์คือ **ปมิตาและอมิตา**

พระเจ้าอัญชนะกษัตริย์เมืองเทวทหะ อภิเษกสมรสกับพระนางยโสธรา ซึ่งเป็นพระกนิษฐภคินีของพระเจ้าสีหหนุ มีพระราชโอรส ๒ พระองค์ คือ สุปปพุทธะ และทัณฑปาณิ มีพระราชธิดา ๒ พระองค์ คือ สิริมหามายาและปชาบดีโคตมี

พระราชโอรสองค์ใหญ่ของพระเจ้าสีหหนุ คือเจ้าชายสุทโธทนะทรงเจริญพระชนมายุพอสมควรแล้ว ได้ส่งพราหมณ์ ๘ คนไปทูลของพระนางสิริมหามายา พระราชธิดาของพระเจ้าอัญชนะและพระนางยโสธรา ซึ่งเป็นผู้เพียบพร้อมด้วย เบญจกัลยาณี ได้แก่ ผู้มีความงาม ๕ ประการ คือ ผมงาม เนื้องาม พันงาม ผิวงามและวัยงาม เพื่อมาอภิเษกสมรสกับเจ้าชาย

เบญจมหาปริจาค

นับย้อนหลังไป ๔ อสงไขยกัปอีก ๑ แสนกัป สมัยนั้นพระโพธิสัตว์เกิดเป็นสุเมธคาบส ได้ปรารถนาพระสัพพัญญุตญาณเฉพาะพระพักตร์ของพระพุทธเจ้าพระนามว่า ทีปังกร และทรงบำเพ็ญมหาปริจาค ๕ ประการ คือ

๑. ปริจาคทรัพย์เป็นทาน
๒. ปริจาคอวัยวะเป็นทาน
๓. ปริจาคบุตรเป็นทาน
๔. ปริจาคภรรยาเป็นทาน
๕. ปริจาคชีวิตเป็นทาน

บำเพ็ญบารมี ๑๐

พระบรมโพธิสัตว์หลังจากได้รับพยากรณ์แล้วทรงบำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการ คือ ทานบารมี ศีลบารมี เนกขัมมบารมี ปัญญาบารมี วิริยบารมี ขันติบารมี สัจจบารมี อธิษฐานบารมี เมตตาบารมี และอุเบกขาบารมี ทรงบำเพ็ญบารมีครบถ้วนบริบูรณ์ในชาติที่เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร

ครั้นทิวงคตแล้วได้เกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต เป็นเทพบุตรพระนามว่า ท้าวสันดุสิตเทวราช เมื่อพระบารมีแก่กล้าสามารถจะบรรลุพระโพธิญาณแล้ว ทรงรับการอาราธนาของเหล่าเทวดาและพรหมเพื่อเสด็จจุติในพระครรภ์ของพระมารดา

ปัจจุโกลาหล

ก่อนที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จอุบัติขึ้นในโลกนั้น พวกพรหมในชั้นสุทธาวาสได้ป่าวประกาศในหมื่นโลกธาตุว่า นับจากนี้ไปประมาณหนึ่งแสนปี พระพุทธเจ้าจักเสด็จอุบัติขึ้นในโลก ผู้

ปรารถนาจะพบกับพระพุทธเจ้า จึงบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และชวนชวายเป็นการบำเพ็ญกุศลต่าง ๆ เกิด อย่างนี้เรียกว่า **พุทธโกลาหล**

โกลาหล คือ ความเอิกเกริกอลหม่านในหมื่นโลกธาตุอันเกิดจากความสงสัยสับสนมี ๕ ประการ เรียกว่า **ปัญจโกลาหล** คือ

๑. พุทธโกลาหล ก่อนพระพุทธเจ้าอุบัติ ๑๐๐,๐๐๐ ปี
๒. กัปโกลาหล ก่อนกัปพินาศ ๑๐,๐๐๐ ปี
๓. จักกวัตติโกลาหล ก่อนพระเจ้าจักรพรรดิอุบัติ ๑๐๐ ปี
๔. มงคลโกลาหล ก่อนพระพุทธเจ้าตรัสมงคล ๑๒ ปี
๕. โมไนยโกลาหล ก่อนมีผู้ถามโมไนยปฏิบัติ ๗ ปี

ปัญจบุพนิมิต

เทวดาและท้าวมหพรหมทั้งหลายในหมื่นโลกธาตุได้สดับพุทธโกลาหล จึงประชุมกันถามว่า ผู้ใดจะได้ไปอุบัติตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ลำดับนั้นบุพนิมิต ๕ ประการ ได้ปรากฏแก่ท้าวสันดุสิตเทวราช คือ

๑. ทิพยบุปผาที่ประดับพระวรกายเหี่ยวแห้ง
๒. ทิพยภูษาที่ทรงเส้าหมอง
๓. พระเสโทไหลออกจากพระกัจฉะ
๔. พระสรীরกายมีอาการปรากฏชรา
๕. พระทัยกระสับกระส่ายเป็นทุกข์เบื่อหน่ายเทวโลก

การที่ปัญจบุพนิมิตปรากฏแก่ท้าวสันดุสิตเทวราชในครั้งนี้ เหล่าเทวดาในหมื่นโลกธาตุทราบวาท้าวสันดุสิตเทวราชพระองค์นี้จักได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในโลกอย่างแน่นอน จึงพร้อมใจกันกราบทูลอาราธนาเพื่อให้เสด็จจุติในมนุษยโลก

ปัญจมหาวิโลกนะ

พระบรมโพธิสัตว์ก่อนจะรับคำอาราธนา ทรงพิจารณาหาวิโลกนะ ๕ ประการ มหาวิโลกนะ คือ การตรวจดูอันยิ่งใหญ่ หมายถึงสิ่งที่พระโพธิสัตว์ทรงพิจารณาตรวจดูก่อนที่จะตัดสินใจรับคำอาราธนาของเทวดาทั้งหลายในอันจุติจากเทวโลกไปบังเกิดในมนุษยโลก มี ๕ ประการ ได้แก่

๑. กาล คือ อายุของมนุษย์จะต้องอยู่ในระหว่าง ๑๐๐ ถึง ๑๐๐,๐๐๐ ปี

๒. ทวีป คือ จะอุบัติเฉพาะในชมพูทวีปเท่านั้น
๓. ประเทศ คือ จะอุบัติเฉพาะในมัธยมประเทศเท่านั้น
๔. สกุล คือ จะอุบัติเฉพาะในสกุลกษัตริย์หรือสกุลพราหมณ์เท่านั้น
๕. มารดา คือ มารดาและกำหนดอายุของมารดา มารดาจะต้องมีศีล ๕
บริสุทธิ์ไม่โลเลในบรูช ไม่เป็นนักดื่มสุรา ได้บำเพ็ญบารมีมา
ตลอดแสนกัป

เสด็จจุติลงสู่พระครรภ์

พระบรมโพธิสัตว์ครั้งทรงพิจารณาหาวิโลกนะ ๕ ประการบริบูรณ์แล้ว จึงทรงรับคำอาราธนาของเหล่าเทวดาและท้าวมหาพรหม เสด็จจุติจากทิพยสถานลงสู่พระครรภ์ของพระนางสิริมหามายาพระอัครมเหสีของพระเจ้าสุทโธทนะ ผู้ครองเมืองกบิลพัสดุ์ในวันเพ็ญเดือน ๘ ปีระกาก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี

พระมารดาทรงพระสุบิน

พระนางสิริมหามายา ทรงชำระพระวรกายด้วยน้ำหอม พระราชทานทรัพย์ ๔ แสน กหาปณะเป็นมหาทาน เสร็จแล้วเสวยโภชนาหารอันประณีต จากนั้นทรงสมาทานอุโบสถศีลแล้ว เสด็จก้าวขึ้นสู่พระแท่นบรรทม ในเวลาใกล้อรุณทรงพระสุบินว่า “ท้าวมหาราชทั้ง ๔ มายกพระนางไปพร้อมพระแท่นที่บรรทม แล้ววางไว้บนพื้นแผ่นดินโนติลาใต้ต้นรัง มีเทพธิดามาอัญเชิญเสด็จไปสรงน้ำในสระอนดาต ชำระพระวรกายให้หมดจดผุดผ่องแล้ว ทรงฉลองพระองค์ด้วยผ้าทิพย์ ทรงดูปลั้ของหอมทิพย์ และทรงประดับด้วยทิพยุบผานานาชนิด แล้วเสด็จสู่ที่บรรทม ณ วิมานทอง ใกล้สุวรรณคีรีลูกหนึ่ง ป้ายพระเศียรไปทางทิศปราจีน ขณะนั้นมีพญาช้างเผือกเชือกหนึ่งชูวงถืดดอกบัวขาว อบอุ่นด้วยกลิ่นหอมไปทั่วบริเวณ ได้ทำประทักษิณพระนาง ๓ รอบ แล้วปรากฏเป็นเหมือนเข้าไปสู่พระอุทรเบื้องขวาของพระราชเทวี”

ทำนายพระสุบิน

ครั้งรุ่งเช้าพระนางได้กราบทูลให้พระเจ้าสุทโธทนะทรงทราบ ทรงรับสั่งให้พราหมณ์ทำนายพระสุบิน พราหมณ์พิจารณาดูพระสุบินนั้นแล้วได้กราบทูลว่า “พระราชโอรสของพระองค์จักเป็นอัครบรูชผู้เลิศและมีอานุภาพมาก ถ้าอยู่ในขรราวาสวิสัยจักได้เป็นจอมจักรพรรดิ และถ้าออกบวชจักได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแน่แท้ ”

พระโศภิตัตว์ประสูติ

พระโศภิตัตว์เสด็จอยู่ในพระครรภ์ครบถ้วน ๑๐ เดือนแล้ว พระนางสิริมหามายาทรงปรารถนาที่จะเสด็จไปยังเมืองเทวทหะเพื่อเยี่ยมสกุลวงศ์ของพระองค์ จึงเข้าไปกราบทูลพระเจ้าสุทโธทนะ ทรงอนุญาตตามความประสงค์ จากนั้นประทับนั่งบนพระเสลี่ยงทองคำ เสด็จพร้อมด้วยข้าราชการบริวารมุ่งหน้าไปสู่เมืองเทวทหะ ครั้นถึงสวนลุมพินีวัน ซึ่งอยู่ระหว่างเมืองกบิลพัสดุ์และเมืองเทวทหะ เป็นสถานที่ที่รื่นรมย์ไปด้วยต้นไม้ขนานชนิดออกดอกบานสะพรั่งส่งกลิ่นหอมคลอบอวลไปทั่วบริเวณ ขณะที่เสด็จถึงต้นสาละก็บังเกิดลมกัมมฆวาทประซวรในพระครรภ์ ข้าราชการบริวารจึงผูกม่านจัดแจงสถานที่ประสูติ พระนางสิริมหามายาประทับยืนผินพระปฤษฎางค์พึ่งต้นสาละ จับกิ่งสาละด้วยพระหัตถ์ขวา ผินพระพักตร์ไปทางทิศบูรพาและประสูติพระราชโอรสในกาลนั้นเอง ตรงกับวันวิสาขบูชา ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖

เปล่งอาสภิวาจา

หลังจากประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดาแล้ว ท้าวมหาพรหมทั้ง ๔ ถือข่ายทองมารองรับพระวรกายไว้ ส่วนพระกุมารทอดพระเนตรไปในทิศทั้ง ๑๐ ไม่ปรากฏมีผู้ใดจะเสมอเหมือนพระองค์ จึงผินพระพักตร์มุ่งหน้าไปทางทิศอุดร เสด็จก้าวพระบาทไปได้ ๗ ก้าว ทรงเปล่งพระสุรเสียงไพเราะก้องกังวานดุจเสียงท้าวมหาพรหมว่า “เราเป็นผู้เลิศในโลก เราเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในโลก เราเป็นผู้เจริญที่สุดในโลก ชาตินี้เป็นชาติสุดท้ายภพใหม่ไม่มีอีกแล้ว”

เสียงท้าวมหาพรหม ๘ ประการ

๑. แจ่มใส
๒. ชัดถ้อยชัดคำ
๓. หวานกลมกล่อม
๔. เสนาะโสต
๕. หยดย้อย
๖. ไม่เครือไม่แหบไม่พร่า
๗. ชิ่ง
๘. มีกังวาล

ตรีศได้ ๓ ชาติ

พระชาติที่พระโพธิสัตว์พอประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดาทรงเปล่งอัสภิวาจาอย่าง
องอาจได้มี ๓ ชาติเท่านั้น คือ

๑. พระชาติที่เป็นมโหสถ
๒. พระชาติที่เป็นพระเวสสันดร
๓. พระชาติที่เป็นพระสิทธัตถราชกุมาร

สหชาติ ๗ ประการ

ในวันที่พระโพธิสัตว์ประสูตินั้น มีบุคคลและสิ่งซึ่งเกิดขึ้นร่วมวันเดือนปีเดียวกับพระองค์
เรียกว่า สหชาติมี ๗ ประการ คือ

๑. พระนางพิมพา	มารดาพระราहुล
๒. พระอานนท์	พุทธอุปัฏฐาก
๓. กาฬทายี	อำมาตย์ที่ไปกราบทูลให้เสด็จกลับเมืองกบิลพัสดุ์
๔. ฉันทะ	องครักษ์ผู้ตามเสด็จขณะออกผนวช
๕. กัณฐกะ	ม้าที่ทรงในวันเสด็จออกผนวช
๖. มหาโพธิ์	ต้นไม้เป็นที่ตรัสรู้
๗. ขุมทรัพย์ ๔ ทิศ	คือ สังขะ เอละ อุปปละ ปุณฺฑริกะ

ปาฏิหาริย์ ๗ ประการ

เมื่อพระโพธิสัตว์ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดานั้นมีปาฏิหาริย์เกิดขึ้น ๗ ประการ
คือ

๑. พระมารดาประทับยืนประสูติ
๒. ประสูติไม่เปราะเปื้อนด้วยมลทินครรภ์
๓. ขณะประสูติมีเทวดามากมายรับ
๔. ท่อน้ำเย็นท่อน้ำร้อนตกลงมาจากอากาศสนานพระกาย
๕. ทรงดำเนินด้วยพระบาทได้ ๗ ก้าว
๖. ทรงเปล่งอัสภิวาจา
๗. แผ่นดินไหว

ประสูติได้ ๓ วัน

กาฬเทวิลดาบส หรืออสิตดาบสผู้สำเร็จสมาบัติ ๘ ซึ่งเป็นนักบวชประจำราชสกุลได้ทราบข่าวและได้เดินทางเข้าเฝ้าพระเจ้าสุทโธทนะในพระราชวังเพื่อชื่นชมพระบารมีของพระราชกุมาร

พระเจ้าสุทโธทนะรับสั่งให้นำพระราชโอรสมาเพื่อนมัสการอสิตดาบส ในขณะนั้นพระบาททั้งสองของพระราชกุมารปรากฏอยู่บนเศียรของอสิตดาบส เป็นที่อัศจรรย์ยิ่งนัก อสิตดาบสเห็นเหตุเช่นนั้น จึงพิจารณาคุณลักษณะของพระราชกุมารก็ทราบด้วยญาณว่า พระราชกุมารจักเป็นเอกบุรุษผู้ประเสริฐในโลก มีจิตใจชื่นชมยินดียิ่งนักจึงลุกขึ้นถวายอภิวาทที่พระบาทของพระราชกุมาร ฝ่ายพระเจ้าสุทโธทนะทอดพระเนตรเช่นนั้น จึงยกพระหัตถ์อภิวาทพระราชกุมารตามอสิตดาบส

นาลกะออกบวช

อสิตดาบสพิจารณาต่อไปอีกว่า พระราชกุมารทรงสมบุรณ์ด้วยมหาปุริสลักษณะ ๓๒ ประการ ดำริว่าพระราชกุมารจักออกผนวชแล้วได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างแน่นอน แต่ว่าเราคงไม่มีบุญวาสนาได้ออกบวชกับพระองค์ จึงไปบอกแก่นาลกะผู้เป็นหลานของตนให้ออกบวชเพื่อรอพระมหาบุรุษออกผนวชในโอกาสหน้า นาลกะจึงได้ออกบวชบำเพ็ญสมณธรรมในป่าหิมพานต์ตามคำของอสิตดาบส

ประสูติได้ ๕ วัน

พระโพธิสัตว์ประสูติได้ ๕ วัน พระเจ้าสุทโธทนะได้เชิญพราหมณ์ ๑๐๘ คน ผู้รู้ไตรเพทมาบริโภคอาหารในพระราชวัง แล้วเลือกพราหมณ์ ๘ คน จากพราหมณ์ทั้งหมดเพื่อทำนายพระลักษณะ พราหมณ์ ๗ คนแรก คือ รามพราหมณ์ ลักษณะพราหมณ์ ยัญญพราหมณ์ ฐุชพราหมณ์ โภชพราหมณ์ สุทัตตพราหมณ์ สยามพราหมณ์ พิจารณาลักษณะของพระราชกุมารแล้วชูนิ้วขึ้น ๒ นิ้วทำนายเป็น ๒ คติว่า พระราชกุมารนี้เป็นผู้มีบุญมาก ถ้าดำรงเพศฆราวาสจักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ถ้าเสด็จออกผนวชจักได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

แต่โกณฑัญญพราหมณ์หลังจากพิจารณาแล้วชูนิ้วขึ้นนิ้วเดียว ทำนายเป็นคติเดียวว่า พระราชกุมารจักเสด็จออกผนวช แล้วจักได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแน่นอน

พระราชกุมารมีพระรัศมีโอกาสออกจากพระสรีระ ด้วยเหตุนี้พราหมณ์จึงขนานพระนามว่า อังคีรชราชกุมาร และเรียกอีกพระนามหนึ่งว่า สิทธิชคตราชกุมาร เพราะพระราชกุมารปรารถนาสิ่งใดจะสำเร็จสมดังพระทัยทุกประการ

ประสูติได้ ๗ วัน

พระนางสิริมหามายาเมื่อประสูติเจ้าชายสิทธัตถะได้ ๗ วันแล้วได้เสด็จทิวศต พระเจ้าสุทโธทนะจึงอภิเษกสมรสกับพระนางปชาบดีโคตมีและทรงมอบพระราชกุมารให้พระนางเป็นผู้เลี้ยงดูแทนพระมารดาที่จากไป พระนางทรงรักและดูแลสิทธัตถกุมารเป็นอย่างดีเหมือนเป็นบุตรของพระนางเอง ในกาลต่อมาพระนางก็ได้ประสูติพระราชโอรสและพระราชธิดา ๒ พระองค์ คือนันทกุมาร และรูปนันทกุมารี

ประสูติได้ ๗ ปี

คราวหนึ่งในวันทำพิธีอุปสมบทแรกนาขวัญ พระเจ้าสุทโธทนะรับสั่งให้ประดับตกแต่งพระนครแล้วเสด็จพระดำเนินไปยังมณฑลพิธีพร้อมด้วยข้าราชการ เมื่อไปถึงจัดให้พระราชกุมารพักอยู่ที่ใต้ต้นหว้าใหญ่ ส่วนพระองค์เสด็จออกไป ณ สถานที่ทำพิธี อาศัยความเงียบสงบภายใต้ร่มไม้ นั่น พระราชกุมารเสด็จลุกขึ้นนั่งสมาธิได้บรรลุปฐมฌาน ในเวลาบ่ายพระอาทิตย์มีเงาล้อมไปแล้ว แต่เงาของต้นหว้ากลับตั้งตรงเหมือนเที่ยงวัน พี่เลี้ยงนางนมเห็นเหตุการณ์เช่นนั้น จึงกราบทูลพระเจ้าสุทโธทนะให้ทรงทราบ เสด็จมาทอดพระเนตรเห็นเหตุอัศจรรย์เช่นนั้นจึงยกพระหัตถ์นัมัสการพระราชกุมาร เป็นการไหว้ครั้งที่สอง

ทรงรับสั่งให้ขุดสระโบกขรณี ๓ สระ คือ ปลุกบัวขาวสระหนึ่ง ปลุกบัวหลวงสระหนึ่ง และปลุกบัวขาวสระหนึ่ง เพื่อให้พระราชกุมารสำราญพระทัย ทรงนำเครื่องทรงมีผ้าโพกพระเศียร ฉลองพระองค์และพระภูษาเป็นต้นจากแคว้นกาสีมาถวาย ทรงส่งไปศึกษาศิลปวิทยาที่สำนักของครูวิศวามิตร

ประสูติได้ ๑๖ ปี

พระราชกุมารเจริญวัยขึ้น พระราชบิดาสั่งให้สร้างปราสาท ๓ หลัง คือ ๑. รมยปราสาท ๒. สุรมยปราสาท ๓. สุขปราสาท ให้พระราชกุมารประทับในสามฤดู

พระราชบิดาทูลขอพระนางยโสธราหรือพิมพา ผู้เป็นพระราชธิดาของพระเจ้าสุปพพุทชะ แห่งเมืองเทวทหะมาเพื่ออภิเษกสมรสกับเจ้าชายสิทธัตถะ เสวยสุขโดยมีสตรีล้วน ๆ ประโคมดนตรีขับกล่อมบรรเลงภายในปราสาท ๓ หลังนั้น ตลอดทั้งวันและคืนดุจเสวยทิพย์สมบัติ

ปัญหาและเฉลยปริเฉทที่ ๑

๑. พุทธานุพุทธประวัติ ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องอะไร ?

ก. ประวัติพระพุทธเจ้า

ข. ประวัติพระสาวก

- ค.ประวัติพระพุทธเจ้าและพระสาวก ง.ลัทธิประเพณีต่าง ๆ
- ๒.ประเทศไทยตั้งอยู่ทางทิศใดของประเทศอินเดีย ?
- ก.ทิศทักษิณ ข.ทิศบูรพา
ค.ทิศพายัพ ง.ทิศอาคเนย์
- ๓.ข้อใดไม่ใช่ขุบทุนิคมิต ๕ ประการที่ปรากฏแก่พระโพธิสัตว์ก่อนเสด็จจุติยังโลกมนุษย์ ?
- ก.ทิพยภูษาที่ทรงมีสีเสerahมอ ข.พระสรীরกายมีอาภรณ์ชราปรากฏ
ค.พระเศโทไหลออกจากพระนลาฏ ง.ทิพยุบลพาที่ประดับกายเหี่ยวแห้ง
- ๔.ปัญจมหาวิโลกนะที่พระโพธิสัตว์ทรงพิจารณาถึง คือข้อใด ?
- ก.แคว้น เมือง ชนบท สกุล มารดา ข.กาล ทวีป ประเทศ สกุล มารดา
ค.กาล ทวีป ประเทศ เมือง มารดา ง.ทวีป ประเทศ ชนบท สกุล มารดา
- ๕.กษัตริย์พระองค์ใด เป็นต้นวงศ์ศากยะ ?
- ก.พระเจ้าชัยเสนะ ข.พระเจ้าสีหหนุ
ค.พระเจ้าอัญชนะ ง.พระเจ้าโอกกากราช
- ๖.พระเจ้าสีหหนุและพระนางกาญจนา มีความเกี่ยวข้องกับเจ้าชายสิทธัตถะอย่างไร ?
- ก.ตา ยาย ข.ปู่ ย่า
ค.ลุง ป้า ง.พ่อตา แม่ยาย
- ๗.ใครไม่ใช่สหชาติที่เกิดร่วมในวันที่เจ้าชายสิทธัตถะประสูติ ?
- ก.กาฬทายีอำมาตย์ ข.พระนางพิมพา
ค.พระอานนท์ ง.พระอุบาลี
- ๘.พระมารดาของพระนางพิมพา มีพระนามว่าอย่างไร ?
- ก.โคตมี ข.อมิตา
ค.กีสาคอตมี ง.ปมิตา
- ๙.ใครออกบวชเพราะเชื่อมั่นในวิชาการทำนายทายทัก ?
- ก.พระมหากัสสปะ ข.พระอัญญาโกณฑัญญะ
ค.พระวัณโณ ง.พระอัสสชิ
- ๑๐.ใครทำนาลักษณ์ะมหาบุรุษเป็นคนแรก ?
- ก.กบิลดาบส ข.กาฬเทวิลดาบส
ค.อาฬารดาบส ง.โกณฑัญญะพราหมณ์
- ๑๑.สิทธัตถะตราราชกุมารทรงนับถือศาสนาใดมาก่อน ?
- ก.ศาสนาพุทธ ข.ศาสนาอิสลาม

ก.ศาสนาพราหมณ์

ง.ศาสนาฮินดู

๑๒.หนังสือปฐมสมโพธิ เป็นตำรามุ่งทางใด ?

ก.ตำนาน

ข.อภินิหาร

ค.ธรรมปฏิบัติ

ง.วิจารณ์

๑๓.การอนุเคราะห์สรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์ เป็นคุณสัมปทาข้อใด ?

ก.เหตุสัมปทา

ข.ผลสัมปทา

ค.เจตนาสัมปทา

ง.สัตตูปการสัมปทา

๑๔.ข้อใด กล่าวถูกต้องที่เกี่ยวกับกรุงกบิลพัสดุ์ ?

ก.เดิมเป็นสถานที่อยู่ของกบิลดาบส

ข.เมืองที่พระเจ้าสุทโธทนะให้สร้างขึ้น

ค.เมืองเดิมที่พระเจ้าโอกกากราชครอบครอง

ง.เมืองที่พระเจ้าโอกกากราชสร้างให้พระโอรส

๑๕.แคว้นกาสีมีชื่อเสียงในเรื่องใด ?

ก.ธัญญาหาร

ข.สมุนไพรร

ค.อัญมณี

ง.เสื้อผ้า

๑๖.การศึกษาพุทธานุกุศลประวัติ มีประโยชน์อย่างไร ?

ก.รู้ความเป็นไป

ข.รู้ปฏิบัติทางจริยาวัตร

ค.ได้ทิฏฐานุกติ

ง.ถูกทุกข้อ

๑๗.ไตรเพท เป็นคัมภีร์การศึกษาของวรรณะใด ?

ก.กษัตริย์

ข.พราหมณ์

ค.แพศย์

ง.ศูทร

๑๘.เพราะเหตุใด คนชมพูทวีปสมัยนั้น จึงมีทิฏฐิความเห็นที่แตกต่างกัน ?

ก.มีคณาจารย์มากมาย

ข.มีการสอนลัทธิต่างกัน

ค.มีการแบ่งชั้นวรรณะ

ง.ถูกทุกข้อ

๑๙.ความเห็นว่าย ดาษแล้วสูญ จัดเป็นทิฏฐิประเภทใด ?

ก.อเหตุกทิฏฐิ

ข.นัตถิกทิฏฐิ

ค.อุจเฉททิฏฐิ

ง.สัตตตทิฏฐิ

๒๐.พระเจ้าสุทโธทนะ ทรงครองราชย์สืบสันตติวงศ์ต่อจากใคร ?

ก.พระเจ้าโอกกากราช

ข.พระเจ้าชยเสนะ

ค.พระเจ้าสีหหนุ

ง.พระเจ้าอัญชนะ

๓๑. ข้อใด เป็นผลเสียของพวกที่มีความเห็นว่าตายแล้วสูญ ?

ก. ไม่กลัวบาปกรรม

ข. เอาตัวรอดในปัจจุบัน

ค. ไม่กลัวเกิดในทุคติ

ง. ถูกทุกข้อ

๓๒. พระเจ้าชัยเสนะ เป็นพระบิดาของใคร ?

ก. พระเจ้าสีหหนุ

ข. พระเจ้าอัญชนะ

ค. พระเจ้าสุทโธทนะ

ง. พระเจ้าสุปปพุทธะ

เฉลยบทที่ ๑

๑.ก	๒.ง	๓.ก	๔.ข	๕.ง
๖.ข	๗.ง	๘.ข	๙.ข	๑๐.ข
๑๑.ก	๑๒.ข	๑๓.ง	๑๔.ก	๑๕.ง
๑๖.ง	๑๗.ข	๑๘.ง	๑๙.ก	๒๐.ก
๒๑.ข	๒๒.ก	๒๓.ง	๒๔.ก	๒๕.ก
๒๖.ก	๒๗.ก	๒๘.ก	๒๙.ง	๓๐.ก
๓๑.ง	๓๒.ก			

ปริเฉทที่ ๒

ว่าด้วยการเสด็จออกบรรพชาและตรัสรู้

เทวทูต ๔

เจ้าชายสิทธัตถะทรงพระเกษมสำราญในฆราวาสวิสัยเรื่อยมา ได้เสด็จประพาสอุทยานด้วย ราชรถ ๓ วาระ ขณะที่ประพาสอุทยานอยู่นั้น ทอดพระเนตรเห็นคนแก่ คนเจ็บ และคนตายที่ เทวดาเนรมิตขึ้นในระหว่างหนทาง ทรงสลดพระทัยว่า แม้ตัวเราเองก็ไม่สามารถจะพ้นไปจาก สภาพนี้ได้ ทรงบรรเทาความเมา ๓ ประการ ได้คือ เมาในวัย เมาในความไม่มีโรค และเมาในชีวิต ในวาระที่ ๔ ทอดพระเนตรเห็นสมณะ ทรงปีติเลื่อมใสในปฏิบัติ ทรงแสดงว่า การประพาสเป็นเพศ สมณะนี้ เป็นบุญกุศลอันประเสริฐยิ่ง ควรที่เราจะถือเอาเพศอันสูงสุดนี้ วันนั้นทรงพักสำราญพระ ทัยในพระราชอุทยานตลอดวัน ตั้งแต่นั้นมาพระองค์มีพระทัยแนบมไปในการบรรพชาเป็นอย่างยิ่ง

พระนางยโสธราประสูติพระโอรส

ในขณะนั้นราชบุรุษได้นำข่าวสารจากพระราชวังมากราบทูลว่า บัดนี้พระนางพิมพาได้ ประสูติพระราชนิโอรสแล้ว เจ้าชายสิทธัตถะทรงทราบจึงตรัสอุทยานว่า ราหุลัง ชาตัง พันธะนัง ชาตัง บ่วงเกิดขึ้นแล้ว เครื่องพันธนาการเกิดขึ้นแล้ว จำเดิมแต่นั้นพระกุมารจึงได้พระนามว่า ราหุล

พระนางกิสาคอติมีนมโอม

เจ้าชายสิทธัตถะประทับอยู่ในพระราชอุทยานพอสมควรแก่เวลาแล้ว จึงเสด็จกลับพระนคร พระนางกิสาคอติซึ่งเป็นขัตติยราชกัญญาองค์หนึ่ง ทอดพระเนตรเห็นเจ้าชายสิทธัตถะ ซึ่งมีพระ รูปโคมสง่างามจนเกิดรักใคร่เป็นอย่างยิ่ง ได้ตรัสชมเชยว่า “พระราชกุมารนี้ เป็นบุตรของพระ บิดาและพระมารดาพระองค์ใด พระบิดาและพระมารดาพระองค์นั้นย่อมดับทุกข์เสียได้ และพระ ราชกุมารนี้เป็นพระภักดาของนารีใด นารีนั้นก็ดับทุกข์ได้” ครั้นได้สดับถ้อยคำดับทุกข์ที่พระนาง กล่าวถึงควรแก่การสรรเสริญยิ่ง จึงได้เปลื้องสร้อยมุกดาออกจากพระศอ ส่งไปมอบให้แก่พระนาง กิสาคอติเพื่อเป็นเครื่องบูชาคุณ

ทอดพระเนตรราหุลราชกุมารครั้งสุดท้าย

วันนั้นเจ้าชายสิทธัตถะมีพระทัยยินดีในการบรรพชา ไม่ยินดีในการพ้อรำพันร้องของ นางสนมกำนัลจึงเสด็จขึ้นสู่ที่บรรทม ในเวลาตีของคืนนั้นทรงตื่นบรรทมขึ้นแล้วพิจารณาดูเหล่า

นางสนมกำนัลซึ่งกำลังหลับอยู่ แสดงกิริยาอาการต่าง ๆ เสมือนซากศพที่ทิ้งอยู่ในป่าช้า จึงตัดสินพระทัยแน่วแน่ในการเสด็จออกผนวช ครั้นกับนายฉันทะว่า “เราจักออกผนวชในวันนี้ เจ้าจงเตรียมม้ากัณฐกะให้พร้อมเถิด”

ได้เสด็จเข้าไปในห้องบรรทมของพระนางพิมพา เพื่อทอดพระเนตรพระพักตร์ราหุลกุมารผู้เป็นพระโอรสที่รักยิ่ง ทรงเห็นพระนางพิมพาทอดพระกายเหนือพระเศียรพระโอรส คำริว่าถ้าเราจะยกพระหัตถ์พิมพา อุ้มองค์โอรสพระนางก็จะตื่น จะเป็นอันตรายต่อบรรพชา อย่าเลย ต่อเมื่อสำเร็จพระ โภชญาณแล้วจึงจะกลับมาทศนา จึงยืนที่ธรณีประตูทอดพระเนตรพระราชเทวีและราหุลกุมารเป็นครั้งสุดท้าย แล้วเสด็จขึ้นสู่หลังม้ากัณฐกะ เสด็จไปโดยมีนายฉันทะตามเสด็จไปด้วย

พระมหาบุรุษเสด็จบรรพชา

วันอาสาฬหบูชา เพ็ญเดือน ๘ พระยาวิสสวัตติมาร คำริว่า พระสิทธัตถะจะออกบวชเพื่อหลีกหนีวิสัยของเรา ดังนั้นเราจะทำการห้ามปรามเสีย แล้วกล่าวกับพระสิทธัตถะว่า “ดูกรกุมาร ท่านอย่าบรรพชาเลย ต่อจากนี้ไปไม่เกิน ๗ วัน จักรรัตนะจักปรากฏแก่พระองค์ พระองค์จักได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ” ครั้นห้ามด้วยพระดำรัสว่า “ดูก่อนพญามาร ท่านจงกลับไปเสียเถิด เราไม่ปรารถนาในการครองราชสมบัติ” ดังนี้แล้วเสด็จต่อไปจนถึงริมฝั่งแม่น้ำอโนมา ครั้นแล้วเสด็จลงจากม้ากัณฐกะ ประทับนั่งบนหาดทราย ทรงเปลื้องอาภรณ์เครื่องทรงกษัตริย์ให้แก่นายฉันทะ ทรงจับพระโมลีด้วยพระหัตถ์ซ้าย ทรงถือพระขรรค์ด้วยพระหัตถ์ขวาตัดพระโมลีแล้วโยนไปในอากาศ ทรงอธิษฐานว่า “ถ้าหากว่าเราจักได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพชฌญาณแล้วไซ้ ขอพระโมลีอย่าได้ตกลงมาสู่พื้นดิน” เสด็จออกผนวชเมื่อพระชนมายุ ๒๙ พรรษา

บริวาร ๘

ขณะนั้นท้าวสักกะทรงนำผอบแก้วมารองรับไว้แล้วนำไปบรรจุไว้ในพระจุฬามณีเจดีย์ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ฌกักรพรหมได้นำบริวาร ๘ อย่างมาถวาย คือ สังฆาฏิ จีวร สบง รัตประคด บาตร มีด เข็มและที่กรองน้ำ พระมหาบุรุษทรงครองผ้ากาสาวพัสตร์แล้วทรงอธิษฐานเพศเป็นบรรพชิต ส่วนเครื่องทรงนั้นทรงมอบให้แก่ฌกักรพรหมอัญเชิญไปบรรจุไว้ในทุสสเจดีย์ ที่พรหมโลก

กัณฐกะเทพบุตร

ฝ่ายนายฉันทะนำม้ากัณฐกะพร้อมเครื่องทรงของพระราชกุมารกลับไปกราบทูลแด่พระเจ้า

ศุทโชนะให้ทรงทราบ และพอพ้นวิสัยแห่งพระเนตรของพระมหาบุรุษเท่านั้น ม้าก็ล้มลุกได้ สิ้นใจตายในระหว่างทาง และได้ไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ปรากฏนามว่า **กัณฐกเทพบุตร**

เสด็จเมืองราชคฤห์

พระมหาบุรุษครั้นบรรพชาแล้วประทับอยู่ที่อนุปิยอัมพวัน แคว้นมัลละเป็นเวลา ๗ วัน ทรงอิมเิบด้วยความสุขอันเกิดจากบรรพชา ต่อจากนั้นเสด็จไปกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ สิ้นระยะทาง ๓๐ โยชน์ โดยประทับอยู่ที่เจ็อมเขาปัทมา ในเมืองราชคฤห์ วันรุ่งขึ้นก็เสด็จบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ ชาวเมืองที่ได้พบเห็นต่างพากันแตกตื่นและพูดวิพากษ์วิจารณ์กันไปต่างๆ นานา เมื่อราชบุรุษพบเห็นจึงได้นำความนี้ไปกราบทูลพระเจ้าพิมพิสาร พระองค์เสด็จมาเฝ้าแล้วตรัสถามถึงชาติสกุล ชวนให้อยู่ครองราชสมบัติด้วยกัน

พระมหาบุรุษตรัสว่า "มหาบพิตร อาตมาไม่มีความต้องการด้วยกิเลสตามและวัตถุตาม อาตมาปรารถนาพระอภิธรรมโพธิญาณอันยอดเยี่ยม จึงออกบวช" จึงทูลขอปฏิญญาว่า "ก็เมื่อใด พระองค์เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ขอให้โปรดเสด็จมายังแคว้นของหม่อมฉันก่อน"

ศึกษากับ ๒ คาบส

พระมหาบุรุษบรรพชาแล้ว ทรงเริ่มแสวงหาแนวทางในการตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณตามที่ทรงประสงค์ ครั้งแรกทรงศึกษาในสำนักอาจารย์อาฬารดาบส กาลามโคตร ทรงสำเร็จสมบัติ ๗ เห็นว่ายังไม่สามารถจะหลุดพ้นจากความทุกข์ ทรงลาไปศึกษาต่อกับอาจารย์อุททกดาบส รามบุตร ทรงสำเร็จสมบัติ ๘ คือ รูปฌาน ๔ อรูปฌาน ๔ แต่ทรงพิจารณาเห็นว่าความรู้ที่ได้มานั้นไม่ใช่แนวทางแห่งการตรัสรู้ จึงจาริกไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมเพื่อบำเพ็ญเพียร

ปัญจวัคคีย์ออกบวช

โกณฑัญญพราหมณ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในพราหมณ์ ๘ คนที่ทำนายพระลักษณะของพระมหาบุรุษทราบข่าวว่า บัดนี้เจ้าชายสิทธัตถะเสด็จออกบรรพชาแล้ว จึงชักชวนบุตรของพราหมณ์ ๔ คน คือ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ ออกบวชเพื่อติดตามอุปฐากด้วยหวังว่าหลังจากที่พระมหาบุรุษได้ตรัสรู้แล้ว จักแสดงธรรมแก่พวกตนบ้าง

บำเพ็ญทุกรกิริยา

พระมหาบุรุษตกลงพระทัยแน่วแน่ในการบำเพ็ญเพียรด้วยวิธีการทรมานกายให้ลำบาก เป็นกิริยาที่ใคร ๆ จะทำได้ เรียกว่า ทุกรกิริยา มี ๓ วาระ คือ

๑. กคพระทนต์ด้วยพระทนต์ กคพระตาลุด้วยพระชีวหา (เอาลิ้นคั่นเพดาน)
๒. กลั่นลมอัสสาสะปัสสาสะ (ลมหายใจเข้าออก) อปาณกฆาน
๓. อดพระกระยาหารโดยเสวยแต่น้อย จนพระวรกายเหี่ยวแห้งเหลือแต่หนังหุ้มกระดูก

อุปมา ๓ ข้อ

พระมหานุรุชทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาอยู่นานถึง ๖ ปี แต่ก็ไม่ได้บรรลุธรรมวิเศษอะไร ขณะนั้นอุปมา ๓ ข้อ ได้ปรากฏขึ้นในพระทัยของพระองค์ว่า

๑. สมณพราหมณ์เหล่าใด มีกายและใจยังมีได้หลีกออกจากกาม ถึงจะทำความเพียรอย่างแรงกล้า ก็ไม่อาจบรรลุคุณวิเศษได้ เหมือนไม้สดที่ชุ่มด้วยยางแฉ่อยู่ในน้ำ ไม่อาจสีให้เกิดไฟได้
๒. สมณพราหมณ์เหล่าใด มีกายหลีกออกจากกามแล้ว แต่ยังมีความยินดีอยู่ในกาม ถึงจะประกอบความเพียรอย่างแรงกล้า ก็ไม่อาจบรรลุคุณวิเศษได้ เหมือนไม้สดที่ชุ่มด้วยยางวางอยู่บนบก ไม่อาจสีให้เกิดไฟได้
๓. สมณพราหมณ์เหล่าใด มีกายและใจหลีกออกจากกามแล้ว แม้จะได้รับทุกขเวทนาอันเกิดจากความเพียรหรือไม่ก็ตาม ก็สามารถบรรลุคุณวิเศษได้ เหมือนไม้แห้งวางอยู่บนบก ย่อมสีให้เกิดไฟได้

พระมหานุรุชทรงระลึกได้ว่าการบำเพ็ญทุกรกิริยา ซึ่งเป็นการยากที่บุคคลทั่วไปจะทำได้ แม้เราบำเพ็ญอย่างอุกฤษฏ์เช่นนี้แล้ว ก็ยังไม่บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณได้ จักมีแนวทางอื่นเป็นแน่ จึงดำริถึงการบำเพ็ญเพียรทางจิตจะเป็นทางที่ทำให้ตรัสรู้ได้

พิน ๓ สาย

ในขณะนั้นท้าวสักกะทรงทราบความปริวิตกของพระมหานุรุชจึงคิดพิน ๓ สายให้สดับ คือ สายแรก ตึงมากพอติดไปนิดเดียวก็ขาดแล้ว สายที่สอง หย่อนมากเมื่อติดไปแล้วปรากฏว่าเสียงไม่ไพเราะ และสายที่สาม ไม่ตึงและไม่หย่อนพอปานกลางเมื่อติดแล้วเกิดมีเสียงไพเราะยิ่งนัก

พระมหานุรุชพิจารณาใคร่ครวญแล้วทรงทราบว่า การบำเพ็ญทุกรกิริยาเห็นจะไม่ใช่เป็นหนทางแห่งการตรัสรู้เป็นแน่ จักต้องปฏิบัติพอปานกลาง คือมัชฌิมาปฏิปทาเท่านั้นจึงจะสำเร็จได้ จากนั้นทรงเลิกการทรมานพระวรกายและเริ่มเสวยพระกระยาหารตามปกติ

ปัญจวัคคีย์หนี

พวกปัญจวัคคีย์ซึ่งเฝ้าอุปัฏฐากคุณแลพระองค์อยู่ในเวลานั้น เห็นว่าบัดนี้พระมหาบุรุษทรงเวียนมาเป็นคนมักมาก เสวยพระกระยาหารเสียแล้ว พระองค์คงจะไม่ได้ตรัสรู้เป็นแน่ จึงพากันหลีกหนีไปอยู่ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี

ความปรารถนาของนางสุชาดา

นางสุชาดา เป็นธิดาของเศรษฐีในตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เมื่อเป็นสาวนางเคยอธิษฐานไว้กับต้นไทรว่า "ขอให้ได้สามีที่มีสกุลเสมอกัน และให้ได้บุตรชายในครรภ์แรก" ความปรารถนาของนางสำเร็จ จึงทำข้าวต้มสุกอย่างดีไปบวงสรวงที่ต้นไทร นางให้สาวใช้ไปปิดกวาดทำความสะอาดต้นไทร พบพระมหาบุรุษนั่งรัศมีสว่างไสวอยู่ใต้ต้นไทร นางดีใจมากรีบกลับมาบอกนางสุชาดา

พระสุบินนิมิตก่อนตรัสรู้

ในราตรีของคืนวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ขณะที่พระมหาบุรุษกำลังบรรทมอยู่นั้น ได้สุบินเห็นนิมิต ๕ ประการ และทรงทำนายพระสุบินนิมิตด้วยพระองค์เองแล้วทรงว่าเป็นนิมิตที่ดี เราจักได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณแน่ ทรงทำสังกริกริยบรื้อยแล้วได้เสด็จไปประทับนั่ง ณ ภายใต้น้ำไทร

พระสุบินนิมิต ๕ ประการ

๑. พระองค์บรรทมหงายบนพื้นดิน มีภูเขาหิมพานต์เป็นพระเขนย พระพาหาซ้ายหยั่งลงในมหาสมุทรทิศบูรพา พระพาหาขวาหยั่งลงในมหาสมุทรทิศปัจฉิม พระบาททั้งสองหยั่งลงในมหาสมุทรทิศทักษิณ
๒. ภูน้ำแพรกอกขึ้นจากพระนาภีสู่ขึ้นไปถึงท้องฟ้า
๓. หมู่นอนล้วนมีตัวขาว หัวสีดำไต่ขึ้นมาจากพระบาทถึงพระชานุ
๔. นก ๔ ชนิด คือ นกสีเหลือง นกสีเขียว นกสีแดง และนกสีดำ บินมาจากทิศทั้ง ๔ และตกลงที่พระบาทแล้วกลายเป็นสีขาวไปทั้งหมด
๕. พระองค์เสด็จขึ้นไปเดินจงกรมบนยอดภูเขาที่เปราะอะเปื้อนด้วยมูลและมูล แต่พระบาทของพระองค์มิได้เปราะอะเปื้อน

ทำนายพระสุบินนิมิต

๑. เป็นนิมิตว่าพระองค์จะได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ

๒. เป็นนิมิตว่าพระองค์จะได้แสดงอริยมรรค ๘ แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
๓. เป็นนิมิตว่าหมุ่คฤหัสถ์จะหันมานับถือศาสนาของพระองค์และรับเอาไตรสรณะเป็นที่พึ่ง
๔. เป็นนิมิตว่าวาระทั้ง ๔ มิกขัตริย์เป็นต้นจะเข้ามาบวชเป็นพุทธสาวก และได้บรรลุ มรรค ผล นิพพาน
๕. เป็นนิมิตว่าพระองค์จะได้ปัจจัย ๔ แต่ไม่ติดอยู่ในปัจจัยเหล่านั้น

นางสุชาดาถวายข้าวมธุปายาส

ฝ่ายนางสุชาดาจึงสั่งให้สาวใช้เตรียมข้าวมธุปายาสและเครื่องเช่นสรวงไปบูชาเทวดา เมื่อไปถึงนางได้น้อมถวายข้าวมธุปายาสพร้อมด้วยถาดทองคำประนมมือไหว้แล้วกล่าวว่า “มโนรชของดิฉันสำเร็จแล้วฉันใด แม้มโนรชของท่านก็จงสำเร็จฉันนั้น” พระมหาบุรุษทรงถือ ถาดข้าวมธุปายาสมุ่งไปสู่แม่น้ำเนรัญชรา ทรงชำระพระวรกายจนหมดจดแล้วประทับนั่งทรงปั้น ข้าวมธุปายาสได้ ๔๕ ปั้น เสรวยทีละคำจนหมด จากนั้นทรงถือถาดทองคำไปลอยที่แม่น้ำพร้อม อธิษฐานว่า “หากจะได้บรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ขอให้ถาดทองคำนี้จงลอยทวนกระแสน้ำ” ขณะนั้นได้เกิดปาฏิหาริย์ขึ้นเป็นที่อัศจรรย์กล่าวคือ ถาดทองคำได้ลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไปถึง ๘๐ สอก แล้วพลันจมลงไปใต้น้ำ

โสติดิยพราหมณ์ถวายหญาคา ๘ กำ

พระองค์เสด็จพำนักอยู่ที่ร่มไม้สาละจนตะวันบ่าย ได้เสด็จไปยังโคนต้นพระศรีมหาโพธิ์ ชื่อว่าอัสสัตถพฤกษ์ ในระหว่างทางเสด็จทรงรับหญาคา ๘ กำจากโสติดิยพราหมณ์ เมื่อเสด็จไปถึงทรงปูลาดหญาคาทำเป็นรัตนบัลลังก์ ขณะนั้นรัตนบัลลังก์สูง ๑๔ สอกผุดขึ้น ประทับนั่งบน รัตนบัลลังก์ผินพระพักตร์ไปทางทิศบูรพา และหันพระปฤษฎางค์ไปทางต้นพระศรีมหาโพธิ์ ทรงทำสมาธิอธิษฐานจาตุรงคมหาปธานว่า “ถ้ามลันดานยังไม่หลุดพ้นจากอัสวกิเลสตราบใด แม้เลือดและเนื้อจะเหือดแห้งเหลือแต่หนังเอ็นและกระดูกก็ตามที จะไม่ละเลิกความเพียร ไม่ลุก จากที่นั่งที่ราบนั้น”

พระพิชิตมาร

ฝ่ายพญาวัสสวดีมารผู้ใจบาป ซึ่งได้ตามขัดขวางเพื่อมิให้พระมหาบุรุษหลุดพ้นไปจากวิสัย ทราบว่าพระมหาบุรุษกำลังบำเพ็ญเพียรอยู่เรียกประชุมเสนามารให้ทำการขัดขวางด้วยประการต่าง

ๆ แต่พระองค์ก็ทรงชนะได้ด้วยบารมี ๑๐ ประการ จนพญามารและเสนามารพ่ายแพ้กลับไปในที่ที่สุดแล้วทรงบำเพ็ญเพียรต่อไป

ตรีสรูธรรม

ในราตรีกาลของคืนวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ นั้นเอง พระองค์ก็ได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณตามลำดับดังนี้

ปฐมยาม ทรงบรรลุพุพเพนิวาसानุสสติญาณ คือ ระลึกชาติหนหลังของพระองค์ได้ โดยทรงระลึกด้วยกำลังแห่งอภิญญาถอยไปตามลำดับ ตั้งแต่รัตนบัลลังก์ จากชาติหนึ่ง สองชาติ จนกระทั่ง ๔ อสงไขยกับแสนกัป

มัชฌิมยาม ทรงบรรลุจตุปปาตญาณ หรือทิพพจักขุญาณ ทอดพระเนตรเห็นสรรพสัตว์ จุติและเกิดในที่ต่ำและประณีต มีผิวพรรณทรมานและดีแตกต่างกันไปตามสมควรแก่กุศลและอกุศล ที่ได้ทำไว้ เหมือนบุรุษที่ยืนอยู่ในทาง ๔ แพร่ง ย่อมมองเห็นผู้คนที่สัญจรไปมาเป็นอย่างดี

ปัจฉิมยาม ทรงบรรลุอัสวักขยญาณ คือญาณหยั่งรู้ในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย

ในเวลา que พระอาทิตย์ทอแสงจับขอบฟ้า นั้น พระมหาบุรุษได้ตรัสรู้พระสัมพันธัญญญาณ สำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในวันวิสาขบูชา ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ณ ภายใต้ต้นอัสสัตถพฤกษ์

ปัญหาและเฉลยปริเฉทที่ ๒

๑. ญาณใดที่พระพุทธเจ้าทรงบรรลุ ในยามสุดท้ายวันตรัสรู้ ?

ก. ทศพลญาณ

ข. พุพเพนิวาसानุสสติญาณ

ค. จตุปปาตญาณ

ง. อัสวักขยญาณ

๒. ต้นไม้ที่พระพุทธเจ้าประทับนั่งในวันตรัสรู้ ชื่อว่าอะไร ?

ก. อัสสัตถพฤกษ์

ข. ราชายตนพฤกษ์

ค. อชปาลนิโครธ

ง. มุจลินท์

๓. พระมหาบุรุษ ทรงบำเพ็ญอุปภาวนาอย่างไร ?

ก. กณฺฐนคฺคหยาจ

ข. นอนบนหนาม

ค. เอาลิ้นกดเพดาน

ง. งดอาหาร

๔. พระมหาบุรุษ ได้อุปมา ๓ ข้อ ณ สถานที่ใด ?

ก. เมืองกบิลพัสดุ์

ข. ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม

ค. ฝั่งแม่น้ำคงคา

ง. ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน

๕. พระญาณอะไร ทำให้พระพุทธองค์เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ?

ก. ปุพเพนิวาสานุสติญาณ	ข. จุตูปปาตญาณ
ค. อาสวักขยญาณ	ง. ญาณทุกข้อ

๖. เจ้าชายสิทธัตถะทรงเห็นการเกิด แก่ เจ็บ ตาย มีผลอย่างไร ?

ก. หันออกบวชทันที	ข. ตัดความทุกข์ทั้งปวง
ค. ปรีศากับนายฉันทะ	ง. บรรเทาความเมา ๓ ประการเสียได้

๗. “ราหุล ชาตํ พนฺธน์ ชาตํ” มีความหมายว่าอย่างไร ?

ก. บ่วงเกิดแล้ว เครื่องผูกเกิดแล้ว	ข. พระราหุลเป็นที่รัก
ค. พระราหุลคือทรัพย์	ง. พระราหุลประสูติแล้ว

๘. ข้อใด ไม่ใช่บารมี ๑๐ ที่พระองค์ให้ต่อสู้กับกิเลสมาร ?

ก. ทาน	ข. ศีล
ค. สมาธิ	ง. ปัญญา

๙. การบำเพ็ญทุกรกิริยาวันที่ ๑ คือข้อใด ?

ก. ผ่อนลมหายใจเข้าออก	ข. นอนบนหนาม
ค. เอาลิ้นดันเพดาน	ง. อดอาหาร

๑๐. พระมหาบุรุษทรงหาอุบายแก้ความเมา ๓ ประการ ด้วยวิธีใด ?

ก. ศึกษาอังคณู	ข. อยู่ในประสาท ๓ ฤดู
ค. ออกบรพพา	ง. เสดจ์จออกประพาสป่า

๑๑. ข้อใด เป็นการบำเพ็ญทุกรกิริยาวันระสุดท้าย ?

ก. กอดพระดาลูด้วยพระชีวหา	ข. กอดพระทนต์ด้วยพระทนต์
ค. กัดลิ้นลมอัสสาสะปัสสาสะ	ง. อดพระกระยาการ

๑๒. พระองค์ทรงเห็นสัตว์ทั้งหลายผู้จุติและเกิด ด้วยญาณอะไร ?

ก. กัมมสกตญาณ	ข. จุตูปปาตญาณ
ค. อาสวักขยญาณ	ง. ปุพเพนิวาสานุสติญาณ

๑๓. ใครถวายหญ้าคา ๘ กำแก่พระมหาบุรุษ ?

ก. โสติยพราหมณ์	ข. กบิลพราหมณ์
ค. ปิงคิยพราหมณ์	ง. อสิตดาบส

๑๔. ใครอุปัฏฐากพระมหาบุรุษ ขณะทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา ?

ก. ฉันทะ	ข. สุชาดา
ค. ปัญจวัคคีย์	ง. ภัททวัคคีย์

๑๕. ปัญจวัคคีย์ละทิ้งพระพุทธองค์ไป เพราะสาเหตุใด ?

ก. ต้องการให้อยู่อย่างสงบ

ข. เสื่อมศรัทธาที่เลิกทศกริยา

ค. แสวงหาที่สงบวิเวกกว่า

ง. ไม่ทนต่อการเฝ้าปรนนิบัติ

๑๖. โดยธรรมเนียมฐาน พญามารคืออะไร ?

ก. กามตัณหา

ข. กามราคะ

ค. วัตถุกาม

ง. กิเลสกาม

๑๗. ใครออกบวช เพราะเชื่อมั่นในวิชาโหราศาสตร์ ?

ก. พระวังคีสะ

ข. พระโกณฑัญญะ

ค. พระมหากัสสปะ

ง. พระอัสสชิ

๑๘. อะไรเป็นเหตุให้พระมหานุรุชเกิดสังเวช แล้วเสด็จออกบรรพชา ?

ก. พระราหุลประสูติ

ข. ความแก่ เจ็บ ตาย

ค. เบื่อหน่ายในชีวิต

ง. การเมือง

๑๙. ผู้ครองเรือนและมีความพอใจในกาม เปรียบได้กับข้อใด ?

ก. ไม้สดแช่น้ำ

ข. ไม้สดบนบก

ค. ไม้แห้งบนบก

ง. ไม้แห้งแช่น้ำ

๒๐. ในปฐมยาม พระพุทธเจ้าทรงบรรลุธรรมอะไร ?

ก. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ

ข. จุตูปตญาณ

ค. อาสวัคขญาณ

ง. ทศพลญาณ

เฉลย

๑. ง

๒. ก

๓. ก

๔. ข

๕. ค

๖. ง

๗. ก

๘. ค

๙. ค

๑๐. ค

๑๑. ง

๑๒. ข

๑๓. ก

๑๔. ก

๑๕. ข

๑๖. ง

๑๗. ข

๑๘. ข

๑๙. ก

๒๐. ก

ปริเฉทที่ ๓

ว่าด้วยการเสวยวิมุตติสุข

เสวยวิมุตติสุข

หลังจากที่พระมหานบุรุษตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าสมดังประสงค์แล้ว **ประทับเสวยวิมุตติสุข** คือความสุขที่เกิดจากการหลุดพ้นจากกิเลส เป็นเวลา ๗ สัปดาห์ สัปดาห์ละแห่ง รวมเป็น ๔๙ วัน ตามลำดับดังนี้

สัปดาห์ที่ ๑ ประทับใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์

ประทับนั่งเสวยวิมุตติสุขภายใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ทรงพิจารณาปฏิจจนสมุุปบาท โดยอนุโลมและปฏิโลมตามลำดับ และทรงเปล่งพระอุทานตลอดทั้ง ๓ ยามแห่งราตรี ดังนี้

ปฐมยาม ทรงเปล่งพระอุทานว่า “เมื่อใดกรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยของพราหมณ์นั้นย่อมลึนไป เพราะมารู้แจ้งกรรมว่าเกิดแต่เหตุ”

มัชฌิมยาม ทรงเปล่งพระอุทานว่า “เมื่อใดกรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นความสงสัยของพราหมณ์นั้นย่อมลึนไป เพราะมารู้แจ้งความลึนไปแห่งปัจจัยทั้งหลายว่าเป็นเหตุลึนแห่งผลทั้งหลาย”

ปัจฉิมยาม ทรงเปล่งพระอุทานว่า “เมื่อใดกรรมทั้งหลายปรากฏแก่พราหมณ์ผู้มีความเพียรเพ่งอยู่ เมื่อนั้นพราหมณ์นั้นย่อมกำจัดการและเสนาamarเสียได้ ดูพระอาทิตย์อุทัยกำจัดความมืดทำให้อากาศสว่างได้ฉะนั้น

สัปดาห์ที่ ๒ ประทับอนิมิสเจดีย์

สัปดาห์นี้เสด็จลงจากรัตนบัลลังก์ แล้วไปประทับยืนทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือต้นพระศรีมหาโพธิ์ ณ ที่นี้ทอดพระเนตรเพ่งดูรัตนบัลลังก์ที่ประทับตรัสรู้ โดยไม่กระพริบพระเนตรเลย เป็นเวลา ๑ สัปดาห์

สัปดาห์ที่ ๓ ประทับรัตนจงกรมเจดีย์

สัปดาห์นี้ทรงเนรมิตที่จงกรมระหว่างต้นพระศรีมหาโพธิ์กับอนิมิสเจดีย์ แล้วเสด็จจงกรมกลับไปกลับมา ณ ที่นั้นเป็นเวลา ๑ สัปดาห์

สัปดาห์ที่ ๔ ประทับรัตนมรเจดีย์

สัปดาห์นี้ได้เสด็จประทับเรือนแก้วที่เทวคานนมิตถวาย ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของต้นพระศรีมหาโพธิ์ ณ ที่นี้ทรงพิจารณาพระอภิธรรมปิฎกเป็นเวลา ๑ สัปดาห์ พระฉัพพรรณรังสีคือรัศมี ๖ ประการแผ่ชานออกจากพระวรกาย

สัปดาห์ที่ ๕ ประทับใต้ต้นอชปาลนิโครธ

สัปดาห์นี้ได้เสด็จประทับอยู่ที่ใต้ต้นอชปาลนิโครธหรือต้นไทร ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของต้นพระศรีมหาโพธิ์ ขณะนั้นพราหมณ์คนหนึ่งมีอุปนิสัยชอบตวาดคนอื่นว่า “หึ หึ” เข้าไปกราบทูลถามพระพุทธเจ้าถึงบุคคลผู้จะเป็นพราหมณ์ด้วยเหตุใด และธรรมอะไรที่ทำให้เป็นพราหมณ์ พระพุทธองค์ตรัสตอบจนพราหมณ์เข้าใจแจ่มแจ้ง ผจญธิดามารทั้ง ๓ คือนางคันทมา นางราคา และนางอรดีที่รับอาสาบิดามาเพื่อทำให้พระพุทธองค์ตกอยู่ใต้อำนาจ

สัปดาห์ที่ ๖ ประทับใต้ต้นมูจลินท์

สัปดาห์นี้ได้เสด็จประทับนั่งขัดสมาธิภายใต้ต้นมูจลินท์หรือต้นจิก ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของต้นพระศรีมหาโพธิ์ ในขณะที่ประทับอยู่นั้นฝนตกพรำตลอดเวลา พญานาคมูจลินท์เกิดความเลื่อมใส จึงทำขนดแผ่พังพาน ๗ รอบ ปกคลุมเหนือพระเศียรเพื่อมิให้ลมและฝนตกใส่พระวรกายได้

เมื่อฝนหยุดแล้วพญานาคมูจลินท์ได้แปลงกายเป็นมาณพยื่นอภิวาทพระพุทธองค์แล้วหลีกไป ส่วนพระพุทธองค์ทรงเปล่งพระอุทานว่า “ความสงบเป็นสุขสำหรับบุคคลผู้มีธรรมอันเห็นแล้ว ยินดีในอันสงบ รู้เห็นตามความเป็นจริง ความไม่เบียดเบียนคือความสำรวมในสัตว์ทั้งหลาย และความปราศจากความกำหนัด คือความล่วงกามทั้งหลายเสียได้ด้วยประการทั้งปวง เป็นสุขในโลก ความทำอัสมิมานะ คือความถือตัวออกให้หมดไป เป็นสุขอย่างยิ่ง”

สัปดาห์ที่ ๗ ประทับใต้ต้นราชายตนะ

สัปดาห์สุดท้าย ได้เสด็จประทับนั่งภายใต้ร่มต้นราชายตนะหรือต้นเกด ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของต้นพระศรีมหาโพธิ์ ขณะนั้นมีพ่อค้า ๒ คนคือ ตปุสสะ และภัลลิกะ เป็นพี่น้องกันเดินทางผ่านมา ได้พบพระพุทธองค์ จึงเกิดความเลื่อมใสน้อมถวายข้าวสัตตคูปงและสัตตคูก่อน พระองค์ทรงรับด้วยบาตรที่ทำวมหาราชทั้ง ๔ ถวายแล้วเสวยภัตตาหาร

หลังจากเสวยภัตตาหารเสร็จแล้ว ทรงสนทนาธรรมกับพ่อค้า ๒ พี่น้อง ทั้งสองมีความเลื่อมใสขอปฏิญาณถึงพระพุทธและพระธรรมเป็นสรณะที่พึ่งตลอดชีวิต และอุบาสกทั้งสองได้ชื่อ

ศาสนาให้แพร่หลายประดิษฐานอย่างมั่นคงถาวร เรียกว่า **ทรงทำอายุสังขาราชิษฐาน**

พิจารณาผู้ฟังธรรมคนแรก

ทรงพิจารณาถึงบุคคลที่สมควรรับพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรก โดยทรงระลึกถึงอาจารย์ ๒ ท่าน คือ อาฬารดาบส และอุททกดาบส ว่าทั้งสองท่านมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดสามารถรู้ธรรม ได้พลัน แต่ว่าท่านทั้งสองได้สิ้นชีพเสียแล้ว ต่อมาทรงระลึกถึงปัญจวัคคีย์ซึ่งได้เคยอุปฐากดูแล พระองค์ในตอนที่ทำทุกกริยา ว่าเป็นผู้มีอุปนิสัยแก่กล้าสมควรที่จะสดับเทศนาของพระองค์

พบอุปกาศิวก

หลังจากทรงทำกตกิจเสร็จแล้ว เสด็จพระราชดำเนินไปยังเมืองพาราณสี ครั้นถึง ระหว่างแม่น้ำคยากับต้นพระศรีมหาโพธิ์ ทรงพบกับอุปกาศิวกเดินผ่านมาพอดี อุปกาศิวกได้เห็น พระฉวีวรรณของพระองค์มีรัศมีส่องไสยยิ่งนัก จึงเข้าไปไต่ถามจนทราบว่า พระองค์เป็นพระสยัมภู ผู้ตรัสรู้เองโดยชอบไม่มีผู้ใดเป็นอาจารย์ อุปกาศิวกเห็นว่าจริงตามที่พระองค์ตรัสจึงกล่าวว่า ควร ที่ท่านจะได้ नामว่า พระอนันตชินะ กล่าวสรรเสริญพุทธคุณแล้วหลีกไป พระพุทธองค์ได้เสด็จ ต่อไปจนถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี แคว้นกาฬิ

โปรดปัญจวัคคีย์

ปัญจวัคคีย์เห็นพระพุทธองค์เสด็จมาแต่ไกล ตั้งตาคิกากันว่า พวกเราจะไม่ลุกขึ้นต้อนรับ แต่จะปูอาสนะไว้ให้ เมื่อเสด็จมาถึงต่างลืมกติกากำตั้งไว้ เข้าไปต้อนรับพระองค์เป็นอย่างดี แต่ ยังพูดด้วยคำว่า อาวุโส และเรียกพระองค์ว่า โคดม ซึ่งเป็นกิริยาจาที่ไม่เคารพ พระพุทธองค์ ทรงห้ามแล้วตรัสว่า “เราได้บรรลุอมตธรรมแล้ว เธอทั้งหลายจงฟังเกิด เมื่อเธอทั้งหลายปฏิบัติ ตามที่เรากล่าวสอนก็จักบรรลุอมตธรรม” ปัญจวัคคีย์ไม่เชื่อที่พระองค์ตรัส จึงตรัสย้ำอีกว่า “เรา เคยกล่าวถ้อยคำเช่นนี้กับพวกท่านในกาลก่อนหรือไม่” ในที่สุดปัญจวัคคีย์ระลึกได้ว่า พระวาจา เช่นนี้พระองค์ไม่เคยตรัสจึงฟังธรรมด้วยความเคารพ

ปฐมเทศนา

วันอาสาฬหบูชา ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ พระพุทธองค์ตรัสเรียกปัญจวัคคีย์มาพร้อมกันแล้ว ทรงแสดงธรรมเทศนาชื่อ “ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” แก่พวกเขาโดยลำดับ

ตอนที่ ๑ ทรงแสดงทางสุดโต่ง ๒ สาย ที่บรรพชิตไม่ควรดำเนิน คือ

๑. กามสุขัลลิกานุโยค การประกอบตนให้พัวพันอยู่ในกาม

๒. อัตกิลมถานุโยค การทรมานกายให้ลำบาก
 ตอนที่ ๒ ทรงแสดงมัชฌิมาปฏิปทา คือทางสายกลางมรรคมีองค์ ๘
 ที่บรรพชิตควรดำเนิน คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ	ความเห็นชอบ
๒. สัมมาสังกัปปะ	ความดำริชอบ
๓. สัมมาวาจาเมะ	วาจาชอบ
๔. สัมมากัมมันตะ	การงานชอบ
๕. สัมมาอาชีวะ	การเลี้ยงชีพชอบ
๖. สัมมาวายามะ	ความเพียรชอบ
๗. สัมมาสติ	ความระลึกชอบ
๘. สัมมาสมาธิ	ความตั้งใจชอบ

ตอนที่ ๓ ทรงแสดงอริยสัจ ๔

๑. ทุกข์	คือความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ
๒. สมุทัย	คือเหตุเกิดทุกข์
๓. นิโรธ	คือความดับทุกข์
๔. มรรค	คือข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

อัญญาโกณฑัญญะบรรลุนิพพาน

หลังจากจบพระธรรมเทศนา **ธรรมจักขุ** คือดวงตาเห็นธรรมได้เกิดแก่ท่านโกณฑัญญะว่า
 “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา” พระ
 พุทธองค์ทรงทราบว่โกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมแล้วจึงทรงเปล่งพระอุทานว่า “อัญญาสิ
 วะตะ โภ โกณฑัญญโฏ ๆ โกณฑัญญะ ได้รู้แล้วหนอ ๆ” ตั้งแต่นั้นมาท่านโกณฑัญญะจึงมีคำ
 นำหน้าชื่อว่า อัญญาโกณฑัญญะ

ปัญหาและเฉลยปริเฉทที่ ๓

๑. หลังจากตรัสรู้แล้ว พระองค์ทรงพิจารณาปฏิจสงมุขบาทที่ใด ?
ก. ร่มไม้พระศรีมหาโพธิ์	ข. ร่มไม้ราชายตนะ
ค. ร่มไม้ชบาลนิโครธ	ง. ร่มไม้มุจลินท์

๒. ผู้ที่สามารถเข้าใจได้ต่อเมื่อคนอื่นอธิบายความตรงกับข้อใด ?

ก. อุคฆมภูติัญญ

ข. วิปจิตัญญ

ค. เนยยะ

ง. ปทปรมะ

๓. เทววาจิกอุบาสก คือใคร ?

ก. อนาคตนิมิตกเสรมฐี

ข. บิดาพระยสะ

ค. พระเจ้าพิมพิสาร

ง. ตปุสสะและภัลลิกะ

๔. เจตีย์ใด เรียกว่า “เจตีย์เรือนแก้ว” ?

ก. อนิมิสเจตีย์

ข. รัตนฆรเจตีย์

ค. รัตนจกกรมเจตีย์

ง. บริโภกเจตีย์

๕. สัปดาหที่ ๗ ประทับที่ต้นราชายตนะ ทรงพบกับใคร ?

ก. พราหมณ์หุทุกชาติ

ข. ตปุสสะและภัลลิกะ

ค. พระยานาคมุจลินท์

ง. ยสกุบุตร

๖. การปฏิบัติทางสายกลาง คือข้อใด ?

ก. อริยสัจ ๔

ข. อินทรีย์ ๕

ค. มรรคมงคล ๘

ง. สัมมปธาน ๔

๗. สถานที่เพ่งดูต้นพระศรีมหาโพธิ์ มิได้กระพริบพระเนตร เรียกว่า ...?

ก. อนิมิสเจตีย์

ข. รัตนฆรเจตีย์

ค. รัตนจกกรมเจตีย์

ง. รัตนเจตีย์

๘. พระพุทธเจ้าประทับเสวยวิมุตติสุข หลังจากตรัสรู้กี่วัน ?

ก. ๗ วัน

ข. ๒๑ วัน

ค. ๒๘ วัน

ง. ๔๕ วัน

๙. พระพุทธเจ้าทรงผจญกับธิดาของพญามาร ณ สถานที่ใด ?

ก. อนิมิสเจตีย์

ข. รัตนจกกรมเจตีย์

ค. ต้นอชปาลนิโครธ

ง. ต้นราชายตนะ

๑๐. ตปุสสะกับภัลลิกะ แสดงตนเป็นอุบาสกที่ไหน ?

ก. อชปาลนิโครธ

ข. มุจลินท์

ค. ราชายตนะพุกกษ

ง. อัสดลพุกกษ

๑๑. ผู้ที่สามารถเข้าใจธรรมะได้โดยเร็วพลันตรงกับข้อใด ?

ก. อุคฆมภูติัญญ

ข. วิปจิตัญญ

ค. เนยยะ

ง. ปทปรมะ

๑๒. ในปฐมเทศนา ทุกข้ออะไรที่ทุกคนต้องประสบ ?

ก. เกิด แก่ ตาย	ข. ร้องไห้ เสียใจ
ค. ผิดหวัง รำพัน	ง. เครียด หงุดหงิด

๑๓. โดยรวบยอดทุกข้อมีอย่างเดียว คืออะไร ?

ก. ความตาย	ข. ความยึดมั่น
ค. ความทะยานอยาก	ง. ความล้มเหลว

๑๔. เราจักดับทุกข์หนึ่งเดียวนั้น ได้เด็ดขาด ด้วยวิธีใด ?

ก. ไตรสิกขา	ข. มรรคมงคล ๘
ค. เจริญวิปัสสนา	ง. ถูกทุกข้อ

๑๕. ขณะเสวยวิมุตติสุขที่รัตนมรเจติย์ พระพุทธเจ้าทรงพิจารณาอะไร ?

ก. พระสูตร	ข. พระวินัย
ค. พระอภิธรรม	ง. เวไนยสัตว์

๑๖. ตปัสสะและกัลลิกะ ถึงพระพุทธ พระธรรมเป็นที่พึ่งที่ไหน ?

ก. มุจจลินท์	ข. ศรีมหาโพธิ์
ค. อชปาลนิโครธ	ง. ราชายตนะ

๑๗. คนเช่นไร มีปัญญาเปรียบด้วยบัวเสมอมน้ำ ซึ่งจะบานในวันรุ่งขึ้น ?

ก. อุคฆฏิตัญญู	ข. วิปจิตัญญู
ค. เนยยะ	ง. ปทปรมะ

๑๘. ทางสายกลางอันจะนำไปสู่การตรัสรู้ของพระองค์ได้ คืออะไร ?

ก. อริยสัจ ๔	ข. โลกธรรม ๘
ค. วิสุทธินิ ๗	ง. มรรคมงคล ๘

๑๙. ใครออกบวช เพราะเชื่อมั่นในวิชาการทำนายทายทัก ?

ก. พระวังคีสะ	ข. พระมหากัสสปะ
ค. พระอัญญาโกณฑัญญะ	ง. พระชกุกลบุตร

๒๐. คำว่า “รัตัญญู” ในตำแหน่งเอกทัคคะ มีความหมายอย่างไร ?

ก. ผู้รู้กาลนาน	ข. ผู้มีอายุมาก
ค. ผู้รู้ธรรมมาก	ง. ผู้รู้ธรรมก่อนผู้อื่น

๒๑. คำว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดล้วนมีความดับไปเป็นธรรมดา”

เกิดขึ้นแก่ใครเป็นครั้งแรก ?

ก. พระวปยะ	ข. พระภัททิยะ

ค.พระโกณฑัญญะ

ง.พระอัสสชิ

๒๒.บุคคลผู้ไม่สามารถแนะนำให้รู้ตามได้ เปรียบด้วยบัวชนิดใด ?

ก.บัวใต้น้ำ

ข.บัวเสมอน้ำ

ค.บัวพิน้ำ

ง.บัวพิน้ำพร้อมบาน

๒๓.ข้อใด กล่าวถึงพระอัญญาโกณฑัญญะไม่ถูกต้อง ?

ก.เป็นปฐมสาวก

ข.เป็นลูกบุญธรรม

ค.เกิดที่บ้านโทณวัตถุ

ง.เป็นบุตรกบิลพราหมณ์

๒๔.เมื่อพระพุทธองค์ตรัสบอกการบรรลุอมตธรรมแก่ปัญจวัคคีย์ พวกเขาคิดอย่างไร ?

ก.วางเฉย

ข.ลังเลใจ

ค.กัศค้าน

ง.ไม่กัศค้าน

เฉลย

๑.ก	๒.ข	๓.ง	๔.ข	๕.ข
๖.ก	๗.ก	๘.ง	๙.ก	๑๐.ก
๑๑.ก	๑๒.ก	๑๓.ข	๑๔.ง	๑๕.ก
๑๖.ง	๑๗.ข	๑๘.ง	๑๙.ก	๒๐.ง
๒๑.ก	๒๒.ก	๒๓.ง	๒๔.ก	

ปริเฉทที่ ๔

ว่าด้วยการประทานเอหิภิกขุอุปสัมปทา

โกณฑัญญะขออุปสมบท

ทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรแก่ปัญจวัคคีย์จบ ท่านโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม ได้กราบทูลขอบรรพชาอุปสมบทกับพระพุทธองค์ ทรงประทานการอุปสมบทด้วยพระดำรัสว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิดธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เธอจงประพฤติพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด ”

การอุปสมบทด้วยวิธีนี้เรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา พระอัญญาโกณฑัญญะเป็นภิกษุองค์แรกที่อุปสมบทด้วยวิธีนี้ และได้ชื่อว่าเป็นพระสงฆ์องค์แรกในพระพุทธศาสนาอีกด้วย

พระรัตนตรัยเกิดขึ้นครบครั้งแรกในวันอาสาฬหบูชา ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘

ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตร

พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนนักบวชทั้ง ๔ ด้วยปณิณทศนาให้ได้ดวงตาเห็นธรรมแล้ว ประทานอุปสมบทให้ ในวันแรม ๕ ค่ำ เดือน ๘ เมื่อพระปัญจวัคคีย์อินทรีย์แก่กล้าแล้ว ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตร ซึ่งมีใจความสำคัญดังต่อไปนี้

๑. ชั้น ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่ใช่ตัวตน ถ้าเป็นตัวตน ก็จะบังคับบัญชาให้เป็นอย่างนั้น อย่างนี้ได้ เพราะไม่ใช่ตัวตน จึงบังคับบัญชาไม่ได้

๒. ตรัสถามให้ตอบเป็นข้อๆว่า ชั้น ๕ เทียงหรือไม่เที่ยง ตอบว่า "ไม่เที่ยง" สิ่งที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์หรือเป็นสุข ตอบว่า "เป็นทุกข์" เมื่อไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ควรหรือที่ตามเห็นว่าเป็นตัวตนของเรา ตอบว่า "ไม่ควร"

๓. ตรัสสรุปว่า ควรเห็นด้วยปัญญาอันชอบว่า รูปเป็นต้นนั้น ทุกชนิดไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา

๔. ตรัสแสดงผลว่า อริยสาวกเมื่อเห็นอย่างนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในรูปเป็นต้น เมื่อเบื่อหน่ายก็คลายกำหนด เพราะคลายกำหนดจึงหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นก็รู้ว่าหลุดพ้นแล้ว รู้ว่าสิ้นชาติอยู่จบพรหมจรรย์แล้ว

พระปัญจวัคคีย์ตั้งใจตามพระธรรมเทศนา จิตจึงหลุดพ้นจากอาสวะ สำเร็จเป็นพระอรหันต์ คราวนั้นมีพระอรหันต์เกิดขึ้นในโลก ๖ องค์ พระองค์ได้เสด็จจำพรรษา ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เป็นพรรษาแรก

ยสกุลบุตร

ในกรุงพาราณสี มีกุลบุตรอยู่คนหนึ่งชื่อ ยสะ เป็นบุตรเศรษฐี มีปราสาท ๓ หลังเป็นที่พักใน ๓ ฤดู ครั้งนั้นเป็นฤดูฝน ยสะนั่งอยู่ในปราสาทสำหรับพักในฤดูฝน มีนางบำเรอเป็นหญิงล้วน คั้นหนึ่งเห็นพวกบริวารนอนหลับมีอาการต่างๆ เช่น บางนางนอนมีน้ำลายไหล บางนางนอนละเมอเหมือนซากศพในป่าช้า จึงเตือนนายชีวิตการครองเรือน สวมรองเท้าเดินลงจากบ้านเดินพลาถบ่นพลาถว่า "ที่นี่วุ่นวายหนอ ที่นี่ขัดข้องหนอ" ไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ตอนใกล้รุ่งได้พบพระพุทธองค์กำลังเสด็จจงกรมอยู่ในที่แจ้ง ทรงได้สดับเสียงของยสะ พระองค์จึงตรัสว่า "ดูก่อนยสะ ที่นี่ไม่วุ่นวาย ที่นี่ไม่ขัดข้อง มาเถิดยสะ นั่งลงเรจักแสดงธรรมแก่เธอ" ยสะดีใจอดครองเท้าแล้วเดินเข้าไปหา ทรงแสดงอนุப்புพิกขาและสามุกังถิกธรรมคืออริยสัจ ๔ ให้ฟัง เมื่อจบพระธรรมเทศนา ยสะได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นพระโสดาบัน

อนุப்புพิกขา

อนุப்புพิกขา คือถ้อยคำที่กล่าวโดยลำดับ ๕ ประการ

๑. ทานกถา คือ กล่าวถึงการให้ทาน
๒. สีสกถา คือ กล่าวถึงการรักษากายวาจา ให้เรียบร้อย
๓. สักกกถา คือพรรณนาถึงสวรรค์ว่าเมื่อบุคคลให้ทาน รักษาศีลแล้วจะมีสวรรค์เป็นที่ไป
๔. กามาทินวกถา คือกล่าวถึงความต่ำทราม ความเศร้าหมองของกามว่าเป็นที่มาของความทุกข์
๕. เนกขัมมมานิสังสกา คือ กล่าวถึงอานิสงส์ในการออกจากกาม

บุคคลที่เหมาะสมในการฟังธรรมอนุப்புพิกขาและอริยสัจ ๔

๑. เป็นมนุษย์
๑. เป็นคฤหัสถ์
๒. มีอุปนิสัยแก่กล้าควรแก่การบรรลุโลกุตระธรรมในที่นั้น

ปฐมอุบาสก

ครั้งรุ่งเช้ามารดาตื่นขึ้นมาไม่เห็นยสะ จึงบอกแก่สามีแล้วพากันออกติดตามไปยังทิศต่าง ๆ ส่วนเศรษฐีเดินไปทางป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เห็นรองเท้าของบุตร จึงเดินเข้าไปถามถึงบุตรกับพระพุทธองค์ ทรงแสดงอิทธิภิสังขาร คือการปรุ้งแต่งฤทธิขึ้นไม่ให้บิดาเห็นบุตร ทรงแสดง

อนุพัฟพิภดาและอริยสัจ ๔ โปรคเศรษฐี ครั้นจบพระธรรมเทศนา เศรษฐีได้ดวงตาเห็นธรรม สำเร็จเป็นพระโสดาบัน ฝ่ายยสะนั่งฟังธรรมอยู่ด้วยเป็นครั้งที่ ๒ ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ เศรษฐีประกาศตนเป็นอุบาสก ขอลถึงพระรัตนตรัยคือ พระพุทฺธ พระธรรม และพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะตลอดชีวิต เป็นอุบาสกคนแรก ที่ขอลถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะในโลก เรียกว่า เตวาจิกอุบาสก

ยสะทูลขอบวช

ครั้นยสะบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์แล้ว พระพุทฺธองค์ทรงคลายฤทธิ์ให้บิดากับบุตรได้เห็นกัน เศรษฐีได้ชวนยสะกลับบ้าน พระองค์ตรัสว่า ยสะเป็นพระอรหันต์แล้วไม่ใช่ผู้ที่จักกลับไปครองเรือนอีก เศรษฐีอาราธนาพระองค์ไปเสวยภัตตาหารที่บ้านในวันรุ่งขึ้น เมื่อเศรษฐีกลับไปแล้วยสะกราบทูลขออุปสมบท ทรงอนุญาตด้วยพระดำรัสว่า "เของเป็นภิกษุมานะเกิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว เของประพฤติพรหมจรรย์เกิด" ไม่มีคำว่า "เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเกิด" เพราะว่ายสะได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ถึงที่สุดแห่งทุกข์แล้ว

ปฐมอุบาสิก

ในวันรุ่งขึ้น พระพุทฺธองค์เสด็จไปบ้านเศรษฐีมีพระยสะเป็นผู้ติดตาม ประทับนั่งบนพุทฺธอาสน์ ลำดับนั้นมารดาและภริยาเก่าของพระยสะได้เข้าเฝ้า พระองค์ทรงแสดงอนุพัฟพิภดาและอริยสัจ ๔ ให้ฟัง เมื่อจบพระธรรมเทศนา มารดาและอดีตภรรยาของพระยสะ ได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน จึงประกาศตนเป็นอุบาสิกขอลถึงพระรัตนตรัย มีพระพุทฺธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นสรณะตลอดชีวิต ต่อจากนั้นบิดามารดาและภริยาเก่าได้ถวายภัตตาหารอันประณีตแด่พระพุทฺธองค์และพระยสะ เมื่อเสร็จภัตตาหารแล้วเสด็จกลับไปอิสิปตนมฤคทายวัน มารดาและภริยาเก่าของพระยสะ เป็นอุบาสิกคู่แรกในโลกที่ขอลถึงพระรัตนตรัย เรียกว่า เตวาจิกอุบาสิก

เพื่อนพระยสะ ๕๔ คนออกบวช

บุตรเศรษฐีชาวเมืองพาราณสี ๔ คือ วิมลละ สุพาหุ ปุณณชิ และควัมปติ ทราบว่าข่าวว่า ยสะออกบวชแล้ว จึงคิดว่า "ธรรมวินัยและบรรพชาที่ยสะออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิตนั้น คงไม่ต่ำทรามเป็นแน่" พวกกันไปหาพระยสะ ท่านพาไปเข้าเฝ้าพระพุทฺธองค์ ทรงแสดงอนุพัฟพิภดาและอริยสัจ ๔ ให้ฟัง พอจบพระธรรมเทศนาแล้ว ได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน จึงทูลอุปสมบท เมื่ออุปสมบทแล้วทรงโอวาทสั่งสอนด้วยธรรมกถา จิตของภิกษุเหล่านั้นหลุดพ้นจากอัสวะ สำเร็จเป็นพระอรหันต์

สหายชาวชนบทของพระยสะอีก ๕๐ คน ทราบข่าวการออกบวชของพระยสะ จึงชวนกันไปหาและขอให้พาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ทรงแสดงอนุปฺพพิกถาและอริยสัจ ๔ ให้ฟัง ได้ดวงตาเห็นธรรมแล้วทูลอุปสมบท ต่อได้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ ๕๐ องค์พร้อมกัน มีพระอรหันต์เกิดขึ้นแล้วในโลก ๖๑ องค์ คือ

๑.พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๒.พระปัญจวัคคีย์ คืออัญญาโกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ อัสสชิ

๓.ยสะ วิมลละ สุพาหุ ปุณณชิ คัมปติ

๔.เพื่อนยสะอีก ๕๐ คน

ปัญหาและเฉลยปริเฉทที่ ๔

๑.พระพุทธเจ้าทรงจำพรรษาแรก ณ สถานที่ใด ?

ก.อุรุเวลาเสนานิคม

ข.วัดเวฬุวัน

ค.ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน

ง.วัดเชตวัน

๒.พระพุทธเจ้าทรงแสดงไตรลักษณ์ครั้งแรกแก่ใคร ?

ก.พระยสะ

ข.ปัญจวัคคีย์

ค.สหายพระยสะ

ง.พระมหากัสสปะ

๓.พระยสะบรรลุนิพพานเพราะฟังธรรมเทศนาชื่อว่าอะไร ?

ก.ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

ข.อนัตตลักขณสูตร

ค.อาทิตตปริยายสูตร

ง.อนุปฺพพิกถาและอริยสัจ ๔

๔.พระอริยสาวกองค์ที่ ๖ คือใคร ?

ก.พระอัสสชิ

ข.พระวิมลละ

ค.พระยสะ

ง.พระสุพาหุ

๕.เรื่องที่กำลังถึงการรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อยชื่อว่าอะไร ?

ก.ทานกถา

ข.ศีลกถา

ค.สักคกถา

ง.กามาทีนวกถา

๖.พระธรรมเทศนาใด กล่าวเรื่องขันธ ๕ ?

ก.อนัตตลักขณสูตร

ข.เวสสันดรชาดก

ค.อนุปฺพพิกถา

ง.สามกัณฑ์สิกฺเทศนา

๗.พระอริยสาวกรูปที่ ๑๐ มีชื่อว่าอะไร ?

ก.พระคัมปติ

ข.พระอุรุเวลกัสสปะ

ปริเฉทที่ ๕

ว่าด้วยการประกาศพระศาสนา

พระธรรมทูตรุ่นแรกของโลก

เมื่อพระสงฆ์สาวกมากขึ้นตามลำดับ พระพุทธเจ้าทรงปรารภการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เพื่อสันติสุขของชาวโลก จึงตรัสเรียกพระสาวกทั้ง ๖๐ รูปมาประชุมพร้อมกันแล้ว ตรัสว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์ แม้พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวง ทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์ พวกเธอจงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล และความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะให้ครบบริบูรณ์บริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลายจำพวกที่มีรูปคือกิเลสในจักษุน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรมเหมือนกัน” ภิกษุสงฆ์ทั้ง ๖๐ รูปรับทราบพุทธดำรัสแล้ว กราบทูลลา พระพุทธเจ้าไปเผยแผ่พระศาสนาตามทิศต่าง ๆ

พระสงฆ์ให้กุลบุตรบรรพชาอุปสมบท

พระสาวกทั้ง ๖๐ องค์ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในที่ต่างๆ มีกุลบุตรศรัทธาเลื่อมใสมาก ต้องการบวช ทำให้มีอุปสรรคลำบากในการเดินทาง พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระสาวก บรรพชาอุปสมบทกุลบุตรได้เอง โดยต้องปฏิบัติดังนี้

๑. ให้ปลงผมและหนวด
๒. ให้ครองผ้ากาสาสามพัสดุ
๓. ให้กราบภิกษุทั้งหลายแล้ว ว่าตาม ๓ ครั้งดังนี้ “ข้าพเจ้าขอถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ว่าเป็นที่พึ่ง”

พระองค์ทรงอนุญาตให้อุปสมบทด้วยไตรสรณาคมน์เป็นครั้งแรกอย่างนี้ ตั้งแต่นั้นมาการอุปสมบทมี ๒ วิธี คือ

๑. เอิภิกษุอุปสัมปทา พระพุทธองค์ทรงบวชให้เอง
๒. ติสรณคมฺมุอุปสัมปทา พระสาวกบวชให้

พุทธวิธีในการแสดงธรรม

การสอนของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้งหรือการสนทนาทั่วไปจะดำเนินไปอย่างสำเร็จผลดีโดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ ประการ คือ

๑. **สันทัตสนา** ทรงชี้แจงให้เห็นชัด คือทรงแสดงเหตุผลให้ชัดเจนจนผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้งเห็นจริง

๒. **สมาทปนา** ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ คือทรงแนะนำให้เห็นคุณค่าความสำคัญจนใจยอมรับอยากลงมือปฏิบัติ

๓. **สมุตเตชนา** ระวังใจให้อาหาญแก่กล้า คือทรงสอนให้มีกำลังใจมั่นใจที่จะทำให้สำเร็จ

๔. **สัมปหังสนา** ชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง คือทรงสอนให้แจ่มชื่นเบิกบานโดยชี้ให้เห็นผลดีหรือประโยชน์ที่จะได้รับ

อาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ๓ อย่าง

๑. ทรงสั่งสอนให้ผู้ฟังรู้อย่างเห็นจริงในธรรมที่ควรรู้ควรเห็น

๒. ทรงสั่งสอนมีเหตุมีผลที่ผู้ฟังอาจตรงตามให้เห็นจริงได้

๓. ทรงสั่งสอนเป็นอศจรรยที่ผู้ปฏิบัติตาม ย่อมได้รับผลโดยสมควรแก่การปฏิบัติ

โปรดภททวัคคีย์ ๓๐ คน

พระพุทธองค์เสด็จไปยังตำบลอุรุเวลาเสนานิคมแล้วทรงหยุดพักที่ร่มไม้ในไร่ฝ้าย ขณะนั้นมีชายหนุ่มประมาณ ๓๐ คน เป็นสหายที่รักใคร่กันเรียกว่า ภททวัคคีย์ อยู่ในราชวงศ์โกศล พากรรษาของตนไปเที่ยวที่ไร่ฝ้าย แต่หนึ่งในนั้นไม่มีภรรยาจึงนำหญิงโสเภณีมาเที่ยวด้วย หญิงนั้นเห็นคนเหล่านั้นเปลือย จึงถือโอกาสขโมยเครื่องประดับหนีไป ชายหนุ่มทั้งหมดจึงพากันติดตามและได้พบพระพุทธองค์ซึ่งประทับอยู่ที่ไร่ฝ้ายนั้น ได้กราบทูลถามว่าพระองค์ทรงเห็นผู้หญิงผ่านมาทางนี้หรือไม่ พระพุทธองค์ตรัสถามว่า ท่านทั้งหลายจะแสวงหาหญิงประเสริฐกว่าหรือแสวงหาตนเองประเสริฐกว่า ทั้งหมดกราบทูลว่า แสวงหาตนประเสริฐกว่า ทรงแสดงธรรมโปรดจนได้ดวงตาเห็นธรรม แล้วประทานอนุญาตให้อุปสมบทเป็นพระภิกษุ และตรัสสอนให้บรรลุมรรคผลชั้นสูงตามลำดับ จากนั้นจึงส่งไปประกาศพระศาสนา

โปรดชฎิล ๓ พี่น้อง

พระอรุเวลกัศสปะ ชื่อเดิมว่า กัศสปะ บิดามารดาไม่ปรากฏชื่อ เกิดในวาระพราหมณ์ที่เมืองพาราณสี แคว้นกาสิ ตระกูลกัศสปโคตร ศึกษาจบไตรเพทตามลัทธิพราหมณ์ ท่านมีน้องชายสองคนชื่อ กัศสปะ เหมือนกัน ต่อมาทั้ง ๓ ท่านพิจารณาเห็นว่าความรู้ที่มีอยู่นั้น ไม่มีสาระแก่นสาร มีแต่เพียงประโยชน์ในปัจจุบันเท่านั้น จึงได้ชักชวนกันออกบวชเป็นฤๅษี บำเพ็ญพรตด้วยการบูชาไฟ พี่ชายคนโตตั้งอาศรมอยู่ที่ริมฝั่งแม่น้ำคงคา ตำบลอรุเวลาเสนานิคม จึงได้นามว่า อรุเวลกัศสปะ มีบริวาร ๕๐๐ คน น้องชายคนกลางตั้งอาศรมอยู่ที่ทางโค้งแม่น้ำคงคา จึงได้นามว่า นทีกัศสปะ มีบริวาร ๓๐๐ คน น้องชายคนเล็กตั้งอาศรมอยู่ที่ตำบลคยาสิสะ จึงได้นามว่า คยากัศสปะ มีบริวาร ๒๐๐ คน

มูลแห่งการออกบวช

เมื่อพระพุทธองค์ทรงส่งพระสาวก ๖๐ องค์ไปประกาศพระศาสนายังแคว้นต่าง ๆ พระองค์เสด็จไปที่แคว้นมคธ เมื่อโปรดอรุเวลกัศสปะ ระหว่างทางทรงเทศนาโปรดภัททวัคคีย์ कुमार ๓๐ คน ทรงประทานการบวชแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทาให้แล้ว ส่งไปประกาศพระศาสนา ต่อจากนั้นเสด็จไปตำบลอรุเวลาเสนานิคม ทรงแสดงปาฏิหาริย์ต่าง ๆ จนอรุเวลกัศสปะละทิฐิมานะกลับมาเลื่อมใส เห็นว่าลัทธิของตนเองไม่มีแก่นสารอะไร จึงทูลขอบวช อรุเวลกัศสปะพร้อมทั้งบริวารพากันลอบบริจารและเครื่องบูชาไปลอยไปในแม่น้ำ พระองค์ทรงประทานการบวชให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ด้วยพระดำรัสว่า “เธอจงเป็นภิกษุมาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว พวกเธอจงประพฤติพรหมจรรย์ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด”

บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

น้องชาย ๒ คนพร้อมทั้งบริวาร เมื่อเห็นบริจารของพี่ชายลอยมาตามแม่น้ำ ได้เดินทางไปสำนักของพี่ชาย ขอบวชในสำนักของพระพุทธองค์ ทรงประทานการบวชให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา เมื่อบุญบารมีของพระภิกษุ ๑,๐๐๓ รูปนั้นแก่กล้าแล้ว ทรงเสด็จไปที่ตำบลคยาสิสะพร้อมด้วยภิกษุทั้งหมด ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตร สุตระว่าด้วยอายตนะภายในและภายนอก เป็นของร้อน มีเนื้อความโดยย่อว่า “ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจเป็นของร้อน ร้อนเพราะอะไร ร้อนเพราะไฟคือราคะ ไฟคือโทสะ ไฟคือโมหะ ร้อนเพราะความเกิด ความแก่ ความตาย ร้อนเพราะความเศร้าโศก ความคร่ำครวญ ความทุกข์ ความโทมนัสและความคับแค้นใจ ” เมื่อจบพระพระธรรมเทศนา ภิกษุ ๑,๐๐๓ รูป ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

ตำแหน่งเอตทัคคะ

พระอรุณเวลกัสสปะท่านได้สั่งสอนประชาชนเป็นจำนวนมากมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และเป็นพระที่มีบริวารมาก ได้รับยกย่องจากพระพุทธองค์ว่า “เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้มีบริวารมาก”

โปรดพระเจ้าพิมพิสาร

พระพุทธองค์ทรงพาภิกษุ ๑,๐๐๓ รูป เสด็จไปเมืองราชคฤห์ ประทับอยู่ที่สวนตาลหนุ่ม ชื่อว่า ลัญจิวัน พระเจ้าพิมพิสารพระเจ้าแผ่นดินแคว้นมคธทรงทราบข่าว พร้อมด้วยบริวารเสด็จไปเข้าเฝ้า ทรงทอดพระเนตรเห็นบริวารของพระเจ้าพิมพิสารมีกิริยาอาการไม่เลื่อมใส จึงตรัสให้พระอรุณเวลกัสสปะประกาศให้คนเหล่านั้นทราบว่า ลัทธิของตนไม่มีแก่นสาร จนคนเหล่านั้นหมดความสงสัย เพราะว่าคนเหล่านั้นเป็นลูกศิษย์ของฤาษีอรุณเวลกัสสปะมาก่อน ทรงแสดงอนุပ္พพิกขาและอริยสัจ ๔ โปรด เวลาจบพระธรรมเทศนา พระเจ้าพิมพิสารพร้อมทั้งบริวาร ๑๑ นหุต ได้ดวงตาเห็นธรรมคือบรรลुธรรมเป็นพระโสดาบัน อีก ๑ นหุต ตั้งอยู่ในไตรสรณคมน์ (๑ นหุต = ๑๐,๐๐๐ คน)

ความปรารถนา ๕ ประการ

พระเจ้าพิมพิสารกราบทูลพระพุทธองค์ถึงความปรารถนาของพระองค์เมื่อยังเป็นพระราชกุมาร ๕ ประการ สำเร็จสมความปรารถนาแล้ว คือ

๑. ขอให้ข้าพเจ้าได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินแคว้นมคธ
๒. ขอพระอรหันต์ผู้ตรัสรู้เอง มายังแคว้นแคว้นของข้าพเจ้า
๓. ขอให้ข้าพเจ้าได้นั่งใกล้พระอรหันต์นั้น
๔. ขอให้พระอรหันต์นั้นแสดงธรรมแก่ข้าพเจ้า
๕. ขอให้ข้าพเจ้าพึงรู้ทั่วถึงธรรมของพระอรหันต์นั้น

ครั้นแล้วกราบทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนา ประกาศพระองค์เป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัย เป็นสรณะตลอดคพระชนม์ชีพ ทรงอาราธนาพระพุทธองค์พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์เพื่อเสวยและฉันภัตตาหารในวันรุ่งขึ้น

วัดแรกในพระพุทธศาสนา

ในวันรุ่งขึ้นพระพุทธองค์เสด็จไปเสวยที่พระราชนิเวศน์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เมื่ออากาศเสร็จแล้ว พระพุทธองค์เสวยเสร็จแล้ว พระเจ้าพิมพิสารทรงมีพระราชดำริว่า "สวนเวฬุวันของเรานี้แลไม่ใกล้ไม่ไกลจากบ้านนัก สะดวกด้วยการคมนาคม กลางวันไม่พลุกพล่านกลางคืนเงียบสงัด เสียงไม่กึกก้อง เป็นสถานที่ควรแก่ผู้ต้องการความสงบ และควรเป็นที่หลีกเลี่ยงอยู่ตามสมณวิสัย" ได้ทรงหลั่งน้ำจากพระเต้าทอง ถวายวัดเวฬุวันแด่หมู่สงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข พระองค์ทรงรับแล้วเสด็จกลับ เวฬุวันเป็นวัดวัดแรกในพระพุทธศาสนา

ปัญหาและเฉลยปริเฉทที่ ๕

๑. ความปรารถนาข้อที่ ๕ ของพระเจ้าพิมพิสารว่าอย่างไร ?

- ก. ขอพระอรหันต์มาสู่แคว้นแคว้นของเรา ข. ขอพระอรหันต์แสดงธรรมแก่เรา
ค. ขอเราได้รู้ทั่วถึงธรรมของพระอรหันต์ ง. ขอเราได้เข้าไปนั่งใกล้พระอรหันต์

๒. พระพุทธเจ้า ประดิษฐานพระพุทธศาสนาครั้งแรกที่ไหน ?

- ก. แคว้นกาฬิ ข. แคว้นวัชชี
ค. แคว้นมัลละ ง. แคว้นมคธ

๓. อนุปพุททิกถาและอริยสัจ ๔ ทรงแสดงแก่ใคร ?

- ก. ปัญจวัคคีย์ ข. ภัททวัคคีย์ ๓๐ คน
ค. ชฎิล ๓ พี่น้อง ง. พระสารีบุตร

๔. อาทิตตปริยายสูตร ทรงแสดงแก่ใคร ?

- ก. ปัญจวัคคีย์ ข. ภัททวัคคีย์ ๓๐ คน
ค. ชฎิล ๓ พี่น้อง ง. พระสารีบุตร

๕. ใครเป็นผู้สร้างวัดเชตวัน ?

- ก. เจ้าเชต ข. พระเจ้าอชาตศัตรู
ค. โฆสกเศรษฐี ง. อนาคตนิคมกษัตริย์

๖. พระภัททวัคคีย์ได้ดวงตาเห็นธรรม เพราะฟังธรรมอะไร ?

- ก. อนุปพุททิกถากับอริยสัจ ข. เวทนาปริคคหสูตร
ค. อาทิตตปริยายสูตร ง. มหาสติปัฏฐานสูตร

๗. พระอรุเวลกัศสปะไม่ยินดีในการบูชาไฟ เพราะสาเหตุใด ?

- ก. กลัวถูกทรมาน ข. บริวารหนีไปที่อื่น
ค. ไม่ใช่ทางนิพพาน ง. อาศรมถูกไฟไหม้

๘. พระเจ้าพิมพิสารถวายเวฬุวันอุทยาน ด้วยทรงเห็นอย่างไร ?

ก. มีเสียงอ้ออังกก้อง	ข. เหมาะแก่สมณวิสัย
ค. มีมนุษย์พลุกพล่าน	ง. อยู่ไกลจากพระนคร

๙. จุดประสงค์หลักที่พระพุทธองค์ ทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนา คืออะไร ?

ก. เพื่อเผยแผ่พระศาสนา	ข. เพื่อให้โลกร่มเย็น
ค. เพื่อให้มหาชนหมดกิเลส	ง. เพื่อประโยชน์สุขแก่มหาชน

๑๐. การประกาศพระศาสนาของสาวกยุคแรก มีอุปสรรคอย่างไร ?

ก. มีคนเลื่อมใสน้อย	ข. ถูกเจ้าลัทธิต่อต้าน
ค. ให้อุปสมบทเองไม่ได้	ง. ทางสัญจรลำบากมาก

๑๑. ข้อใด กล่าวถึงพระเจ้าพิมพิสารไม่ถูกต้อง ?

ก. เป็นพระอริยบุคคล	ข. ถวายวัดแห่งแรก
ค. พระราชาแคว้นมคธ	ง. เป็นปฐมอุบาสก

๑๒. เหตุใด พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนาในแคว้นมคธก่อน ?

ก. เพราะเป็นเมืองเจริญ	ข. เพราะมีเจ้าลัทธิอยู่มาก
ค. เพราะชาวมคธนิมนต์	ง. เพราะเป็นทางผ่านพอดี

๑๓. พระพุทธเจ้าทรงอาศัยคนกลุ่มใด จึงประกาศพระศาสนาได้เร็ว ?

ก. นักบวช	ข. เศรษฐีคหบดี
ค. สามัญชน	ง. กษัตริย์และเจ้าลัทธิ

๑๔. คำว่า “อรหันต์” เรียกกันมาตั้งแต่เมื่อไร ?

ก. ก่อนพุทธกาล	ข. ครั้งพุทธกาล
ค. หลังพุทธกาล	ง. ครั้งทำปฐมสังคายนา

๑๕. พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมอะไร โปรดพระเจ้าพิมพิสาร ?

ก. อาทิตตปริยายสูตร	ข. อนัตตลักขณสูตร
ค. อนุปฺพพิททา จตุราริยสัง	ง. รัมมจักกัปปวัตตนสูตร

๑๖. ใครอุปสมบทด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ขณะยังเป็นปุถุชน ?

ก. พระอัญญาโกณฑัญญะ	ข. พระอัสสชิ
ค. พระอรุเวลกัสสปะ	ง. พระวัปปะ

ଉତ୍ତର

୧.ମି	୩.ମି	୩.ମି	୫.ମି	୫.ମି
୬.ମି	୭.ମି	୮.ମି	୯.ମି	୧୦.ମି
୧୧.ମି	୧୨.ମି	୧୩.ମି	୧୪.ମି	୧୫.ମି
୧୬.ମି				

ปริเฉทที่ ๖

ว่าด้วยพระอักรสาวกออกบวช

พระอักรสาวก

พระสารีบุตร ชื่อเดิมว่า อุปติสสะ บิดาชื่อว่า วัณฺณตพราหมณ์ มารดาชื่อว่า นางสารีพราหมณ์ เกิดในวรรณะพราหมณ์ ที่หมู่บ้านอุปติสสะ ใกล้เมืองราชคฤห์ และบิดาเป็นหัวหน้าหมู่บ้านอุปติสสะ เลยได้ชื่อว่า อุปติสสะ เมื่อบวชแล้วได้ชื่อว่า สารีบุตร เพราะว่าเป็นบุตรของนางสารี ท่านมีน้องชาย ๓ คน และน้องสาว ๓ คน

พระมหาโมคคัลลานะ ชื่อเดิมว่า โกลิตะ บิดาชื่อว่า โกลิตะ มารดาชื่อว่า โมคคัลลี เกิดในตระกูลพราหมณ์ ที่หมู่บ้านโกลิตคาม ไม่ไกลจากกรุงราชคฤห์ บิดาเป็นหัวหน้าหมู่บ้านโกลิตะ เมื่อบวชแล้วได้ชื่อว่า โมคคัลลานะ เพราะเป็นบุตรของนางโมคคัลลี

ทั้งสองท่านเป็นสหayaรักกัน มีบริวารคนละ ๕๐๐

บวชกับอาจารย์สัจจชัย

อยู่มาวันหนึ่ง สหายทั้งสองกำลังคุมหฺรสปนยอดเขาในกรุงราชคฤห์ มีอาการและความรู้สึกไม่เหมือนเมื่อก่อน คือถึงตอนหัวเราะก็ไม่หัวเราะ ถึงตอนเศร้าโศกก็ไม่เศร้าโศก ถึงตอนให้รางวัล ก็ไม่ให้รางวัล แต่มีความสลดใจว่า การคุมหฺรสปนไม่มีสาระประโยชน์อะไรเลย แม้คนที่กำลังแสดงอยู่นั้นไม่ถึง ๑๐๐ ปี ก็ตายเหมือนกันหมด สหายทั้งสองมีความเห็นตรงกันคิดกันว่า ควรออกบวชแสวงหาโมกขธรรมดีกว่า จึงออกบวชอยู่ในสำนักของอาจารย์สัจจชัยปริพาชก พร้อมด้วยบริวารคนละ ๒๕๐

มูลเหตุแห่งการออกบวช

สหายทั้งสองเมื่อบวชแล้วไม่นานก็เรียนจนหมดความรู้ของอาจารย์สัจจชัย เห็นว่าลัทธินี้ไม่มีสาระประโยชน์อะไรเลย ทั้งสองจึงแสวงหาโมกขธรรมต่อไปและได้ทำตึกากันว่า “ใครบรรลุอมตธรรมก่อน จงบอกแก่อีกคนหนึ่งด้วย”

วันหนึ่งอุปติสสปริพาชกเข้าไปในเมืองราชคฤห์ เห็นพระอัสสชิกำลังบิณฑบาต คิดว่านักบวชผู้มีกิริยาอาการน่าเลื่อมใสขนาดนี้เราไม่เคยเห็นมาก่อน ท่านน่าจะมีธรรมละเอียดอยู่ภายในเกิดความเลื่อมใส จึงเดินติดตามไปข้างหลัง เมื่อท่านฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว เรียนถามว่า “ข้าแต่ท่านผู้มีอายุอินทริย์ของท่านส่องไสยงนัก ผิพรรณของท่านก็ส่องใส ท่านบวชในสำนักของใคร ใครเป็น

ศาสดาของท่าน และท่านชอบใจธรรมของใคร” พระอัสสชิตอบว่า “ผู้มีอายุ เราบวชเฝ้าพระเจ้าพระมหาสมณะศากยบุตร พระองค์เป็นศาสดาของเรา เราชอบใจธรรมของท่าน” จึงขอให้ท่านแสดงธรรมให้ฟัง พระอัสสชิตอบแบบถ่อมตนว่า “ผู้มีอายุ เราเป็นผู้บวชใหม่ มาสู่พระธรรมวินัยนี้ไม่นาน ไม่สามารถจะแสดงธรรมโดยพิสดารได้ เราจะกล่าวแต่โดยย่อพอรู้ความ” ท่านจึงแสดงธรรมโดยย่อว่า “ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้” อุปติสสปริพาชกรู้ได้ฟังธรรมจบลงแล้ว ได้ดวงตาเห็นธรรมเป็นพระโสดาบัน จากนั้นได้ถามพระเถระว่า ขณะนี้พระศาสดาของเราประทับอยู่ที่ไหน ทราบว่าพระพุทธองค์ประทับอยู่ที่วัดเวฬุวัน จึงลาพระเถระกลับไปแสดงธรรมให้แก่สหาย โกลิตะฟังก็ได้ดวงตาเห็นธรรมเหมือนกัน

บวชในพระพุทธศาสนา

ทั้งสองท่านชักชวนอาจารย์สัตยชัยไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ได้รับการปฏิเสธจึงลาอาจารย์สัตยชัย พร้อมด้วยบริวาร ๒๕๐ คน ไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ที่วัดเวฬุวัน และทูลขอบวช ทรงอนุญาตการบวชด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา อุปติสสะ หลังจากบวชแล้วมีชื่อใหม่ว่า พระสารีบุตร โกลิตะ หลังจากบวชแล้วมีชื่อใหม่ว่า พระมหาโมคคัลลานะ

สารีบุตรบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

พระสารีบุตร หลังจากบวชแล้ว ๑๕ วัน มีโอกาสอยู่ถวายงานพัดพระพุทธองค์ ซึ่งทรงแสดงธรรมชื่อว่า เวทนาปริคคหสูตร แก่ที่มนขปริพาชก อัคริเวสนโคตรผู้เป็นหลานของพระสารีบุตร ที่ถ้ำสุกรขาตา เขาคิชฌกูฏ แขวงเมืองราชคฤห์

ที่มนขะแสดงทักขณิของตนต่อพระพุทธองค์ว่า “สิ่งทั้งปวงไม่ควรแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่ชอบใจหมด” พระศาสดาทรงแสดงทักขณิ ๓ จำพวกของสมณพราหมณ์ว่า

๑. สมณพราหมณ์บางพวกมีทักขณิว่า สิ่งทั้งปวงควรแก่เรา เราชอบใจหมด
๒. สมณพราหมณ์บางพวกมีทักขณิว่า สิ่งทั้งปวงไม่ควรแก่เรา เราไม่ชอบใจหมด
๓. สมณพราหมณ์บางพวกมีทักขณิว่า บางสิ่งควรแก่เรา เราชอบใจ บางสิ่งไม่ควรแก่เรา เราไม่ชอบใจ

ทรงชี้ให้เห็นโทษของทักขณิ ๓ อย่างและให้ละความยึดมั่นถือมั่นว่า เมื่อมีความเห็นอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างมั่นคง เป็นเหตุให้เกิดความวิวาท ความเบียดเบียน ทรงแสดงอุบายเครื่องไม่ถือมั่นต่อไปว่า

๑. กาย คือรูปเป็นที่ประชุมของมหาภูตรูป ๔ (ดิน น้ำ ลม ไฟ) เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ หนได้ยาก

๒. เวทนา ๓ อย่าง คือ สุข ทุกข์ ไม่ทุกข์ไม่สุข ไม่เที่ยง บังคับปรุงแต่งขึ้น มีความสิ้นไป เสื่อมไป

พระสารีบุตร ซึ่งกำลังถวายงานพักอยู่ พลังคำริว่า “พระศาสดาสอนให้ละการถือมั่นธรรม เหล่านี้ ด้วยปัญญาอันยิ่ง” ก็บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ ส่วนที่মনจะได้บรรลุธรรมเป็นพระ โสดาบัน แล้วทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนาว่า “ดูบุคคลหงายของทีคิดว่า เปิดของที่ปิด บอกทางแก่ คนหลงทาง ส่องตะเกียงในที่มืด” ขอแสดงตนเป็นอุบาสกถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต

พระโมคคัลลานะบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

พระโมคคัลลานะ หลังจากบวชแล้ว ๗ วัน ทูลลาพระพุทธองค์ไปบำเพ็ญเพียรอยู่ที่หมู่บ้าน กัลลวาลมุตตคาม แคว้นมคธ ถูกความง่วงเข้าครอบงำไม่สามารถบำเพ็ญเพียรได้ พระพุทธองค์เสด็จ ไปตรัสบอกอุบายแก้ง่วงให้ ๘ ประการ คือ

๑. นึกถึงเรื่องที่จำมาให้มาก
๒. ตรึกตรองถึงธรรมที่ได้ศึกษามา
๓. ส่ายกายธรรม
๔. ยอนช่วงหู
๕. ลุกขึ้นยืนเอาน้ำลูบหน้า
๖. ทำความสำคัญในแสงสว่าง
๗. เดินจงกรมตำรวมอินทรี
๘. นอนตะแคงขวามีสติสัมปชัญญะตั้งใจว่าจะลุกขึ้น

และทรงสอนต่อไปว่า โมคคัลลานะ เธอควรสำเหนียกในใจอย่างนี้ว่า

๑. เราจักไม่ชงวง คือถือตัวเข้าไปสู่ตระกูล
๒. เราจักไม่พูดคำเป็นเหตุเถียงกัน เพราะจะเป็นเหตุให้ห่างจากสมาธิ
๓. เราจักไม่คลุกคลีด้วยภคุหัสดีและบรรพชิต แต่ควรคลุกคลีด้วยเสนาสนะอันสงบ

และพึงตั้งหทัยธรรม คือข้อที่ปฏิบัติแล้วชื่อน้อมไปในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา และพึง เรื่องชาตุกัมมัญฐาน คือให้พิจารณาร่างกายนี้เป็นเพียงธาตุดิน น้ำ ลม ไฟเท่านั้น ไม่ใช่ตัวเราของเรา ท่านปฏิบัติธรรมตามพระโอวาทได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ในวันนั้น

งานประกาศพระศาสนาของพระสารีบุตร

พระสารีบุตรเป็นกำลังสำคัญอย่างยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านได้ชักชวนน้องชาย ๓ คน และน้องสาว ๓ คนให้บวชในพระพุทธศาสนา กุลบุตรกุธิดาได้ฟังธรรมจากท่านบรรลุธรรมมากมาย ท่านเป็นพระธรรมเสนาบดี คู่กับพระพุทธองค์ผู้เป็นพระธรรมราชา และเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที บวชให้พราหมณ์ชื่อว่าราชาผู้เคยถวายข้าวเพียงหนึ่งทัพพี

ครั้งหนึ่งพระยมกะมีความเห็นผิดว่า พระจินาสพตายแล้วสูญ พระสารีบุตรสอนให้ท่านมีความเห็นถูกว่า พระจินาสพตายแล้วไม่สูญ มีแต่รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณที่ไม่เที่ยงดับไปแล้ว ในที่สุดท่านก็ได้บรรลุธรรม

งานประกาศพระศาสนาของพระมหาโมคคัลลานะ

พระมหาโมคคัลลานะเป็นกำลังสำคัญยิ่งในการประกาศพระศาสนา ท่านมีฤทธิ์มาก ประกาศธรรมแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย แสดงฤทธิ์ปราบพวกมิจฉาทิฎฐิ ท่านไปยังสวรรค์ ถ้ามถึงกรรมของเทวดาที่ทำในสมัยเป็นมนุษย์ และไปนรกถามถึงกรรมของสัตว์นรกในสมัยเป็นมนุษย์ กลับมาบอกแก่พวกมนุษย์ เมื่อได้ฟังคำของพระเถระแล้วเกิดความเลื่อมใสเป็นจำนวนมาก ทำให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรือง จนเป็นที่อิจฉาของเจ้าลัทธิต่าง ๆ และท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นนวกัมมาธิษฐานี คือนักก่อสร้าง

ทรงยกย่องพระอัครสาวก

วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ตรงกับวันมาฆบูชา เป็นวันจาตุรงคสันนิบาต พระพุทธองค์ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ และทรงประทานตำแหน่งพระอัครสาวกแก่พระเถระทั้งสองว่า พระสารีบุตรเป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้มีปัญญามาก เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา พระมหาโมคคัลลานะเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้มีฤทธิ์มาก เป็นอัครสาวกเบื้องซ้าย ทรงยกย่องพระเถระทั้งสองอีกว่า “สารีบุตรเปรียบเหมือนมารดาผู้ให้กำเนิดบุตร โมคคัลลานะเปรียบเหมือนผู้บำรุงเลี้ยงทารกที่เกิดแล้ว สารีบุตรย่อมแนะนำในโศดาปัตติผล โมคคัลลานะย่อมแนะนำในผลชั้นสูงขึ้นไป”

ปัญหาและเฉลยปริเฉทที่ ๖

๑. ใครได้บรรลุธรรม เพราะฟังธรรมเวทนาปริคคหสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ที่มนขปริพาชก?

ก. ปัญจวัคคีย์

ข. ภัททวัคคีย์ ๓๐ คน

๒๑.มหาสันนิบาตแห่งพระอรุณสาวก เป็นเหตุให้เกิดอะไร ?

ก.ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร

ข.อนัตตลักขณสูตร

ค.อาทิตตปริยายสูตร

ง.โอวาทปาฏิโมกข์

๒๒.ใครเป็นศิษย์ของสัพพัญญูปริพาชก ?

ก.โกณฑิยะ

ข.ปุณณาสะ

ค.ปิณฑลิ

ง.ราธะ

เฉลย

๑.ง	๒.ก	๓.ก	๔.ก	๕.ข
๖.ข	๗.ก	๘.ก	๙.ข	๑๐.ง
๑๑.ง	๑๒.ข	๑๓.ข	๑๔.ก	๑๕.ง
๑๖.ข	๑๗.ก	๑๘.ก	๑๙.ง	๒๐.ก
๒๑.ง	๒๒.ก			

ปริเฉทที่ ๗

ว่าด้วยพระมหากัสสปะ และพระมหากัจจายนะออกบวช

สถานะเดิมพระมหากัสสปะ

พระมหากัสสปะ ชื่อเดิมว่า ปิปปลิว บิดาชื่อว่า กปิละ มารดาชื่อว่า สุมณฑวี เกิดในตระกูลพราหมณ์ ที่หมู่บ้านมหาติตตะ ตั้งอยู่ในเมืองราชคฤห์ เมื่อบวชแล้วได้ชื่อว่า พระมหากัสสปะ เพราะเป็นเชื้อสายของกัสสปโคตร อายุได้ ๒๐ ปี แต่งงานกับนางภัททกาปิลานี ผู้มีอายุได้ ๑๖ ปี

มูลเหตุแห่งการออกบวช

เมื่อบิดามารดาเสียชีวิตแล้ว เห็นโทษของการครองเรือนว่า ต้องคอยรับบาปจากการกระทำของผู้อื่น จึงตัดสินใจออกบวชพร้อมกับนางภัททกาปิลานี มอบทรัพย์สมบัติทั้งหมดให้แก่ญาติและบริวาร ได้ซื้อผ้ากาสาวพัสตร์และบาตรดินเผาจากตลาด ต่างปลงผมให้กันและกัน ครองผ้ากาสาวพัสตร์สะพายบาตรลงจากปราสาทอย่างไม่มี ความอาลัย ออกบวชอุทิศพระอรหันต์ในโลก เดินทางไปด้วยกันระยะหนึ่งก็แยกจากกัน เกิดเหตุอัศจรรย์ คือแผ่นดินไหว ปิปปลิวเดินทางไปทางขวา ส่วนนางภัททกาปิลานีเดินทางไปทางซ้ายจนถึงสำนักของภิกษุณี ขอบวชในสำนักของภิกษุณีและปฏิบัติธรรมจนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์

บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

ปิปปลิวได้พบพระพุทธองค์ที่ไถ้ตันไทรชื่อว่า พุทฺตนิโครธ ระหว่างเมืองราชคฤห์กับเมืองนาลันทา เมื่อได้เห็นพระพุทธองค์แล้วคิดว่า ท่านผู้นี้เป็นศาสดาของเรา เราจักขอบวชอุทิศพระศาสดาองค์นี้ ได้น้อมตัวเข้าไปหาทูลขอบวช ทรงประทานการบวชให้ด้วยวิธี โอวาท

ปฏิกคหณุปสัมปทา คือบวชด้วยการรับโอวาท ๓ ข้อ ดังนี้

๑. กัสสปะเธอพึงศึกษาว่า เราจักเข้าไปตั้งความละเอียดและความขำเกรงไว้ในภิกษุทั้งที่เป็นผู้เฒ่า ผู้ใหม่และผู้ปานกลางอย่างแรงกล้า

๒. เราจักพึงธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประกอบด้วยกุศล เราจักเงี่ยหูฟังธรรมและพิจารณาเนื้อความแห่งธรรมนั้น

๓. เราจักไม่ละกายคตาสติ คือพิจารณาร่างกายเป็นอารมณ์

หลังจากบวชแล้วท่านได้ตั้งใจบำเพ็ญเพียร ในวันที่ ๘ ก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

งานประกาศพระศาสนา

พระมหากัสสปะ เป็นกำลังสำคัญในการประกาศพระศาสนา คือ เป็นประธานในการทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรก เมื่อพระพุทธองค์ปรินิพพานแล้วได้ ๑ เดือน ท่านได้สั่งสอนกุลบุตรและกุลธิดาให้เลื่อมใสในพระศาสนาเป็นจำนวนมาก

ครั้งหนึ่งพระพุทธองค์ทรงแลกเปลี่ยนสังฆากับท่านไปใช้สอย และทรงยกย่องว่ามีธรรมเป็นเครื่องอยู่เสมอด้วยพระองค์ เป็นผู้มักน้อยสันโดษ มีจิตประกอบด้วยเมตตา กรุณา แสดงธรรมแก่ผู้อื่น

ตำแหน่งเอตทัคคะ

พระมหากัสสปะ เป็นพระมักน้อยสันโดษ ถือธุดงค์เป็นวัตร ๓ ข้อตลอดชีวิต คือ

๑. ทรงผ้าบังสุกุลเป็นวัตร
๒. เทียวบิณฑบาตเป็นวัตร
๓. อยู่ป่าเป็นวัตร

ท่านแสดงคุณของการถือธุดงค์แก่พระพุทธองค์ ๒ ข้อ คือ

๑. เป็นการอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน
๒. เพื่ออนุเคราะห์คนรุ่นหลังจะได้ถือปฏิบัติตาม

พระพุทธองค์ทรงยกย่องพระมหากัสสปะว่า “เป็นเลิศกว่า ภิกษุทั้งหลายผู้ทรงธุดงค์”

พระมหากัสสปะ เมื่อทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรกเรียบร้อยแล้ว จำพรรษาอยู่ที่วัดเวฬุวัน นิพพานเมื่อมีอายุได้ ๑๒๐ ปี ระหว่างภูเขาสามลูกชื่อว่า “กุกกุฏสัมปตะ” ในกรุงราชคฤห์ แคว้นมคธ

สถานะเดิมพระมหากัจจายนะ

พระมหากัจจายนะ ชื่อเดิมว่า กัญจนะ คนทั้งหลายเรียกชื่อท่านตามโคตรว่า กัจจายนะ และท่านมีผิวกายเหมือนทองคำ บิดามารดาเลียดตั้งชื่อให้ว่า กัญจนะ บิดาชื่อว่า วัจจพราหมณ์ มารดาไม่ปรากฏชื่อ เกิดในวรรณะพราหมณ์ ที่เมืองอุชเชนี แคว้นอวันตี ตระกูลกัจจายนโคตร ศึกษาจบไตรเพทตามลัทธิพราหมณ์ บิดาเป็นปุโรหิตของพระเจ้าจันทปัชโชต เมื่อบิดาถึงแก่กรรมแล้วก็ได้รับตำแหน่งเป็นปุโรหิตแทน

มูลเหตุของการออกบวช

พระเจ้าจันทรปัชโชต ทรงทราบข่าวการอุบัติขึ้นของพระพุทธองค์ จึงมอบหมายให้กัจจายนปุโรหิต พร้อมกับผู้ติดตามอีก ๗ คน ไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ที่วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี แคว้นโกศล ได้ฟังธรรมแล้วก็บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ พร้อมกับผู้ติดตามอีก ๗ คน จึงทูลขอบวช ทรงประทานการบวชให้ด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา

งานประกาศพระศาสนา

วันหนึ่งท่านกราบอาราธนาพระพุทธองค์เสด็จไปโปรดพระเจ้าจันทรปัชโชต ที่เมืองอุชเชนี พระพุทธองค์มอบหมายให้ท่านและพระภิกษุอีก ๗ องค์ไปแทน เมื่อถึงเมืองอุชเชนีแล้วได้แสดงธรรมโปรดพระราชาและบริวารให้เลื่อมใสในพระรัตนตรัย ท่านและคณะประดิษฐานพระพุทธศาสนาในแคว้นอวันตีได้สำเร็จ

ขณะที่ท่านจำพรรษาอยู่ที่เมืองกุรุณะ แคว้นอวันตี ซึ่งเป็นเมืองชายแดนมีประชาชนเลื่อมใสมาก อุบาสกหนึ่งชื่อ โสณกุฎิกัณณะ มีความปรารถนาจะบวชแต่มีพระไม่ครบ ๑๐ รูปตามที่ทรงอนุญาต บวชเป็นสามเณร ๗ ปี จึงได้บวชเป็นพระภิกษุ เมื่อบวชแล้วอยากจะไปเฝ้าพระพุทธองค์ พระมหากัจจายนะจึงฝากความไปทูลพระพุทธองค์เพื่อแก้ไขพระพุทธรูป ๕ ชื่อ คือ

๑. การบวชในปัจฉิมชนบท มีพระสงฆ์ครบ ๕ รูป ก็บวชพระได้
๒. พระที่อยู่ในปัจฉิมชนบท อนุญาตให้สวมรองเท้าหลายชั้นได้
๓. พระที่อยู่ในปัจฉิมชนบท อนุญาตให้นั่งบนอาสนะหนังสัตว์ได้
๔. พระที่อยู่ในปัจฉิมชนบท อนุญาตให้สรงน้ำทุกวันได้
๕. พระที่อยู่ในปัจฉิมชนบท รับจีวรที่ทากปวารณาถวายไว้เกิน ๑๐ วันได้

พระพุทธองค์ทรงอนุญาตตามที่ท่านขอ

พระมหากัจจายนะได้แสดงมธุรสสูตร คือ พระสูตรที่กล่าวถึงความไม่แตกต่างกันของวรรณะ ๔ เหล่า คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร แก่พระเจ้ามธุรสราช ครั้นฟังจบแล้วทรงเลื่อมใสขอถึงพระรัตนตรัยตลอดชีวิต

ตำแหน่งเอตทัคคะ

พระมหากัจจายนะ แดกฉานในปฏิสัมภिता ๔ คือ

๑. อัคตปฏิสัมภिता แดกฉานในอรรถ
๒. ชัมมปฏิสัมภिता แดกฉานในธรรม

๓. นิรุตติปฏิสัมพันธ์า แดกฉานในภาษา

๔. ปฏิภาณปฏิสัมพันธ์า แดกฉานในปฏิภาณ

พระพุทธองค์ทรงยกย่องท่านว่า “เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้อธิบายเนื้อความย่อให้พิสดาร”

หลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ท่านได้ปฏิบัติตามพระพุทธบัญญัติ โดยเคร่งครัด เป็นกำลังสำคัญในการประกาศพระศาสนา ดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่อัตภาพแล้ว ก็นิพพาน

ศรัทธา ๔ ประเภท

บุคคลในโลกผู้ถือเอาคุณสมบัติต่าง ๆ กันเป็นเครื่องวัดในการที่จะเกิดความเชื่อความเลื่อมใส มี ๔ ประเภท คือ

๑. รูปป์ปมาณิกา พวกถือประมาณหรือเลื่อมใสในรูป

๒. โฉมสัปปมาณิกา พวกถือประมาณหรือเลื่อมใสในเสียง

๓. ลูขัปปมาณิกา พวกถือประมาณหรือเลื่อมใสในความเศร้าหมอง

๔. รัมมัปปมาณิกา พวกถือประมาณหรือเลื่อมใสในธรรม

พระมหากัจจายนะ เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสของพวกรูปป์ปมาณิกา เพราะท่านมีรูปงามผิวงาม

พระโสณกุฎิกัณณะ เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสของพวกโฉมสัปปมาณิกา เพราะท่านมีเสียงไพเราะ

พระโฆษราช เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสของพวกลูขัปปมาณิกา เพราะท่านใช้บริวารหรือของใช้ที่ปอน

พระสารีบุตร เป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสของพวกรัมมัปปมาณิกา เพราะท่านแสดงธรรมได้ดีซึ่ง

ปัญหาและเฉลยปริเฉทที่ ๗

๑. พระพุทธเจ้าทรงเปลี่ยนสังฆาฏิกับพระสาวกรูปใด ?

ก. พระอนนท

ข. พระมหากัสสปะ

ค. พระอัญญาโกณฑัญญะ

ง. พระอรุเวลกัสสปะ

๒. พระสาวกรูปใด เคยเป็นปุโรหิตของพระเจ้าจันทรปัชโชตมาก่อน ?

ก. พระอุบาลี

ข. พระกาฬทายี

๑๒. พระสาวกที่บรรพชาเป็นสามเณรแล้ว ต้องรอตึง ๓ ปี จึงอุปสมบทได้คือใคร ?

ก. พระมหากัจจายนะ

ข. พระราชนะ

ค. พระโสณโกปิวิสะ

ง. พระโสณกุฎิกัณณะ

๑๓. ใครเป็นพระอุปัชฌาย์ของพระโสณกุฎิกัณณะ ?

ก. พระราชนะ

ข. พระโสณโกปิวิสะ

ค. พระมหากัจจายนะ

ง. พระมหากัสสปะ

๑๔. ใครเป็นผู้ส่งกัจจายนบุโรหิตไปทูลนิมนต์ พระพุทธองค์ไปประกาศศาสนาที่เมืองของตน ?

ก. พระเจ้าพิมพิสาร

ข. พระเจ้าสุทโธทนะ

ค. พระเจ้าจันทรปัชโชต

ง. พระเจ้าอโศกมหาราช

เฉลย

๑.ป

๒.ก

๓.ป

๔.ก

๕.ป

๖.ก

๗.ป

๘.ง

๙.ก

๑๐.ง

๑๑.ก

๑๒.ง

๑๓.ก

๑๔.ก

ปริเฉทที่ ๘

ว่าด้วยการโปรดมาณพ ๑๖ คน

พุทธวิธีในการตอบปัญหา

เมื่อมีนักบวชหรือประชาชนเกิดความสงสัยในธรรมะมาทูลถามพระพุทธองค์ ทรงมีหลักในการตอบปัญหา ๔ ประการ คือ

๑. เอกังสพยากรณ์ ทรงแก้ปัญหานั้นโดยส่วนเดียว
๒. ปฏิปุจฉาพยากรณ์ ทรงย้อนถามแล้วจึงทรงแก้ปัญหานั้น
๓. วิภังชพยากรณ์ ทรงแยกปัญหานั้นแก้ทีละอย่าง
๔. ฐปนียพยากรณ์ ทรงระงับไม่แก้ปัญหานั้น

มาณพ ๑๖ คน

๑. อชิตมาณพ	๒. ติสเมตเตยยมาณพ
๓. ปุณณกมาณพ	๔. เมตตคุมมาณพ
๕. ไรศกมาณพ	๖. อุปสีวมาณพ
๗. นันทมาณพ	๘. เหมกมาณพ
๙. โตเทยยมาณพ	๑๐. กัปปมาณพ
๑๑. ชตุกัณณีมาณพ	๑๒. ภัทราวุธมาณพ
๑๓. อุทยมาณพ	๑๔. โปศาลมาณพ
๑๕. โมฆราชมาณพ	๑๖. ปิงคิยมาณพ

ประวัติและชาติภูมิ

ประวัติความเป็นมาของมาณพทั้ง ๑๖ คน คือทั้งหมดเป็นบุตรของตระกูลพราหมณ์ในกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล เมื่อมีอายุพอสมควรแล้ว บิดามารดาของมาณพทั้ง ๑๖ คน ได้ส่งไปเป็นศิษย์ของพราหมณ์พาวรี ผู้เคยเป็นปุโรหิตของพระเจ้าปเสนทิโกศล แต่ได้ลาออกจากตำแหน่งบวชเป็นชฎิล ประพฤติพรตตามลัทธิพราหมณ์ ตั้งอาศรมอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโคธาวารี ซึ่งอยู่ระหว่างเมืองอัสดกกับเมืองอาพกะ ตั้งตนเป็นอาจารย์สอนไตรเพทแก่ศิษย์มากมาย

เหตุการณ์ก่อนออกบวช

พราหมณ์พาวรีได้ทราบข่าวว่า เจ้าชายสิทธัตถะ พระราชโอรสของพระเจ้าสุทโธทนมหาราช เสด็จออกผนวชแล้วทรงปฏิญาณพระองค์ว่า เป็นผู้ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง ทรงแสดงธรรมสั่งสอนแก่มหาชน ทำให้มหาชนต่างเชื่อและเลื่อมใสยอมตัวเป็นสาวกปฏิบัติตามคำสั่งสอนเป็นจำนวนมาก

พราหมณ์พาวรีต้องการทราบความจริง จึงผูกปัญหาให้มาณพทั้ง ๑๖ คน ไปทูลถามพระพุทธเจ้าคนละหมวด มาณพทั้ง ๑๖ คนซึ่งมีอชิตมาณพเป็นหัวหน้า กราบลาพราหมณ์พาวรี อาจารย์ของตน เดินทางไปเข้าเฝ้าที่ป่าสาณเจดีย์แล้วกราบทูลขอโอกาสถามปัญหา โดยอชิตมาณพเป็นผู้ถามปัญหาเป็นคนแรก และให้มาณพที่เหลือทูลถามปัญหาไปตามลำดับดังนี้

๑. อชิตมาณพ

อชิตมาณพได้ทูลถามปัญหา ๔ ข้อว่า

๑. โลกคือหมู่สัตว์ ถูกอะไรปิดบังไว้ อะไรเป็นเหตุจึงไม่มีปัญญามองเห็น อะไรเป็นเครื่องฉาบไล่ให้สัตว์โลกติดอยู่ และอะไรเป็นภัยใหญ่ของสัตว์โลกนั้น ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัชนาว่า อวิชชา คือความไม่รู้ปิดบังไว้ ตัณหาและความประมาทปิดกั้นปัญญา ตัณหาคือความอยากฉาบไล่สัตว์โลกให้ติดอยู่ ทุกข์เป็นภัยใหญ่ของสัตว์โลก ฯ

๒. อะไรเป็นเครื่องห้าม เครื่องปิดกั้นความอยากซึ่งเป็นจุดกระแสน้ำหลังไหลไปในอารมณ์ทั้งปวง จะละความอยากได้ด้วยธรรมอะไร ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัชนาว่า สติ เป็นเครื่องห้าม ป้องกันความอยาก และจะละความอยากได้ เพราะปัญญา ฯ

๓. ปัญญา สติ กับ นามรูปนั้น จะดับไป ณ ที่ไหน ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัชนาว่า เพราะวิญญูณดับไปก่อน นามรูปจึงดับ ณ ที่นั้น ฯ

๔. คนผู้เห็นธรรมแล้ว และผู้ยังต้องศึกษาอยู่ สองพวกนี้ยังมีอีกมาก ขอกราบทูลถามความประพฤติของปวงชนพวกนั้น ฯ

พระพุทธเจ้าทรงวิสัชนาว่า ภิกษุผู้เห็นธรรมแล้ว และผู้ยังศึกษาอยู่ เป็นคนไม่มีความกำหนดยินดีในกามคุณทั้งหลาย มีใจไม่ขุ่นมัว จลตาดในธรรมทั้งปวง มีสติอยู่ทุกอิริยาบถ ฯ

๒. ติสสมตเตยยมาณพ

ติสสมตเตยยมาณพได้ทูลถามปัญหาเป็นคนที่ ๒ ว่า

๑. ใครชื่อว่าเป็นผู้สันโดษในโลกนี้ ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัญญานว่า ภิกษุผู้ประพฤติพรหมจรรย์ สำรวมในกามทั้งหลายปราศจากความอยากแล้ว มีสติระลึกรู้ได้ทุกเมื่อ พิจารณาเห็น โดยชอบ ดับเครื่องร้อนกระวนกระวายได้เสียแล้ว ชื่อว่าผู้สิ้นโดยใน โลกนี้ ฯ

๒. ใครไม่มีความอยาก ซึ่งเป็นเหตุค้ำเนินรณะเขยอทะยาน ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัญญานว่า ภิกษุผู้ไม่มีความทะยานอยาก (ภิกษุผู้เป็นพระอรหันต์) ฯ

๓. ใครรู้ส่วนข้างปลายทั้งสอง (อดีต อนาคต) ด้วยปัญญาแล้วไม่ติดอยู่ในส่วนกลาง (ปัจจุบัน) ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัญญานว่า ภิกษุผู้เป็นพระอรหันต์นั้นแล ฯ

๔. ใครชื่อว่าเป็นมหาบุรุษ ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัญญานว่า ภิกษุผู้เป็นพระอรหันต์นั้นแล ฯ

๕. ใครล่วงพ้นตัณหา เครื่องร้อยรัดในโลกได้ ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัญญานว่า ภิกษุผู้เป็นพระอรหันต์นั้นแล ฯ

๓. ปุณณกมณพ

ปุณณกมณพ ได้กราบทูลถามปัญหาเป็นคนที่ ๓ ว่า

๑. มวลมนุษย์ในโลกนี้ คือ ฤๅษี กษัตริย์ และพราหมณ์จำนวนมากอาศัยอะไร จึงบูชาัญญบวงสรวงเทวดา ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัญญานว่า เพราะอยากได้ของที่ตนปรารถนา ที่อาศัยชรา เป็นต้น มาทำให้แปรเปลี่ยน จึงบูชาัญญบวงสรวงเทวดา ฯ

๒. มนุษย์เหล่านั้น ถ้าบูชาัญญอยู่เป็นประจำ จะข้ามพ้นชาติและชราได้หรือไม่ ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัญญานว่า มนุษย์เหล่านั้นยังปรารถนา ลาก ยศ สรรเสริญ และยังกำหนด ยินดีอยู่ในภพ จึงข้ามพ้นชาติชราไปไม่ได้ ?

๓. ผู้บูชาัญญเหล่านั้น ข้ามพ้นชาติชราไม่ได้ แล้วใครเล่าจะข้ามพ้นได้ ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัญญานว่า ความอยากเป็นเหตุให้ค้ำเนินในทุก ๆ ชาติของผู้ใดไม่มี เพราะพิจารณาเห็นธรรมที่ยิ่งและหย่อนในโลก ไม่มีกิเลสหมดความอยาก เราเรียกผู้นั้นว่าข้ามพ้นชาติชรา ได้แล้ว ฯ

๔. เมตตคฺคฺมณพ

เมตตคฺคฺมณพ ได้กราบทูลถามปัญหาเป็นคนที่ ๔ ว่า

๑. ทุกข์ในโลกนี้ มีหลายประการล้วนมีเหตุมาจากอะไร ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัญญานว่า ทุกข์ทั้งมวลล้วนเกิดมาจากอุปธิคือกิเลส ผู้ใดเขลาไม่รู้แล้วทำอุปธินั้นให้เกิด ผู้นั้นย่อมประสบทุกข์บ่อย ๆ เหตุนั้น เมื่อรู้ว่าอุปธิเป็นเหตุให้เกิดทุกข์แล้วอย่าทำอุปธิให้เกิด

๒. ทำอย่างไร ผู้มีปัญญาจึงจะข้ามพ้นห้วงทะเลใหญ่ คือชาติ ชรา และ โสกปริเทวะได้?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัญญานว่า เราจักแสดงธรรมที่พึงเห็นแจ้งด้วยตนเองในอรรถภาพนี้ ที่บุคคลทราบแล้วจะเป็นผู้มีสติสามารถข้ามความอยากอันให้ติดอยู่ในโลกได้ ๆ

๑. ข้าพระองค์ยินดีธรรมที่สูงสุคนั้นเป็นอย่างยิ่ง

พระพุทธเจ้าทรงวิสัญญานว่า ท่านรู้อย่างใดอย่างหนึ่ง ในส่วนเบื้องบน (อนาคต) ในส่วนเบื้องต่ำ (อดีต) ในส่วนท่ามกลาง (ปัจจุบัน) จงบรรเทาความเพิดเพลิน ความยึดมั่นในส่วนเหล่านั้นเสีย มีสติไม่เลินเล่อ ละความถือมั่นของเราเสียแล้ว จะละทุกข์คือ ชาติ ชรา และ โสกปริเทวะในโลกนี้ได้ ๆ

๔. ธรรมอันไม่มีอุปธิ พระองค์ทรงทราบดี คงละทุกข์เสียได้เป็นแน่ แม้พระสาวกของพระองค์ก็ทรงเป็นเช่นนั้น ข้าพระองค์ตั้งใจจะให้พระองค์ทรงสั่งสอนข้าพระองค์อย่างนั้นบ้าง?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัญญานว่า ผู้ใดไม่มีกิเลสเครื่องกังวล ไม่ติดข้องอยู่ในกามภพชื่อว่าผู้ล่วงเหตุแห่งทุกข์ได้ เมื่อนั้นย่อมไม่มีกิเลสที่จะตรึงจิตสิ้นความสงสัย ได้ชื่อว่าจบไตรเพทในศาสนานี้ ท่านพึงศึกษาตามอย่างนี้ จะข้ามพ้นจากชาติ ชรา เป็นต้นเสียได้ ๆ

๕. โธตกมาณพ

โธตกมาณพ ได้กราบทูลถามปัญหาเป็นคนที่ ๕ ว่า

๑. ข้าพระองค์ได้ฟังพระสูตรเสียงของพระองค์แล้ว จะศึกษาข้อปฏิบัติเครื่องดับกิเลสของตน พระพุทธเจ้าทรงวิสัญญานว่า ถ้าอย่างนั้น ท่านจงมีปัญญา มีสติทำความเพียรในศาสนานี้เถิด

๒. ข้าพระองค์ได้เห็นพระองค์ผู้เป็นพราหมณ์ หากกังวลมิได้ เทียวอยู่ในเทวโลกและมนุษย์โลก ขอพระองค์จงเปลื้องข้าพระองค์จากความสงสัยเถิด ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัญญานว่า เราเปลื้องใคร ๆ ในโลกผู้ยังสงสัยอยู่ไม่ได้ เมื่อท่านรู้ธรรมอันประเสริฐก็จะข้ามห้วงทะเลใหญ่ คือกิเลสอันนี้เสียได้เอง ๆ

๑. ขอพระองค์จงทรงแสดงธรรมอันสกัดจากกิเลส ที่ข้าพระองค์ตรัสรู้ สั่งสอนให้ข้าพระองค์เป็นคนปลอดโปร่งระงับกิเลสเสียได้ ไม่อาศัยสิ่งใดสิ่งหนึ่งเทียวอยู่ในโลกนี้ ๆ

พระพุทธเจ้าทรงวิสัญญานว่า ถ้าท่านรู้ความทะยานอยากเบื้องบน เบื้องต่ำ เบื้องกลาง เป็นเหตุให้ติดข้องอยู่ในโลกนี้ ท่านอย่าทำความทะยานอยากเพื่อจะเกิดในภพน้อยภพใหญ่ ๆ

๖. อุปสัมมาณพ

อุปสัมมาณพได้กราบทูลถามปัญหาเป็นคนที่ ๖ ว่า

๑. ถ้าฟังข้าพระองค์ผู้เดียวไม่ได้อาศัยอะไร ไม่สามารถข้ามห้วงทะเลใหญ่ (กิเลส) ได้ ขอพระองค์ตรัสบอกอารมณ์ที่หน่วงเหนี่ยวซึ่งข้าพระองค์ควรจะอาศัยข้ามห้วงน้ำด้วยเถิดนี้ ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัชนาว่า ท่านจงเป็นผู้มีสติ เพ่งอาภิญญาญาณตนตาม อาศัยอารมณ์ว่าไม่มี ๆ ข้ามห้วงทะเลใหญ่เสียเถิด ท่านจงละกามทั้งหลายเสีย เป็นคนเว้นจากความสงสัย เห็นความหมดจดแห่งความทะยานอยากได้ชัดเจน ทั้งกลางวันและกลางคืนเถิด ฯ

๒. ผู้ใดปราศจากความกำหนัดในกาม ล่วงฉานอื่นได้แล้ว อาศัยอาภิญญาญาณตนะ น้อมใจไปในอาภิญญาญาณตนะ ซึ่งเป็นธรรมที่เปลื้องสัญญาอย่างประเสริฐ ผู้นั้นจะตั้งอยู่ในอาภิญญาญาณตนะไม่เสื่อมบ้างหรือ ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัชนาว่า ผู้รู้พ้นแล้วจากกองนามรูป ย่อมดับ ไม่มีเชื้อไม่ต้องไปเกิดเป็นอะไร เหมือนไฟที่ถูกกำลังลมเป่าแล้วดับไป ไม่รู้ไปในทิศไหนฉะนั้น ฯ

๓. ผู้นั้นดับแล้วหรือเป็นแต่ไม่มีตัว หรือว่าจะตั้งอยู่ยั่งยืนหาอันตรายมิได้ ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัชนาว่า เมื่อผู้นั้นขจัดกรรมทั้งหลาย (มีขันธเป็นต้น) ได้แล้วก็ไม่ต้องกล่าวถึงว่าผู้นั้นจะไปเกิดเป็นอะไรอีก ฯ

๗. นันทมาณพ

นันทมาณพได้กราบทูลถามปัญหาเป็นคนที่ ๗ ว่า

๑. คนทั้งหลายกล่าวว่า มุนีมีอยู่ในโลกนี้ ข้อนี้เป็นอย่างไร เขาเรียกคนถึงพร้อมด้วยฉานหรือการเลี้ยงชีพว่าเป็นมุนี ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัชนาว่า ผู้ฉลาดไม่กล่าวคนว่าเป็นมุนีด้วยการเห็น การฟัง การรู้ เรากล่าวว่า ผู้ใดทำตนให้ปราศจากกองกิเลส หากกิเลสมิได้ ผู้นั้นแลชื่อว่าเป็นมุนี ฯ

๒. สมณพราหมณ์ที่กล่าวความบริสุทธิ์ด้วยการเห็น การฟัง ศิล พรต และวิธีอื่น ๆ แล้ว ประพฤติในวิธีนั้น ๆ ข้ามพ้นชาติ ชราได้แล้ว มีอยู่บ้างหรือไม่ ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัชนาว่า แม้ประพฤติเช่นนั้น เราก็ก้าวข้ามพ้นชาติ ชราไม่ได้ ฯ

๓. ถ้าเช่นนั้น ใครเล่าในเทวโลก มนุษย์โลก ที่ข้ามพ้นชาติ ชราได้แล้ว ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัชนาว่า เราไม่กล่าวว่า สมณพราหมณ์ถูกชาติ ชรา ครอบงำแล้วทุกคน แต่เรากล่าวสมณพราหมณ์ผู้ละอารมณ์ที่ได้เห็น ได้ฟัง ได้รู้ และศิลปพรตทั้งหมด กำหนดรู้ตัวตนว่าเป็นโทษควรละแล้ว เป็นผู้หาอาสวะมิได้ ข้ามพ้นชาติ ชราได้แล้ว ฯ

๘. เหมกมาณพ

เหมกมาณพได้กราบทูลถามปัญหาเป็นคนที่ ๘ ว่า

ในปางก่อนแต่ศาสนาพระองค์ อาจารย์ได้ยืนยันว่า อย่างนี้เคยมีมาแล้วอย่างนี้จักมีต่อไป ล้วนแต่จะทำความตริกาให้ฟุ้งมากขึ้น ข้าพระองค์ไม่พอใจในคำนั้นเลย ขอพระองค์ตรัสบอกธรรม เป็นเหตุถอนตัณหาที่ข้าพระองค์ทราบแล้วจะพึงเป็นคนมีสติ ล่วงตัณหาที่ทำให้ติดอยู่ในโลกได้ ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัชนาว่า คนเหล่าใดรู้ว่า พระนิพพานเป็นที่บรรเทาความกำหนดใน อารมณ์ที่รักซึ่งได้เห็นแล้ว ได้ฟังแล้ว ได้ทราบแล้วเป็นต้น และเป็นธรรมไม่เปลี่ยนแปลง เป็นคน มีสติดับกิเลสได้แล้ว คนเหล่านั้นล่วงตัณหาที่ทำให้ติดอยู่ในโลกได้ ฯ

๙. โตทยมมาณพ

โตทยมมาณพได้กราบทูลถามปัญหาเป็นคนที่ ๙ ว่า

๑. กามไม่มีในผู้ใด ตัณหาของผู้ใดไม่มี และผู้ใดข้ามความสงสัยได้ ความพ้นของผู้นั้นเป็น อย่างไร ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัชนาว่า ความพ้นของผู้นั้น จะไม่เปลี่ยนเป็นอย่างอื่นอีก คือผู้นั้นพ้นจาก กามตัณหา และความสงสัยแล้ว ความพ้นของผู้นั้นเป็นอันคงที่ ไม่แปรผันเป็นอย่างอื่น ฯ

๒. ผู้นั้นเป็นคนมีความหวังทะเยอทะยานหรือไม่ เป็นคนมีปัญญาแท้จริง หรือเป็นแต่ใช้ ปัญญาทำให้ตัณหาและทิฏฐิเกิดขึ้น ข้าพระองค์จะรู้จักท่านผู้เป็นมุนีนั้นได้อย่างไร ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัชนาว่า ผู้นั้นเป็นคนไม่มีความหวังทะเยอทะยาน มีปัญญาแท้จริง จะ ไม่ใช่ปัญญาก่อตัณหาและทิฏฐิให้เกิด ท่านจงรู้จักมุนีว่า เป็นผู้ไม่มีกังวล ไม่ติดอยู่ในกามภพอย่างนี้ เกิด ฯ

๑๐. กัปปมาณพ

กัปปมาณพได้กราบทูลถามปัญหาเป็นคนที่ ๑๐ ว่า

ขอพระองค์ตรัสบอกธรรมเป็นที่พึงของชนผู้ชราภริยามาถึงรอบข้าง ดุจเกาะเป็นที่พำนัก ของชนผู้อยู่กลางสมุทรเมื่อเกิดคลื่นใหญ่ที่น่ากลัวแก่ข้าพระองค์ อย่านำทุกข์นี้มิได้อีก ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัชนาว่า เรากล่าวว่า นิพพานอันไม่มีกิเลสเครื่องกังวล ไม่มีตัณหาเครื่อง ถือมัน เป็นที่สิ้นแห่งชราและภริยามาแล้วเป็นดุจเกาะ คนเหล่าใดรู้นิพพานนั้นแล้ว เป็นคนมีสติ เห็นธรรมแล้ว ดับกิเลสได้แล้ว คนเหล่านั้นไม่ต้องอยู่ในอำนาจของมาร ไม่ต้องเดินตามทางของ มารเลย ฯ

๑๑. ชตุกัณณิมาณพ

ชตุกัณณิมาณพได้กราบทูลถามปัญหาเป็นคนที่ ๑๑ ว่า

ขอพระองค์ตรัสบอกกรรมเครื่องละชาติ ชรา ในอรรถภาพนี้แก่ข้าพระองค์ด้วยเถิด ?

พระพุทธเจ้าทรงวิชันว่า ท่านจงกำจัดความกำหนัดในกามให้หมดสิ้น กิเลสเครื่องกังวลที่ท่านยึดไว้ด้วยตัณหาและทิฏฐิ ควรสละเสียอย่าให้เสียคตเหงาใจท่านได้อีก ท่านจงตัดกังวลที่มีอยู่ให้สงบ ระงับ เหือดแห้งไป อาสวะอันเป็นเหตุถึงอำนาจมัจจุราชของชนผู้ปราศจากความกำหนัดในนามรูปโดยอาการทั้งปวงก็มีไม่ได้ ฯ

๑๒. ภัทราฐมาณพ

ภัทราฐมาณพได้กราบทูลถามปัญหาเป็นคนที่ ๑๒ ว่า

คนที่มาจากชนบทต่าง ๆ อยากฟังพระวาจาของพระองค์ ครั้นได้ฟังแล้วจะกลับไปจากที่นี่ ขอพระองค์ทรงแก้ปัญหาเพื่อชนเหล่านั้น เพราะว่ากรรมนั้นพระองค์ได้ทราบแล้ว ?

พระพุทธเจ้าทรงวิชันว่า หมู่ชนเหล่านี้ควรนำตัณหาเป็นเหตุเชื่อมั่นในส่วนเบื้องบน เบื้องต่ำ และท่ามกลางให้หมดสิ้น เพราะเขาเชื่อมั่นสิ่งใด ๆ ในโลก มารยอมติดตามเขาได้เพราะสิ่งนั้น ๆ เหตุนี้ ภิกษุรู้ได้เห็นหมู่สัตว์ผู้ติดอยู่ในวัฏฏะว่าติดอยู่เพราะความเชื่อมั่น ฟังมีสติไม่เชื่อมั่นกังวลในโลกทั้งปวง ฯ

๑๓. อุทยมาณพ

อุทยมาณพได้กราบทูลถามปัญหาเป็นคนที่ ๑๓ ว่า

๑.ขอพระองค์ทรงแสดงกรรมเครื่องพ้น (จากกิเลส) ที่ควรรู้ทั่วถึงซึ่งเป็นเครื่องทำลายอวิชาเสีย ฯ

พระพุทธเจ้าทรงวิชันว่า เราเรียกกรรมเครื่องละความพอใจในกาม และโทมนัสบรรเทาความง่วง ห้ามความรำคาญ มีอุเบกขากับสติเป็นธรรมบริสุทธิ มีความตริกในธรรมเป็นเบื้องต้นว่าเป็นกรรมเครื่องพ้นจากกิเลส ซึ่งเป็นเครื่องทำลายอวิชา ฯ

๒.โลกมีอะไรผูกพันไว้ อะไรเป็นเครื่องสัญจรของโลกนั้น ท่านกล่าวว่า นิพพาน ฯ ดังนี้ เพราะอะไรได้ ?

พระพุทธเจ้าทรงวิชันว่า โลกมีความเพติดเพลินผูกพันไว้ ความตริกเป็นเครื่องสัญจรของโลกนั้น ท่านกล่าวว่านิพพาน ฯ ดังนี้ เพราะละตัณหาเสียได้ ฯ

๓.บุคคลมีสติระลึกอยู่อย่างไร วิญญาณจึงจะดับ ขอให้พวกข้าพระองค์ได้ฟังพระวาจาของพระองค์เถิด ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัญญานว่า เมื่อบุคคลไม่เพ็ดลิตเพลินในเวทนาทั้งหลายในภายนอกมีสติ ระลึกรู้ได้อย่างนี้ วิญญาณจึงจะดับ ฯ

๑๔. โปสถาลมาณพ

โปสถาลมาณพได้กราบทูลถามปัญหาเป็นคนที่ ๑๔ ว่า

ข้าพระองค์ขอทูลถามถึงญาณของบุคคลผู้มีความกำหนดหมายในรูปแจ้งชัด (คือได้บรรลุ รูปฌานแล้ว) ละรูปารมณห์ทั้งหมดได้แล้ว (คือบรรลุฌานสูงกล่าวรูปฌานขึ้นไปแล้ว) เห็นทั้งภายใน และภายนอกว่าไม่มีอะไรเลย (คือบรรลุอรุรูปฌาน) บุคคลเช่นนั้นจะควรแนะนำ สั่งสอนให้ทำ อย่างไรต่อไป ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัญญานว่า ตถาคตทราบภูมิเป็นที่ตั้งแห่งวิญญาณทั้งหมด จึงทราบบุคคล เช่นนั้น แม้ยังอยู่ในโลกนี้ว่า มีอหยาตัยน้อมไปในอาภิกุญจัญญาตณภพ มีความเพ็ดลิตเพลินยินดีเป็น เครื่องประกอบ ต่อจากนั้นย่อมพิจารณาเห็นสหชาตธรรมในอาภิกุญจัญญาตณฌานแจ้งชัด โดย ลักษณะ ๓ อย่าง (คือไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตน) ข้อนี้เป็นฌานอันถ่องแท้ของบุคคลเช่นนั้น ผู้มี พรหมจรรย์ได้ประพุดติจบแล้ว ฯ

๑๕. โมฆราชมาณพ

โมฆราชมาณพได้กราบทูลถามปัญหาเป็นคนที่ ๑๕ ว่า

ข้าพระองค์จะพิจารณาเห็น โลกอย่างไร มัจจุราชจึงจะไม่แลเห็น คือจะตามไม่ทัน ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัญญานว่า ท่านจงเป็นคนมีสติพิจารณาเห็นโลกโดยความเป็นของว่างเปล่า ถอนความเห็นที่ว่าตัวของเราทุกเมื่อ ท่านจะข้ามพ้นมัจจุราชเสียได้ด้วยอุบายอย่างนี้ เมื่อท่านพิจารณา เห็นโลกอย่างนี้แล มัจจุราชจึงจะไม่แลเห็น คือตามไม่ทัน ฯ

๑๖. ปิงคิยมาณพ

ปิงคิยมาณพได้กราบทูลถามปัญหาเป็นคนที่ ๑๖ ว่า

๑. ข้าพระองค์แก่แล้ว ขออย่าให้ข้าพระองค์หลงพบความเสื่อมเสียในระหว่างเลย ขอ พระองค์ตรัสบอกธรรมเครื่องละชาติชราในอัทภานนี้แก่ข้าพระองค์เถิด ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัญญานว่า ท่านเห็นว่าชนทั้งหลายผู้ประมาทแล้วย่อมเดือดร้อน เพราะรูป เป็นเหตุ เพราะฉะนั้น ท่านจงเป็นคนไม่ประมาท ละความพอใจในรูปเสียจะได้ไม่เกิดอีก ฯ

๒. ทิศใหญ่สี่ ทิศน้อยสี่ ทิศเบื้องบน และทิศเบื้องล่างที่พระองค์ไม่ได้เห็น ไม่ได้ฟัง ไม่ทราบ ไม่รู้แม้หน้อยหนึ่งมิได้มีในโลก ขอพระองค์ตรัสบอกธรรมเครื่องละชาติชราในชาตินี้ ?

พระพุทธเจ้าทรงวิสัญญานว่า เมื่อท่านเห็นว่า มนุษย์ถูกคัมภีร์ครอบงำแล้วมีความเดือดร้อนเกิดขึ้น อันธราถึงรอบด้านแล้ว เหตุนี้ ท่านจงอย่าประมาท ละค้นหาเสีย จะได้ไม่เกิดอีก ๆ

หลังจากได้ฟังคำวิสัญญานปัญหาที่ตนกราบทูลถามจากพระพุทธเจ้าแล้ว มาณพ ๑๕ คนคือ อชิตมาณพถึง โมฆราชมาณพ ได้รู้แจ้งเห็นธรรม สำเร็จเป็นพระอรหันต์ทั้งหมด

ปิงคิยมาณพซึ่งได้ทูลถามปัญหาเป็นคนสุดท้าย ในขณะที่กำลังฟังคำวิสัญญานปัญหาอยู่ มิจิต กระสับกระส่ายฟุ้งซ่านเพราะคิดถึงพราหมณ์พาวรีผู้เป็นลุงของตน อยากให้ลุงได้ฟังพระธรรมเทศนาที่ไพเราะด้วย จึงไม่บรรลुธรรมเป็นพระอรหันต์ สำเร็จเพียงพระโสดาบันเท่านั้น ภายหลังได้ฟังธรรมเทศนาและบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

หลังจากนั้นมาณพทั้ง ๑๖ คน ได้ทูลขออุปสมบทในพระธรรมวินัย พระพุทธเจ้า ประทานอนุญาตให้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ในบรรดาพระภิกษุทั้งหมดนั้นพระ โมฆราชเป็นผู้ยินดีในการครองจีวรเศร้าหมอง ฉะนั้นพระพุทธองค์ทรงยกย่องไว้ในตำแหน่ง เอตทัคคะว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้ทรงจีวรเศร้าหมอง

ปัญหาและเฉลยปริเฉทที่ ๘

๑.ปัญหาว่า “อะไรเป็นภัยใหญ่ของสัตว์โลก” พระพุทธเจ้าตรัสตอบอชิตมาณพว่าอย่างไร ?

ก.ลาภเป็นภัยใหญ่

ข.ทุกข์เป็นภัยใหญ่

ค.ยศเป็นภัยใหญ่

ง.ความโกรธเป็นภัยใหญ่

๒.ศิษย์ของพราหมณ์พาวรีใครได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะ ?

ก.ปิงคิยมาณพ

ข.อชิตมาณพ

ค.เมตตคฺคมาณพ

ง.โมฆราชมาณพ

๓.ใครตั้งสำนักอยู่ที่ฝั่งแม่น้ำโคธาวารี ?

ก.ชฎิล ๓ พี่น้อง

ข.สัตถุชัยปริพาชก

ค.อาฬารดาบส

ง.พาวรีพราหมณ์

๔.ข้อใด เรียกว่าปฏิบัติจลาพยากรณ์ ?

ก.ทรงข้อนถามแล้วจึงแก้ปัญหา

ข.ทรงแยกปัญหาแก้ทีละข้อ

ค.ทรงแก้ปัญหานั้นโดยส่วนเดียว

ง.ทรงระงับไม่แก้ปัญหานั้น

๕.ในมาณพ ๑๖ คนนั้น ใครได้รับเอตทัคคะ ?

ก.โมฆราชมาณพ

ข.ปิงคิยมาณพ

ค.อชิตมาณพ

ง.ปุณณคมาณพ

๖. “อะไรเป็นเครื่องห้ามความอยากอันไหลไปสู่อารมณ์ต่าง ๆ และจะละได้เพราะธรรมอะไร” เป็นปัญหาของใคร ?

ก.อชิตมานพ	ข.ปิงคิยมานพ
ค.ติสสเมตเตยมานพ	ง.ปุณณกมานพ

๗. พระสาวกรูปใด ไม่ใช่ศิษย์ของพราหมณ์พาวรี ?

ก.พระโมฆราช	ข.พระปิงคิยะ
ค.พระภัททิยะ	ง.พระอุทยะ

๘. มานพ ๑๖ คนไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เพื่อทูลถามปัญหาที่ไหน ?

ก.ปาสาณเจดีย์	ข.อนันตเจดีย์
ค.ปาวาลเจดีย์	ง.ปามหาวัน

๙. “อะไรเป็นภัยใหญ่ของโลก” เป็นปัญหาของใคร ?

ก.กัจจานปุโรหิต	ข.อชิตมานพ
ค.ปิงคิยมานพ	ง.อนาถปิณฑิกเศรษฐี

๑๐. “อะไรเป็นเครื่องห้ามความอยากดูกระแสน้ำ” เป็นคำถามของใคร ?

ก.โมฆราชมานพ	ข.ปิงคิยมานพ
ค.ติสสเมตเตยมานพ	ง.อชิตมานพ

๑๑. จากข้อความในข้อบนนั้น พระพุทธเจ้าตรัสตอบอย่างไร ?

ก.สติเป็นเครื่องห้ามกระแสความอยาก	ข.ขันติเป็นเครื่องห้ามกระแสได้
ค.สมาธิเป็นเครื่องห้ามกระแสได้	ง.ปัญญาเป็นเครื่องห้ามกระแสได้

๑๒. ใครทูลถามพระพุทธเจ้าว่า “ใครเล่าข้ามพ้นชาติและชราได้แล้ว” ?

ก.นันทมานพ	ข.เหมกมานพ
ค.เมตตกุमानพ	ง.โรเตยมานพ

๑๓. อชิตมานพทูลถามปัญหาเป็นคนแรก ปัญหาที่ถามมีกี่ข้อ ?

ก. ๑	ข. ๒
ค. ๓	ง. ๔

๑๔. “ปัญญา สติ กับนามรูปนั้น จะดับไป ณ ที่ไหน” ปัญหานี้ใครเป็นคนทูลถาม ?

ก.อชิตมานพ	ข.ปุณณกมานพ
ค.เมตตกุमानพ	ง.ติสสเมตเตยมานพ

๑๕. ปัญหาในข้อ ๑๔ นั้น พระพุทธองค์ทรงพยากรณ์ว่า นาม รูป ดับไป ณ ที่นั่นเอง เพราะ ...?

ก.เพราะดับอุปาทานได้	ข.เพราะดับเวทนาได้

ปริเฉทที่ ๕

ว่าด้วยการอนุญาตผู้ตัจจุตถกรรมวาจา

ผู้ตัจจุตถกรรมวาจา

ผู้ตัจจุตถกรรมวาจา หมายถึง การอุปสมบทด้วยผู้ตัจจุตถกรรม (กรรมมีผู้ตัจจุตถกรรมเป็นผู้ตัจจุตถกรรม) เป็นวิธีอุปสมบทที่สงฆ์เป็นผู้กระทำอย่างที่ใช้ในปัจจุบัน โดยภิกษุประชุมครบกำหนดในเขตพัทธสีมา แล้วกล่าวประกาศเรื่องความที่จะรับคนนั้นเข้าหมู่ และได้รับความยินยอมจากภิกษุผู้เข้าประชุมเป็นสงฆ์นั้น การอุปสมบทด้วยวิธีนี้มี ๒ ขั้นตอนคือ

๑. ผู้ตัจจุตถกรรม คือการประกาศชื่อของผู้อุปสมบทให้สงฆ์ทราบ
๒. อนุสาวนา คือการประกาศให้สงฆ์ทราบว่าสงฆ์ได้ให้อุปสมบทคนชื่อนั้น ๓ ครั้ง

สมบัติ ๔

การอุปสมบทนี้เป็นสังฆกรรมอย่างหนึ่งที่บัญญัติไว้ในพระวินัยและต้องประกอบด้วยสมบัติ ๔ ได้แก่

๑. วัตถุสมบัติ คือวัตถุถึงพร้อม เช่น ผู้อุปสมบทเป็นชายอายุครบ ๒๐ ปี
๒. ปริสสสมบัติ คือภิกษุผู้ให้อุปสมบทประชุมกันครบตามจำนวนที่กำหนด
๓. สิมาสมบัติ คือเขตชุมนุมถึงพร้อม เช่น สิมามีนิमितถูกต้องตามพระวินัย และประชุมในเขตสีมา
๔. กรรมวาจาสมบัติ คือกรรมวาจาถึงพร้อม สวดประกาศถูกต้องครบถ้วน

สถานะเดิมพระราช

พระราช ชื่อเดิมว่า ราชะ บิดาและมารดาไม่ปรากฏชื่อ เกิดในวรรณะพราหมณ์ ที่เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ ต่อมาได้แต่งงานกับหญิงสาวคนหนึ่ง เพราะมีความยากจนพอแก่ตัวก็ถูกลูกเมียรังเกียจ ขับไล่ออกจากบ้าน ได้ไปอาศัยอยู่ที่วัดเชตวัน อุบัติจากพระภิกษุและสามเณร บัด กวาดเช็ดดูเสนาสนะเป็นอย่างดี จนเป็นที่รักของพระภิกษุและสามเณร

มูลเหตุของการออกบวช

วันหนึ่งราชะอยากจะบวช แต่ไม่มีใครบวชให้ ท่านเสียใจจนร่างกายซูบผอม ผิวพรรณเศร้าหมอง พระพุทธองค์เสด็จไปโปรดตรัสถามถึงความเป็นอยู่ของราชะ ครั้นได้ทราบความจริงแล้ว

ตรัสรับสั่งให้ประชุมพระภิกษุ ได้ตรัสถามท่ามกลางที่ประชุมว่า ใครระลึกถึงอุปการคุณของพราหมณ์นี้ได้บ้าง พระสารีบุตรกราบทูลว่า ข้าพระองค์ระลึกได้ พราหมณ์นี้เคยถวายข้าวข้าพระองค์หนึ่งทัพพี ทรงอนุญาตให้พระสารีบุตรเป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้ราชา พระสารีบุตรได้บวชให้ราชาด้วยวิธี ญัตติจตุตถกรรมวาจา ซึ่งพระราชเป็นคนที่บวชด้วยวิธีนี้ ในปัจจุบันนี้พระภิกษุทุกรูปก็บวชด้วยวิธีนี้

บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

หลังจากบวชแล้ว พระราชาได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ทูลขอให้แสดงธรรมย่อ ๆ พอเกิดกำลังใจในการบำเพ็ญเพียร จึงตรัสว่า “ราชา ลิงใดเป็นมาร ท่านจงละความกำหนัดพอใจในสิ่งนั้นเสีย อะไรเล่าชื่อว่ามาร ชั้น ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ ซึ่งไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา มีความสิ้นไปเสื่อมไป เกิดขึ้นแล้วก็ดับไปเป็นธรรมดา ชื่อว่ามาร เธอจงละความกำหนัดความพอใจรักใคร่ในชั้น ๕ นั้นเสีย” ท่านรับโอวาทแล้วจาริกไปกับพระสารีบุตร ปฏิบัติตามพระโอวาทนั้นเป็นอย่างดี ต่อมาไม่นานก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์

ตำแหน่งเอตทัคคะ

พระราชาเป็นพระที่บวชเมื่อแก่แต่เป็นผู้ว่านอนสอนง่าย ทำให้พระพุทธองค์และพระอุปัชฌาย์เป็นต้น มีความเมตตาสั่งสอนท่านเสมอ จึงทำให้ท่านมีปัญญาแจ่มแจ้งในเทศนา เพราะได้ฟังธรรมะบ่อย ๆ พระพุทธองค์ทรงยกย่องท่านว่า “เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้มีปฏิภาณ คือ ความรู้แจ่มแจ้งในพระธรรมเทศนา”

พระราชาเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาองค์หนึ่ง ท่านดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่อัธยาศัยแล้วก็ได้นิพพานในที่สุด

สถานะเดิมพระปุลณมันตานีบุตร

พระปุลณมันตานีบุตร ชื่อเดิมว่า ปุลณะ บิดาไม่ปรากฏชื่อ มารดาชื่อว่า นางมันตานี เกิดในวรรณะพราหมณ์ ที่หมู่บ้านโทณวัตถุ ใกล้เมืองกบิลพัสดุ์ มารดาของท่านเป็นน้องสาวของพระอัญญาโกณฑัญญะ คนส่วนมากเรียกท่านว่า ปุลณมันตานีบุตร เพราะว่าเป็นบุตรของนางมันตานี

มูลเหตุของการออกบวช

พระปุลณมณฺฑานินฺดรบวชในพระพุทธศาสนา โดยการชักชวนของพระอัญญาโกณฑัญญะซึ่งเป็นหลวงลุง มีหลวงลุงเป็นพระอุปัชฌาย์ เมื่อปฏิบัติตามคำสอนของพระอุปัชฌาย์ ไม่นาน ก็ได้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ ท่านตั้งมั่นอยู่ในคุณธรรม ๑๐ ประการ ซึ่งเรียกว่า กถาวัตถุ ๑๐

งานประกาศพระศาสนา

ครั้งบวชแล้วท่านกลับไปเมืองกบิลพัสดุ์ สั่งสอนประชาชนจนเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก และที่ออกบวชก็เป็นจำนวนมาก โดยมีท่านเป็นพระอุปัชฌาย์ให้พวกลูกศิษย์ล้วนยึดมั่นปฏิบัติในกถาวัตถุ ๑๐ ประการ เหมือนพระอุปัชฌาย์ คือ

๑. อับปิจกถา	ถ้อยคำเรื่องความมกน้อย
๒. สันตฺตูลลิกถา	ถ้อยคำเรื่องความสัน โดษ
๓. ปวิเวกถา	ถ้อยคำเรื่องความสงัด
๔. อสังสัคคถา	ถ้อยคำเรื่องความไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ
๕. วิริยารัมภกถา	ถ้อยคำเรื่องการปรารถนาความเพียร
๖. สีสถา	ถ้อยคำเรื่องศีล
๗. สมาริกถา	ถ้อยคำเรื่องสมาธิ
๘. ปัญญาถา	ถ้อยคำเรื่องปัญญา
๙. วิมุตติถา	ถ้อยคำเรื่องความหลุดพ้น
๑๐. วิมุตติญาณทัสสนถา	ถ้อยคำเรื่องความรู้ความเห็นว่าเป็นหลุดพ้น

และเมื่อครั้งที่พระอานนทบวชใหม่ ๆ ท่านสอนพระอานนทเรื่องกถาวัตถุ ๑๐ ทำให้พระอานนทบรรลุนิพพานเป็นพระโสดาบัน

สนทนาธรรมกับพระสารีบุตร

พระสารีบุตรได้ฟังพระลูกศิษย์ของพระปุลณมณฺฑานินฺดร พุถึงคุณธรรม ๑๐ ประการของพระอุปัชฌาย์ จึงอยากสนทนาธรรมด้วย เมื่อได้พบแล้วสนทนากันเรื่องวิสุทธิ ๗ ประการ

๑. สีสวิสุทธิ	ความหมดจดแห่งศีล
๒. จิตตวิสุทธิ	ความหมดจดแห่งจิต
๓. ทิฏฐิวินิสุทธิ	ความหมดจดแห่งทิฏฐิ
๔. กังขาวิตรณวิสุทธิ	ความหมดจดแห่งญาณเป็นเครื่องข้ามพ้นความสงสัย

๕. มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ ความหมจดจ่ดแห่งญาณเป็นเครื่องว่าทางมิใช่ทาง

๖. ปฏิปทาญาณทัสสนวิสุทธิ ความหมจดจ่ดแห่งญาณเป็นเครื่องเห็นทางปฏิบัติ

๗. ญาณทัสสนวิสุทธิ ความหมจดจ่ดแห่งญาณทัสสนะ

ท่านอุปมาวิสุทธิ ๗ เหมือนรถ ๗ ผลัด รับส่งมุ่งตรงต่อพระนิพพาน ต่างก็ยินดีต่อธรรม
ภายิตของกันและกัน เรื่องวิสุทธิ ๗ อยู่ในรตวินิตสูตร

ตำแหน่งเอตทัคคะ

พระปุลณมันตานีบุตร มีวาทะในการแสดงธรรมอันลึกซึ้งด้วยอุปมาอุปมัย และดำรงมั่น
อยู่ในกถาวัตถุ ๑๐ ประการ เพราะฉะนั้นพระพุทธองค์ทรงยกย่องท่านว่า “เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย
ผู้เป็นพระธรรมกถึก”

พระปุลณมันตานีบุตร เป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาองค์หนึ่ง ท่านดำรง
อายุขัยพอสมควรแก่อัตภาพแล้วก็ได้นิพพานในที่สุด

ปัญหาและเฉลยปริเฉทที่ ๕

๑. พระสาวกรูปใด ได้รับยกย่องว่าเป็นยอดพระนักเทศน์ ?

ก. พระราเช

ข. พระปุลณมันตานีบุตร

ค. พระโสณกุฎทิมณะ

ง. พระโสณโกปิวิสะ

๒. ใครได้รับการอุปสมบท เพราะอานิสงส์ถวายข้าวเพียงทัพพีเดียว ?

ก. พระราเช

ข. พระพาหิยะ

ค. พระวัคกลี

ง. พระพากุลละ

๓. พระราเชอุปสมบทด้วยวิธีใด ?

ก. เอหิภิกขุอุปสัมปทา

ข. โอวาทปฏิคคหณุปสัมปทา

ค. ติสระณคมนุอุปสัมปทา

ง. ญัตติจตุตถกรรมอุปสัมปทา

๔. ใครเป็นพระอุปัชฌาย์ของพระปุลณมันตานีบุตร ?

ก. พระอัญญาโกณฑัญญะ

ข. พระอัสสชิ

ค. พระมหากัสสปะ

ง. พระกาฬทายี

๕. พระสาวกรูปใดตั้งอยู่ในกถาวัตถุ ๑๐ ประการ มีมกน้อย สันโดษ เป็นต้น ?

ก. พระยมกะ

ข. พระปุลณมันตานีบุตร

ค. พระสารีบุตร

ง. พระพากุลละ

๖. ธรรมเปรียบด้วยรถ ๘ ผลัด ที่พระปุลณมัตตานินบุตรสนทนากับพระสารีบุตร ว่าด้วยเรื่องอะไร ?

ก. อริยสัจ ๔

ข. วิสุทธิ ๗

ค. มรรค ๘

ง. โพชฌงค์ ๗

๗. พระราชา เป็นที่มาของเรื่องใด ?

ก. การทำบุญตักบาตร

ข. ดิสนคมนุสสัมปทา

ค. เอหิภิกขุอุปสมบท

ง. ญัตติจตุตถกรรมวาจา

๘. “สิ่งใดเป็นมาร เธอพึงละความพอใจสิ่งนั้นเสีย” ตรัสแก่ใคร ?

ก. พระภิกษุวัคคีย์

ข. พระราชา

ค. พระนันทะ

ง. พระอานนท์

๙. ใครอุปสมบทด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา เป็นรูปแรก ?

ก. พระรัฐบาล

ข. พระอานนท์

ค. พระราชา

ง. พระสุภทัตตะ

๑๐. พุทธานุพุทธประวัติปริเฉทที่ ๕ อ้างอิงใครก่อน ?

ก. พระสารีบุตรเถระ

ข. พระราชนเถระ

ค. พระโมคคัลลานเถระ

ง. พระมหากัสสปเถระ

๑๑. ใครเป็นพระอุปัชฌาย์ของพระราชา ?

ก. พระอัญญาโกณฑัญญะ

ข. พระพุทธเจ้า

ค. พระสารีบุตร

ง. พระโมคคัลลานะ

๑๒. พระเถระรูปใดได้รับยกย่องว่าเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้มีความกตัญญูกตเวที ?

ก. พระราหุล

ข. พระอัสสชิ

ค. พระราชา

ง. พระสารีบุตร

๑๓. รตนวินิตสูตร กล่าวถึงธรรมข้อใด ?

ก. สิกขา ๓

ข. ญาณ ๓

ค. อริยสัจ ๔

ง. วิสุทธิ ๗

เฉลย

๑. ข	๒. ก	๓. ง	๔. ก	๕. ข
๖. ข	๗. ง	๘. ข	๙. ก	๑๐. ข
๑๑. ก	๑๒.	๑๓. ง		

ปริเฉทที่ ๑๐

ว่าด้วยการเสด็จเมืองกบิลพัสดุ์

พระเจ้าสุทโธทนะ

หลังจากที่พระมหานุรขทรงตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ขณะประทับอยู่วัดที่พระเวฬุวันมหาวิหาร เมืองราชคฤห์ พระเจ้าสุทโธทนะมีพระประสงค์จะสดับพระธรรมเทศนา จึงรับสั่งให้อำมาตย์และบริวาร ๑,๐๐๐ คน ไปทูลเชิญเสด็จมาสู่เมืองกบิลพัสดุ์

อำมาตย์พร้อมด้วยบริวาร เมื่อไปถึงแล้วกราบถวายบังคม และฟังธรรมเทศนาจบแล้ว ทั้งหมดได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ พร้อมทั้งกราบทูลขออุปสมบทในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ประทานอนุญาตให้อุปสมบทเป็นพระภิกษุทั้งหมด

กาฬุทายีออกบวช

ฝ่ายพระเจ้าสุทโธทนะ เมื่อไม่เห็นอำมาตย์คณะที่ส่งไปทูลอาราธนากลับมา จึงได้ส่งอำมาตย์พร้อมทั้งบริวารไปอีก แต่ก็เป็นไปในลักษณะเดิม เป็นอย่างนี้ถึง ๕ คณะ จนครั้งสุดท้ายทรงรับสั่งให้กาฬุทายีอำมาตย์ไปกราบทูล กาฬุทายีอำมาตย์ถือโอกาสกราบทูลขออุปสมบท

เมื่อมาถึงพระเวฬุวันมหาวิหารแล้วได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ได้ฟังพระธรรมเทศนาบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์พร้อมทั้งบริวาร และได้ทูลขออุปสมบทในพระพุทธศาสนา

หลังจากอุปสมบทแล้วได้กราบทูลพระพุทธเจ้าเสด็จไปเมืองกบิลพัสดุ์ ทรงรับคำอาราธนาของพระกาฬุทายี จึงได้เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยพระสงฆ์สาวกประมาณสองหมื่นรูปไปยังเมืองกบิลพัสดุ์ ซึ่งมีระยะทางราว ๖๐ โยชน์ พระกาฬุทายีได้ไปแจ้งเหตุการณ์เสด็จแด่พระเจ้าสุทโธทนะทุกวัน

เสด็จถึงเมืองกบิลพัสดุ์

ครั้นเสด็จถึงเมืองกบิลพัสดุ์แล้ว ประทับที่นิโครธารามซึ่งพระประยูรญาติได้สร้างไว้รองรับเสด็จ ในขณะที่นั่นเหล่าพระประยูรญาติถือว่าตัวมีอายุมากกว่าไม่ยกหัตถ์นมัสการ พระพุทธองค์ทรงทราบเหตุจึงทรงแสดงอิทธิฤทธิ์เหาะขึ้นไปบนอากาศยังฐลิตะองพระบาทให้ตกบนศีรษะของเหล่าประยูรญาติทำลายทิฏฐิจนหมดสิ้น และได้ตรัสธรรมเทศนาชื่อ “พุทธวงศ์” พระเจ้าสุทโธทนะพร้อมด้วยพระประยูรญาติได้ประนมหัตถ์ถวายนมัสการด้วยความชื่นชมโสมนัสเป็นอย่างยิ่ง

ฝนโบทกรพรรชตท

ล่ำดบนั้นฝนโบทกรพรรชตท ซ่งมลลษณะเป็นสีแดงตทลงนท่ำมทลางแห่งสมำคมพระประยูรณุตินั้นน่ำอศจรยใใจ ล่ำหรับฝนโบทกรพรรชตทลงมำแล้วผู้ถูกฝนตองการจะใให้เปียกก็เปียก ไม้ตองการใให้เปียกก็ไม้เปียก เหมือนกับน่ำฝนที่ตทลงบนใบบัวไม้เปียกใบบัว พวกภิกษุเห็นเหตุอศจรยเช่นนั้นต่งใจทษขำนกันใไปท่ว

พระพุททเจ้าตรัสแก่พวกภิกษุว่า “ภิกษุท่งทลย ฝนโบทกรพรรชตทนกาลนี้เทำนั้นหำมิได้ ในอดิตทลเมือตถำคตเสวยพระชำติเป็นพระเวสสันดร ฝนโบทกรพรรชตทนี้ก็เคยตทมำแล้วเช่นกัน” จำกนั้นทรงแสดงเวสสันดรชำดท หลังจำกแสดงพระชรรมเทศนำจบ เหล่ำพระประยูรณุตินั้นก็ทูลล่ำกกลับ แต่ไม้มีใครกรำบทลอรำรณำใให้เสด็จใไปเสวยภักตตำหำรนพระรำชวัง รุ่งขึ้นพระพุททองค์ได้เสด็จบิณฑบำตนเมืองกบิลพัศตตามล่ำดบตรอก เพื่อโปรดชำวเมืองตมประเพณีของพระพุททเจ้าทุกพระองค์

พระพุททบิตำบรลลชรรม

ขณะนั้นพระนำงโสรรำสดบว่า พระพุททองค์กำลังเสด็จรับำตรจำกชำวเมือง จังพำรำหุลกุมำรใไปย่นคูที่ชองสีหบัญชร (หน่ำต่ง) เห็นพระพุททองค์ทรงรุ่งเรื่องด้วยพระฉัพพรณรังสีจิงตรัสสรเสริณุ จำกนั้นได้กรำบทลใให้พระเจ้าสุทโธทนะทรงทรำบ

พระเจ้าสุทโธทนะทรงสดบเช่นนี้แล้ว ใรับเสด็จใไปประทับย่นเฉพะพระพักตแล้วตรัสหำมไม้ใให้บิณฑบำต เพราะเป็นกรเชื่อมโยงเสยเกยรตว่งศตระกุด พระพุททเจ้าตรัสตอบว่า

“มหำบพิตร กรำออกบิณฑบำตเป็นประเพณีของพระพุททเจ้าท่งทลย” จำกนั้นทรงแสดงชรรมเทศนำโปรดพระพุททบิตำด้วยพระคำถำว่า “ผู้ใดไม้ประมำทนบิณฑบำตอันบุคคลพ่งลขั่นย่นรับมื่อตสำหะประพตีสุจรตชรรม ผู้นั้นพ่งอยู่เป็นสุขท่งนโลกนี้และโลกหน่ำ” ครั้นจบพระชรรมเทศนำ พระเจ้าสุทโธทนะบรลลชรรมเป็นพระโศคำบั้น ทรงอรำรณำพระพุททเจ้าเสด็จเสวยภักตตำหำรนพระรำชวัง

พระนำงปชำบตีและพระพุททบิตำบรลลชรรม

เขำวันทีสอง พระพุททเจ้าได้เสด็จใไปเสวยภักตตำหำรนพระรำชวัง ทรงแสดงเทศนำโปรดพระนำงปชำบตีโคตมิดด้วยพระคำถำว่า “บุคคลใประพตีสุจรตชรรม ไม้ประกอบทุจรต บุคคลนั้นย่มอยู่เป็นสุขท่งนโลกนี้และโลกหน่ำ” จบแล้วพระนำงปชำบตีโคตมิดได้บรลลชรรมเป็นพระโศคำบั้น ส่วนพระเจ้าสุทโธทนะได้บรลลชรรมเป็นพระสททำคำม

และในวันที่สามได้เสด็จไปเสวยภัตตาหารในพระราชวังอีก ตรีสมหาธรรมपालชาค
จบ พระพุทธบิดาได้บรรลุนิพพานเป็นพระอนาคามี

พระนางพิมพาบรรลุนิพพาน

พระพุทธองค์เสด็จไปเสวยภัตตาหารในพระราชวังเป็นเวลาถึงสามวันแล้ว แต่พระนาง
พิมพาก็ยังไม่ได้เสด็จมาเข้าเฝ้า วันที่สี่พระเจ้าสุทโธทนะจึงรับสั่งให้นางสนมไปเชิญเสด็จ แต่
พระนางก็ยังไม่ได้เสด็จมาเข้าเฝ้า พระเจ้าสุทโธทนะจึงทูลอาราธนาขอให้พระพุทธองค์เสด็จไปเยี่ยม
พระพุทธองค์จึงเสด็จพร้อมด้วยพระอัครสาวกทั้งสอง

พอได้เห็นพระพุทธองค์เท่านั้น พระนางพิมพาก็ทรงกันแสงน้ำพระเนตรท่วมพระพักตร์
แล้วก้มศีรษะชบพระบาทของพระพุทธองค์ โอกาสนั้นพระเจ้าสุทโธทนะทูลแก่พระพุทธองค์ว่า
“ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า จะหาสตรีใดที่เสมอได้ยากยิ่ง พระนางมีความจงรักภักดีเป็นที่สุด
จำเดิมตั้งแต่พระองค์เสด็จออกบรรพชา พระนางมีแต่ความระทมทุกข์ แม้จะนั่งนอนยี่นเดินก็ไม่
ตำราญพระทัย มีแต่ความทุกข์โศกมิเหือดหาย และแม้พระประยูรญาติจะรับกลับไปบำรุงเลี้ยง
ดูพระนางก็ไม่ปรารถนา มีความตั้งใจสวามิภักดิ์ซื่อสัตย์เฉพาะต่อพระองค์เท่านั้น ขอพระองค์
ประทานชีวิตแก่พระนางผู้มีความจงรักภักดีด้วยเถิด”

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “มหาบพิตร พระนางพิมพามีจิตเสน่หาสวามิภักดิ์ต่อเราตถาคตใน
ชาตินี้เท่านั้นหามิได้ แม้ในอดีตชาติ พระนางก็มีอุปการคุณช่วยตถาคตบำเพ็ญบารมีมาเป็น
อเนกชาติเลยทีเดียว” จากนั้นทรงแสดงจันทกนิริชาดกโดยพิสดาร เพื่อบำบัดความเศร้าโศกของ
พระนางพิมพาให้เบาบางลง หลังแสดงจบลงแล้วพระนางได้บรรลุนิพพานเป็นพระโสดาบัน

พระนันทกุมารออกบวช

ในวันที่ห้า พระพุทธเจ้าเสด็จไปประทับภัตตาคารในพระราชวังของนันทกุมารผู้เป็นพุทธอนุชา
และวันนั้นเป็นวันวิวาหมงคลของนันทกุมารกับนางชนบทกัลยาณี ทรงทำภักติกิจเสร็จแล้วประทาน
บาตรให้นันทกุมารถือ จากนั้นตรัสมงคลกถา จบแล้วเสด็จออกจากพระราชวังไปโดยมิได้รับ
บาตรจากนันทกุมาร และนันทกุมารก็ไม่ทูลเตือนแต่ถือบาตรตามเสด็จถึง นิโครธาราม
พระพุทธเจ้าตรัสว่า “นันทะ เธอจะบวชหรือ” แม้ไม่ยอมบวชแต่นันทกุมารก็กราบทูลรับว่า
“จะบวช” เพราะความเคารพนับถือในพระพุทธเจ้า และได้อุปสมบทในพระพุทธศาสนา

พระราชหุถุมารบรรพชา

ในวันที่เจ็ด พระนางพิมพาจัดแจงประดับตกแต่งราหุลกุมาร แล้วส่งไปหาพระพุทธเจ้าซึ่งกำลังเสด็จบิณฑบาตพร้อมกันกับตรัสตั้งว่า “สมณะนั้นเป็นบิดาของลูก ลูกจงทูลขอทรัพย์สมบัติกับพระองค์เถิด” ครั้นแล้วราหุลกุมารกลับขึ้นชมพระพุทธรองค์ หลังจากเสวยภัตตาหารเสร็จ ทรงอนุโมทนาแล้วเสด็จกลับพระวิหาร

ราหุลกุมารตามส่งเสด็จไปถึงพระวิหารแล้วทูลขอสมบัติ ทรงดำริว่า ทรัพย์สมบัติเป็นของที่จะเวียนไปในสังสารวัฏ ดังนั้นเราจักให้อริยทรัพย์แก่ราหุลกุมาร แล้วตรัสกับพระสารีบุตรว่า “เธอจงบรรพชาให้ราหุลกุมาร” พระสารีบุตรรับพุทธรบัญชาแล้วบวชราหุลกุมารเป็นสามเณร สามเณรราหุลจึงได้ชื่อว่า เป็นสามเณรองค์แรกในพระพุทธศาสนา

พระเจ้าสุทโธทนะขอพร

พระเจ้าสุทโธทนะทราบข่าวการบวชของราหุลกุมารมีพระทัยโทมั่นสเพราะทรงดำริว่า จักให้สิทธิธตถกุมารหรือนันทกุมารครองราชย์สมบัติสืบแทน แต่ทั้งสองก็ออกบวชเสีย และทรงหวังว่าราหุลกุมารจักครองราชย์แทน แม้ราหุลกุมารก็ออกบรรพชาอีกองค์หนึ่ง จึงเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่พระวิหาร ทูลขอพรว่า ตั้งแต่เข้าไปกุลบุตรผู้ใคร่จะบวช ถ้าบิดามารดาไม่ยินยอมอนุญาตให้บวชของอย่าบรรพชาอุปสมบทให้กุลบุตรผู้นั้น พระพุทธรองค์ทรงอนุมิตตามทีพระพุทธบิดาทูลขอทุกประการ

พระราชหุลบรรลุลหรรณเป็นพระอรหันต์

วันหนึ่งพระพุทธองค์ตรัสสอนพระราชหุลเรื่องปัญหาเปรียบด้วยกระจกเงา คือก่อนทำงานด้วยกายวาจาและใจ ต้องใช้ปัญญาพิจารณาว่าเดือดร้อนตัวเอง เดือดร้อนผู้อื่น เดือดร้อนทั้งตัวเองและผู้อื่นไม่ควรกระทำ ตรัสสอนถึงธาตุ ๕ อย่าง คือธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ อากาศธาตุว่าไม่ควรยึดมั่นถือมั่น พรหมวิหาร ๔ อสุภะ อนิจจสัญญา ควรทำให้มากเจริญให้มากย่อมมีอานิสงส์ใหญ่ ต่อมาได้ฟังเรื่องอายตนะภายในและอายตนะภายนอก ท่านส่งใจไปตามพระธรรมเทศนาได้บรรลุลหรรณเป็นพระอรหันต์

พระราชหุลเป็นผู้ใคร่ในการศึกษาพระธรรมวินัยเป็นอย่างยิ่งแต่ยังเป็นสามเณร ดังนั้นพระพุทธองค์จึงทรงยกย่องไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้ใคร่ในการศึกษา

ปัญหาและเฉลยปริศนาที่ ๑๐

๑. ธรรมะเปรียบด้วยกระจกเงา ที่พระศาสดาตรัสแก่สามเณรราหุลว่าด้วยเรื่องอะไร ?

ก. การเสียสละ

ข. ความมีเมตตา

ค. การทำงานด้วยปัญญา

ง. การไม่กล่าวเท็จ

๒. วิวาท์ลุ่มเกิดขึ้นแก่พระสาวกรูปใด ?

ก. พระมหากัสสปะ

ข. พระนันทะ

ค. พระอานนท์

ง. พระอนุรุทธะ

๓. ฝนโบกขรพรรษที่ตกลงในท่ามกลางสมาคมพระญาติของพระพุทธเจ้า มีสีอะไร ?

ก. แดง

ข. แดงเข้ม

ค. ขาวใส

ง. เหลือง

๔. ใครทูลเชิญพระศาสดาเสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์ได้สำเร็จ ?

ก. พระกาฬทายี

ข. พระอานนท์

ค. พระอุบาลี

ง. พระราหุล

๕. ใครทูลขอให้บวชกุลบุตรที่มารดาบิดาอนุญาตเสียก่อน ?

ก. พระเจ้าพิมพิสาร

ข. พระเจ้าอชาตศัตรู

ค. พระเจ้าสุทโธทนะ

ง. พระเจ้าโกรัพยะ

๖. พระสาวกรูปใด ได้รับเอตทัคคะทำตระกูลให้เต็มใส ?

ก. พระกาฬทายี

ข. พระโสภิตะ

ค. พระพากุละ

ง. พระรัฐบาล

๗. พระศาสดา แสดงธรรมโปรดพระเจ้าสุทโธทนะครั้งแรกที่ไหน ?

ก. บุปพาราม

ข. เวฬุวนาราม

ค. นิโครธาราม

ง. อัมพวนาราม

๘. ฝนโบกขรพรรษตก ในคราวเสด็จไป ณ ที่ใด ?

ก. กรุงราชคฤห์

ข. กรุงกบิลพัสดุ์

ค. กรุงเวสาลี

ง. กรุงเทวทหะ

๙. พระเจ้าสุทโธทนะพึงธรรมอะไร จึงบรรลุพระอรหัต ?

ก. อนุปฺพพิกขา

ข. อนิจจาภิปฏิสังยุต

ค. ธรรมपालชาดก

ง. เวสสันดรชาดก

๑๐. สามเณรรูปแรกในพระพุทธศาสนาชื่อใคร ?

ก. สามเณรสังกัจจาย

ข. สามเณรสาณู

ค. สามเณรชัณเฑาะ

ง. สามเณรราหุล

เฉลย

๑.ก

๒.ข

๓.ก

๔.ก

๕.ก

๖.ก

๗.ก

๘.ข

๙.ข

๑๐.ง

ปริเฉทที่ ๑๑

ว่าด้วยศากยวงศ์ออกบวช

ปรารภเหตุศากยวงศ์ออกบวช

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จจาริกกลุ่มหาชนบทประทับอยู่ที่อนุปิยัมพวัน ซึ่งเป็นสวนแห่งหนึ่งตั้งอยู่ในเขตอนุปิยนิกม แขวงมัลลชนบท เมืองพาราณสี

ในการนั้นเจ้าศากยะพระนามว่ามหานามะ ได้ปรารภกับน้องชายคืออนุรุทธะว่า ในตระกูลของเราไม่มีใครออกบวชตามเสด็จพระบรมศาสดาเลย เราทั้งสองจักต้องออกบวชผู้หนึ่ง เธอจักบวชหรือเราจักบวช อนุรุทธะทูลว่า ขอให้เจ้าพี่ออกบวชเถิด ดังนี้แล้ว มหานามะได้แนะนำเกี่ยวกับการทำงานเลี้ยงชีพมีกสิกรรมและพาณิชย์กรรมเป็นต้น เมื่อฟังจบแล้ว อนุรุทธะเกิดความท้อแท้เบื่อหน่าย เห็นว่าการงานเป็นเรื่องยุ่งยากไม่มีสิ้นสุดจึงตัดสินใจออกบวช

ครั้นตกลงกันเช่นนั้นแล้ว อนุรุทธะได้ขออนุญาตพระมารดาเพื่อออกบวช แต่พระมารดาตรัสห้ามถึง ๓ ครั้ง จนในที่สุดก็จำยอมอนุญาตว่า ถ้าเจ้าภักทियราชกุมารออกบวช เจ้าก็จงออกบวชเถิด จึงได้ไปชวนเจ้าภักทियะให้ออกบวช ซึ่งเจ้าภักทियราชกุมารตกลงบวชด้วยเช่นกัน

เจ้าชายศากยะและโกถิยะทั้ง ๖ ออกบวช

จากนั้นเจ้าชายศากยะ ๕ พระองค์ คือ เจ้าชายภักทियะ เจ้าชายอนุรุทธะ เจ้าชายอานนท์ เจ้าชายภักคุ เจ้าชายกิมพิละ และเจ้าชายฝ้ายโกถิยะ ๑ พระองค์ คือ เจ้าชายเทวทัต ได้ชักชวนนายอุบาลี ผู้เป็นช่างกัลบก (ช่างตัดผม) ประจำราชสำนักออกบวชด้วย รวมเป็น ๖ คน ได้พากันเดินทางไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ซึ่งประทับอยู่ที่อนุปิยัมพวัน ถวายอภิวัตแล้วทูลขออุปสมบทว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายเป็นกษัตริย์ผู้มีชาติยศมานะแรงกล้า ขอพระองค์โปรดประทานให้การอุปสมบทแก่อุบาลีผู้เป็นอำมาตย์ติดตามรับใช้ข้าพระพุทธเจ้าก่อน แล้วจึงบรรพชาให้พวกข้าพระองค์ในภายหลัง เพื่อที่จะได้ทำความเคารพกราบไหว้อุบาลีผู้บวชก่อน จักบรรเทาเสียได้ซึ่งชาติยศมานะให้เบาบางลงได้ พระพุทธองค์ประทานอุปสมบทให้แก่อุบาลีก่อนแล้ววชให้เจ้าศากยราชทั้ง ๖ ตามความประสงค์ตามลำดับ

หลังจากอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาแล้ว แต่ละท่านได้ชวนชวายเป็นการบำเพ็ญเพียรตามกำลังสติปัญญาของตน และได้บรรลุนิพพานต่าง ๆ กันตามบุญบารมีที่ได้สั่งสมมา ดังนี้

พระอุบาลี

พระอุบาลี เรียนกัมมัฏฐานจากพระพุทธเจ้าแล้วบำเพ็ญเพียรอย่างยิ่งยวด จากนั้นไม่นานก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ท่านยังมีคุณสมบัติพิเศษกล่าวคือ เป็นผู้ทรงจำพระวินัยปิฎกได้แม่นยำ พระพุทธเจ้าทรงยกย่องไว้ในตำแหน่งเอกตักกะทางด้านเป็นผู้ทรงจำพระวินัย และในคราวทำสังคายนาพระธรรมวินัยครั้งแรก ท่านได้รับหน้าที่เป็นผู้วิสันหาพระวินัย

พระภัททิยะ

พระภัททิยะบำเพ็ญกัมมัฏฐานอย่างยิ่งยวด แล้วได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ในพรรษาแรกเท่านั้น เมื่ออยู่ในป่าก็ดี อยู่ได้ร่มไม้ก็ดี หรือในเรือนร้างก็ดี มักเปล่งอุทานว่า สุขหนอ ๆ พวกภิกษุคิดว่า ท่านอุทานถึงความสุขที่เคยได้รับตอนเป็นเจ้าชาย จึงกราบทูลแด่พระพุทธองค์ ทรงเรียกท่านมาตรัสถาม ทราบความจริงว่าที่อุทานเช่นนั้น เพราะมีความสุขจากการบรรลุธรรม จึงตรัสสรรเสริญท่านด้วยประการต่าง ๆ และยกย่องไว้ในตำแหน่งเอกตักกะทางเป็นผู้มีตระกูลสูง

พระอนุรุทธะ

พระอนุรุทธะบวชแล้วเรียนกรรมฐานในสำนักของพระสารีบุตร ไปบำเพ็ญเพียรอยู่ที่ป่าจันทรงสายวัน แคว้นเจติ ตริภังค มหาปุริสวัตถ ๗ ข้อ คือ

๑. ธรรมนี้เป็นธรรมของผู้มีความปรารถนาน้อย ไม่ใช่ของผู้มีความมักมาก
๒. ธรรมนี้เป็นธรรมของผู้สันโดษยินดีด้วยของที่มีอยู่ ไม่ใช่ของผู้ไม่สันโดษ
๓. ธรรมนี้เป็นธรรมของผู้สังคแล้ว ไม่ใช่ของผู้ยินดีในหมู่คณะ
๔. ธรรมนี้เป็นธรรมของผู้ปรารถนาความเพียร ไม่ใช่ของผู้เกียจคร้าน
๕. ธรรมนี้เป็นธรรมของผู้มีสติมั่นคง ไม่ใช่ของคนหลง
๖. ธรรมนี้เป็นธรรมของผู้มีใจมั่นคง ไม่ใช่ของผู้มีใจไม่มั่นคง
๗. ธรรมนี้เป็นธรรมของผู้มีปัญญา ไม่ใช่ของผู้ทรมปัญญา

พระพุทธองค์ทรงทราบท่านลำบากในการตรีกัมมหาปุริสวัตถข้อที่ ๘ จึงเสด็จไปยังที่นั่น และตรัสอริยวงส์ปฏิปทา ว่าด้วยข้อปฏิบัติของวงส์พระอริยเจ้า คือความสันโดษในปัจจุบัน ๔ และยินดีในการเจริญกุศลธรรม แล้วตรัสข้อที่ ๘ ว่า

ธรรมนี้เป็นธรรมของผู้ยินดีในธรรมที่ไม่เน้นซ้ำ ไม่ใช่ของผู้ยินดีในธรรมที่เน้นซ้ำ

พระอนุรุทธะตรีกตรองตามพระโอวาท ตั้งใจปฏิบัติธรรมด้วยความไม่ประมาทในที่สุดก็ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ ณ ที่นั่น

และเป็นผู้ขวนขวายในการเจริญสติปัญญา ๔ นอกจากนี้ท่านยังมีคุณสมบัติพิเศษ กล่าวคือ มักพิจารณาอุสัต์ว์โลกด้วยตาทิพย์อยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้พระพุทธเจ้าจึงทรงยกย่องไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะว่า เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลายผู้มีทิพพจักขุญาณ

พระอานนท์

พระอานนท์หลังจากบวชแล้วได้ฟังโอวาทของพระปุณณมณฺฑานินฺบุตรแล้วได้บรรลุธรรม เป็นโสดาบัน ท่านเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่สำคัญในพระพุทธศาสนา คือหลังจากพระพุทธองค์ตรัสรู้ และเผยแผ่พระพุทธศาสนามา ๒๐ ปี ไม่มีพระภิกษุผู้ทำหน้าที่อุปัฏฐากเป็นประจำ ต่อมาพระภิกษุสงฆ์เลือกพระอานนท์เป็นอุปัฏฐาก ก่อนทำหน้าที่อุปัฏฐากท่านทูลขอพร ๘ ประการ คือ

- ๑.อย่าประทานจีวรอันประณีตแก่ข้าพระองค์
- ๒.อย่าประทานบิณฑบาตอันประณีตแก่ข้าพระองค์
- ๓.อย่าโปรดให้ข้าพระองค์อยู่ในที่ประทับของพระองค์
- ๔.อย่าทรงพาข้าพระองค์ไปในที่นิมนต์
- ๕.จงเสด็จไปสู่ที่นิมนต์ที่ข้าพระองค์รับไว้
- ๖.ขอให้ข้าพระองค์พาบริษัทซึ่งมาเข้าเฝ้าแต่ที่ไกลได้เข้าเฝ้าในขณะที่มาได้ทันที
- ๗.ถ้าข้าพระองค์เกิดความสงสัยขึ้นเมื่อใด ขอให้เข้าเฝ้าทูลถาม ได้เมื่อนั้น
- ๘.ถ้าพระองค์ทรงแสดงธรรมเทศนาเรื่องใดในที่ลับหลังข้าพระองค์ ขอพระองค์ทรงตรัสพระ ธรรมเทศนาเรื่องนั้นแก่ข้าพระองค์

วัตถุประสงค์ในการทูลขอพร

พระอานนท์ทูลขอพร ๘ ประการข้างต้นนั้น เพื่อป้องกันคนภายนอกตำหนิว่า อุปัฏฐาก เพื่อต้องการลาภ ๓ ข้อเบื่องปลายเพื่อป้องกันข้อครหาว่า อุปัฏฐากไปทำไมแม้กิจเพียงแค่นั้น พระพุทธองค์ยังไม่ทรงอนุเคราะห์ และข้อสุดท้ายเพื่อป้องกันข้อครหาว่า เฝ้าตามเสด็จอยู่จุจงตามตัว แม้ธรรมนี้ก็ไม่รู้ว่าพระพุทธองค์ทรงแสดงที่ไหนและเมื่อไร

พระพุทธเจ้าประทานอนุญาตตามที่ขอทุกประการ นอกจากนั้นท่านยังมีคุณสมบัติพิเศษ กล่าวคือ มีความ پاکเพียรทรงจำพระวินัยได้แม่นยำ และฉลาดในการแสดงธรรม ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงทรงยกย่องไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะทางด้านเป็นพหูสูต มีสติ มีคตฺติ มีจิตฺติ (มีความเพียร) และ เป็นพุทธอุปัฏฐาก

บรรลุนิกรรมเป็นพระอรหันต์

พระอานนท์หลังจากที่พระพุทธองค์ดับขันธปรินิพพานแล้วได้ ๓ เดือน ก่อนทำปฐมสังคายนาหนึ่งวัน ท่านทำความเพียรอย่างหนัก หวังจักสำเร็จเป็นพระอรหันต์ก่อนทำสังคายนา แต่ก็ไม่สำเร็จเพราะจิตใจฟุ้งซ่าน จึงหยุดจงกรมนั่งลงบนเตียง เอียงกายลงด้วยประสงค์จะพักผ่อน พอยกเท้าขึ้นจากพื้น ศีรษะยังไม่ทันถึงหมอน ตอนนั้นเองจิตของท่านก็หลุดพ้นจากกิเลสอาสวะ บรรลุนิกรรมเป็นพระอรหันต์ ท่านองค์เดียวเท่านั้นที่บรรลุพระอรหันต์ไม่อยู่ในอิริยาบถ ๔ คือ ยืน เดิน นั่ง และนอน งานประกาศพระศาสนาที่สำคัญ คือ ได้รับคัดเลือกจากพระสงฆ์ ๕๐๐ องค์ ให้เป็นผู้วิสันชาพระธรรม คือ พระสูตรต้นปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก เมื่อคราวทำสังคายนาครั้งแรก ซึ่งเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนามั่นคงถาวร เผยแผ่มาถึงปัจจุบันนี้

พระภัคคุและพระกิมพิละ

ส่วน พระภัคคุ และ พระกิมพิละ ได้ชวนขวายเป็นการบำเพ็ญเพียรไม่นานก็ได้บรรลุพระอรหันต์ผล ท่านทั้งสองได้เป็นกำลังสำคัญในการประกาศพระศาสนาเป็นอย่างมาก

พระเทวทัตน้อยใจ

ในบรรดาเจ้าชายศากยะที่ออกบวชพร้อมอุบาลีนั้น พระเทวทัตสำเร็จเพียงโลกิยฌาน ในครั้งที่พระพุทธเจ้าประทับที่เมืองโกสัมพี ทรงได้รับการสักการบูชาจากมหาชนเป็นจำนวนมาก พระเทวทัตเกิดความน้อยใจคิดว่า เราก็เป็นขัตติยราชเหมือนกัน ทำไมไม่มีใครนับถือเลย ครั้นแล้วพิจารณาว่าจักทำให้พระเจ้าอชาตศัตรูเสื่อมใสให้ได้ แล้วเริ่มแผนการโดยได้เนรมิตเป็นกุมารน้อย พันกายด้วยอสรพิษแสดงแก่พระราชกุมาร ทำให้เจ้าชายอชาตศัตรูตกพระทัยกลัว จึงปลอมโยนให้หายจากตกพระทัย แล้วแสดงตนเป็นพระภิกษุ

ฝ่ายเจ้าชายอชาตศัตรูเห็นปาฏิหาริย์อันน่าอัศจรรย์เช่นนั้นเกิดความเลื่อมใส น้อมถวายลาภสักการะมากมาย ต่อมาพระเทวทัตคิดอีกว่า จักปกครองภิกษุสงฆ์แทนพระพุทธเจ้า จึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่พระเวฬุวันมหาวิหาร แล้วกราบทูลว่า “ข้าแต่พระผู้มีพระภาคเจ้า บัดนี้พระองค์ทรงชราภาพแล้ว จงพระสำราญในทิณฐุธรรมสุขวิหารเถิด ขอพระองค์ทรงมอบภาระแห่งสงฆ์ให้แก่ข้าพระองค์เถิด” พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาต จึงเป็นเหตุให้พระเทวทัตผูกอาฆาตในพระพุทธองค์

เจ้าชายอชาตศัตรูปลงพระชนม์พระบิดา

จากนั้นได้ปรึกษากับเจ้าชายอชาตศัตรูให้ปลงพระชนม์พระบิดาแล้วสถาปนาเป็นกษัตริย์ ส่วนตนเองจะปลงพระชนม์พระพุทธเจ้าแล้วปกครองคณะสงฆ์แทน พระราชกุมารเชื่อตามทำที่ พระเวททัตพูล จึงจัดการปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นพระบิดาแล้วสถาปนาตนเองขึ้นเป็น กษัตริย์แทน

พระเวททัตทำอนันตริยกรรม

พระเวททัตได้สมคบกับเจ้าชายอชาตศัตรูในการปลงพระชนม์พระพุทธเจ้าด้วยวิธีการต่าง ๆ กล่าว คือ

ครั้งที่ ๑ ตั้งนายขมังธนูไปปลงพระชนม์พระพุทธองค์ แต่นายขมังธนูฟังธรรมแล้วได้บรรลุ โสคาปัตติผล

ครั้งที่ ๒ ขึ้นไปบนภูเขาภิษณภูฏกึ่งศิลาลงมาเพื่อให้ทับพระพุทธองค์ แต่ด้วยพระบารมี ของพระพุทธองค์ ก้อนศิลาได้กลิ้งไปผิดทางกระทบพื้นแตกกระจายมีเพียงสะเก็ดหินกระเด็นไป กระทบพระบาททำให้ห้อพระโลหิต

ครั้งที่ ๓ พระเวททัตปล่อยช้างนาฬาคีรีซึ่งดุร้าย เพื่อปลงพระชนม์ในขณะที่พระพุทธองค์ กำลังเสด็จบิณฑบาต แต่พระองค์ทรงทรงมานช้างนาฬาคีรีจนหมดพยศในที่สุด

ตั้งแต่นั้นมามหาชนต่างโจทษ์ขานถึงพฤติกรรมของพระเวททัต พระเจ้าอชาตศัตรูทรง สดับข่าวเช่นนั้นแล้วละอายพระทัย จึงรับสั่งให้เลิกจัดอาหารถวายพระเวททัต และไม่เสด็จไปหา พระเวททัตเหมือนอย่างเคย

ทูลขอวัตถุ ๕ ประการ

พระเวททัตเมื่อกลับกลายเป็นผู้เสื่อมจากลาภสักการะ ทั้งจากพระเจ้าอชาตศัตรูและ ชาวเมือง จึงคิดหาวิธีการดำรงชีพด้วยการหลอกลวงว่าเป็นผู้เคร่งครัด เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทูลขอ วัตถุ ๕ ประการ แล้วกล่าวอีกว่า ถ้าภิกษุรูปใดจะถือข้อใดให้ถือปฏิบัติข้อนั้นโดยเคร่งครัดตลอดชีพ ไม่มีข้อยกเว้น แต่พระพุทธองค์ไม่ทรงอนุญาตโดยตรัสว่า ควรปฏิบัติได้ตามแต่ศรัทธา เพราะทรง ดำริว่า เป็นการยากแก่การปฏิบัติ ควรดำเนินทางสายกลางคือมัชฌิมาปฏิปทา วัตถุ ๕ ประการที่พระ เวททัตทูลขอ คือ

๑. ให้อยู่ป่าเป็นวัตร (ห้ามจำพรรษาในบ้าน)
๒. ให้อยู่โคนไม้เป็นวัตร (ห้ามอยู่ในเสนาสนะที่เขาถวายเป็นวัตร)
๓. ให้นุ่งผ้าบังสุกุลเป็นวัตร (ห้ามใช้ผ้าที่เขาถวายเป็นวัตร)

๔. ให้บิดนขาตเป็นวัตร (ห้ามรับกนิมนต์)

๕. ให้เว้นการบริโภคเนื้อและปลา (ให้ฉันมังสวิรัต)

ปรารภทำสังฆเภท

พระเทวทัตเมื่อเห็นพระพุทธรองค์ทรงปฏิเสชเช่นนั้น จึงกล่าวยกโทษพระพุทธรองค์ว่าคำสอนของตนประเสริฐกว่า พวกภิกษุประมาณ ๕๐๐ รูป ผู้มีสติปัญญาน้อยหลงเชื่อตามคำสอนของพระเทวทัต ยอมตนเป็นสาวกของพระเทวทัต ปรารภทำสังฆเภทจากพระพุทธรเจ้า

พระพุทธรองค์ทรงทราบแล้วตรัสเรียกพระเทวทัตเข้าเฝ้าเพื่อตรัสถาม ครั้นทรงทราบความจริงแล้วตรัสตักเตือนมิให้พระเทวทัตทำสังฆเภท แม้กระนั้นพระเทวทัตก็ไม่เอื้อเฟื้อในพระดำรัสของพระพุทธรเจ้าจึงพาบริวารออกไปจนถึงเมืองราชคฤห์ ในที่นั้นได้พบกับพระอานนท์ กล่าวว่า “จำเดิมแต่วันนี้ไป เราจักเว้นจากพระพุทธรเจ้าและภิกษุสงฆ์ทั้งปวง ทำสังฆอุโบสถเฉพาะพวกเราเท่านั้น” เมื่อถึงวันทำอุโบสถพระเทวทัตพาภิกษุบริวารประชุมทำสังฆกรรมแยกจากพระสงฆ์ทั้งหมด จากนั้นพาพวกภิกษุบริวารไปอาศัยประเทศ พระพุทธรองค์รับสั่งให้พระอัครสาวกพาภิกษุทั้งหลายกลับสำนักพระพุทธรองค์ตามเดิม

พระเทวทัตถูกแผ่นดินสูบ

ขณะนั้นพระโกกาลิกะซึ่งเป็นศิษย์ผู้ใหญ่ของพระเทวทัตเห็นพฤติการณ์เช่นนั้น จึงเดือดดาลกล่าวโทษและทำร้ายพระเทวทัตจนอาเจียนเป็นโลหิตอาพาธหนักนานถึง ๕ เดือน ต่อมาคิดว่าชีวิตของตนคงจะไม่รอดแล้ว ต้องการกราบทูลขอขมาต่อพระพุทธรเจ้า จึงขอให้ศิษย์พาไปเฝ้าพระพุทธรเจ้า ครั้นถึงสระโบกขรณีพระเทวทัตประสงค์จะสร้งน้ำ พอเท้าห้อยแตะพื้นดินเท่านั้นแผ่นดินได้แยกออกเป็นช่องสูบเอาร่างพระเทวทัตจมลงจนถึงคอ

ในขณะนั้นพระเทวทัตคิดว่า วาระสุดท้ายของตนได้มาถึงแล้ว จึงกล่าวคาถาบูชาพระพุทธรเจ้าและถวายกระดุกคางเป็นเครื่องสักการะว่า “ข้าพระองค์ขอถวายกระดุกคางและศิระษะนี้เป็นพุทธบูชาแด่พระสัพพัญญูเจ้า และขอถึงพระองค์เป็นสรณะ” ครั้นแล้วก็จมหายไปนิมิตปรากฏบังเกิดในอเวจีมหานรก พระพุทธรองค์พร้อมด้วยพระสาวกและพุทธบริษัทได้แต่สังเวชสลดใจแล้วตรัสเทศนาว่า “ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ทำความชั่ว ย่อมเดือดร้อนในโลกทั้งสอง คือทั้งในโลกนี้และโลกหน้า คือไปสู่มุคติแล้วก็ย่อมเดือดร้อนยิ่งขึ้นไปด้วยคิดว่า เราทำชั่วแล้วจึงได้เสวยทุกข์เช่นนี้”

บุคคลที่ถูกแผ่นดินสูบในสมัยพุทธกาล

ในสมัยพุทธกาลมีบุคคลที่ถูกแผ่นดินสูบอยู่ ๕ คน คือ

๑. พระเจ้าสุปปพุทธะ เพราะโทษคือปิดทางบิณฑบาตของพระพุทธเจ้า
๒. พระเทวทัต เพราะโทษคือทำสังฆเภท
๓. นางจิญจมาณวิกา เพราะโทษคือใส่ร้ายพระพุทธเจ้าด้วยอสังกรรม
๔. นันทมาณพ เพราะโทษคือข่มขืนภิกษุณีอุบลวรรณาเถรี
๕. นันทยกษัตริย์ เพราะโทษคือประหารพระสารีบุตร

ปัญหาและเฉลยปริเฉทที่ ๑๑

๑. เจ้าศากยะและเจ้าโกถิยะทั้ง ๖ ให้อุบาลีบวชก่อนเพราะเหตุใด ?

ก. เพราะต้องการละมานะความถือตัว	ข. เพราะอุบาลีมีอายุมากกว่า
ค. เพราะเคยมีอุปการคุณต่อกัน	ง. เพราะเป็นพุทธประสงค์
๒. ใครสอนวิธีทำการเกษตร แก่พระอนุรุทธศากยะ ?

ก. พระเจ้ามหานามะ	ข. พระเจ้าภัททิยะ
ค. พระเจ้าอมิตทนะ	ง. พระเจ้าสุกโกทนะ
๓. พระสาวกรูปใด บรรลุพระอรหันต์ในอิริยาบถแปลกกว่าพระสาวกรูปอื่น ?

ก. พระอานนท์	ข. พระอุบาลี
ค. พระอนุรุทธะ	ง. พระสารีบุตร
๔. พระเถระรูปใด บวชก่อน ?

ก. พระภคุ	ข. พระกิมพิละ
ค. พระอานนท์	ง. พระอุบาลี
๕. พระอานนท์ได้บรรลุโสดาปัตติผล เพราะได้ฟังธรรมจากใคร ?

ก. พระพุทธเจ้า	ข. พระสารีบุตร
ค. พระปุลณมณตานีบุตร	ง. พระอัสสชิ
๖. “ธรรมนี้เป็นของผู้มีสติตั้งมั่น ไม่ใช่ของผู้มีสติหลงลืม” เป็นความตริกของพระเถระรูปใด ?

ก. พระภัททิยะ	ข. พระอานนท์
ค. พระอนุรุทธะ	ง. พระอุบาลี
๗. ใครทำหน้าที่วินิจฉัยอธิกรณ์ เรื่องมารดาของพระกุมารกัสสปะ ?

ก. พระสารีบุตร	ข. พระโมคคัลลานะ
----------------	------------------

๑๗. พระเทวทัต ไม่ได้บรรลุมรรคผลเพราะอะไร ?

ก. เพราะมีมานะว่าเป็นกษัตริย์

ข. เพราะไม่ได้บวชเพราะศรัทธา

ค. เพราะมีปัญญาดียกว่าผู้อื่น

ง. เพราะถูกลาภสักการะครอบงำ

เฉลย

๑.ก

๒.ก

๓.ก

๔.ง

๕.ก

๖.ก

๗.ง

๘.ก

๙.ข

๑๐.ข

๑๑.ก

๑๒.ง

๑๓.ข

๑๔.ก

๑๕.ก

๑๖.ก

๑๗.ง

ปริเฉทที่ ๑๒

ว่าด้วยพระโสมโกพิวิสะและพระรัฐบาลออกบวช

สถานะเดิมพระโสมโกพิวิสะเถระ

พระโสมโกพิวิสะ ชื่อเดิมว่า โสณะ เพราะเป็นผู้มีผิวพรรณผุดผ่องเหมือนทองคำ ส่วนโกพิวิสะ เป็นชื่อแห่งโคตร บิดาชื่อว่า อุตมเศรษฐี อยู่ที่เมืองจำปา แคว้นอังคะ มารดาไม่ปรากฏชื่อ เกิดในวรรณะแพศย์ ท่านมีลักษณะพิเศษคือ ตอนที่ท่านเกิดมีขนปรากฏที่ฝ่าเท้าทั้งสองข้าง เป็นผู้ชำนาญในการคิดพิน ๓ สาย เป็นคนละเอียดอ่อน บิดาได้สร้างปราสาท ๓ หลังให้พักใน ๓ ฤดู

มูลเหตุของการออกบวช

พระเจ้าพิมพิสาร พระเจ้าแผ่นดินแคว้นมคธ มีพระประสงค์จะทอดพระเนตรชนที่ฝ่าเท้าทั้งสองข้างของนายโสณะ จึงรับสั่งให้เข้าเฝ้า เมื่อได้ทอดพระเนตรแล้ว ทรงรับสั่งให้โสณะพร้อมประชาชน ๘๐,๐๐๐ คน เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ซึ่งประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ ใกล้กรุงราชคฤห์ ได้ฟังอนุปพุทธาและอริยสัจ ๔ เกิดความเลื่อมใส ทูลขอบวชในพระวินัย เพราะเห็นว่าการครองเรือนนั้น จะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์กระทำได้ยาก ทรงประทานการบวชให้ตามประสงค์

บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์

ครั้งบวชแล้ว ไปบำเพ็ญเพียรอยู่ที่ป่าสีตวัน เขตเมืองราชคฤห์ ท่านเดินจงกรมจนเท้าแตกเลือดไหล เมื่อเดินไม่ได้จึงกลานด้วยเข่าและฝ่ามือทั้งสองข้าง จนกระทั่งเข่าและฝ่ามือทั้งสองแตกอีก แม้กระนั้นก็ยังไม่ได้บรรลุมรรคผลอะไร เกิดความเบื่อหน่ายอยากจะสึกไปครองเรือน พระพุทธองค์ได้เสด็จไปสอนให้ท่านทำความเพียรพอสว่างกลาง โดยยกพิน ๓ สายเข้ามาเปรียบเทียบ ท่านตั้งใจปฏิบัติตามพระโอวาท เร่งบำเพ็ญเพียรด้วยความไม่ประมาท ในที่สุดก็ได้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์

งานประกาศพระศาสนา

พระโสมโกพิวิสะ เป็นตัวอย่างที่ดีสำหรับบุคคลผู้ต้องการบรรลุนิพพาน โดยการทำให้ลำบากจนเกินไป ก็ไม่สามารถบรรลุนิพพานได้ ผู้ที่จะบรรลุนิพพานได้นั้นต้องบำเพ็ญเพียรในทางสาย

กลาง ไม่ตั้งหรือย่อหย่อนจนเกินไปนัก หลังจากการบรรลุนิกรรมเป็นพระอรหันต์ ท่านแสดงคุณสมบัติของพระอรหันต์นั้นน้อมจิตไปในคุณ ๖ ประการ คือ

๑. น้อมเข้าไปในบรรพชา
๒. น้อมเข้าไปในความสังัด
๓. น้อมเข้าไปในความสำรวมไม่เบียดเบียน
๔. น้อมเข้าไปในความไม่ถือมั่น
๕. น้อมเข้าไปในความไม่มีความอยาก
๖. น้อมเข้าไปในความไม่หลง

พระโสณ โกฬิวิสะ ครั้งยังไม่บรรลุนิกรรมเป็นพระอรหันต์ ได้บำเพ็ญเพียรอย่างแรงกล้า พระพุทธรองค์ทรงยกย่องท่านว่า “เป็นเลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ผู้ปรารถนาความเพียร” พระโสณโกฬิวิสะ ได้ช่วยพระพุทธรองค์ประกาศพระศาสนา ดำรงอายุสังขารพอสมควรแก่อัฏฐกาแล้ว ก็นิพพานในที่สุด

สถานะเดิมพระรัฐบาลเถระ

พระรัฐบาล ชื่อเดิมว่า รัฐบาล แปลว่าผู้รักษาแคว้นแคว้น เพราะตระกูลของท่านได้ช่วยกอบกู้แคว้นแคว้นที่อยู่อาศัยซึ่งล่มสลายทางเศรษฐกิจเอาไว้ได้ ท่านจึงได้ชื่ออย่างนั้น บิดาและมารดาไม่ปรากฏนาม บิดาของท่านเป็นเศรษฐีหัวหน้าหมู่บ้าน เกิดในวรรณะแพศย์ ในอุลลโกฏฐิตนิกม แคว้นกुरु

มูลเหตุของการออกบวช

ครั้งหนึ่งเมื่อพระพุทธรองค์เสด็จไปยังโกฏฐิตนิกม แคว้นกुरु บ้านเกิดของท่าน ชาวกรูเป็นจำนวนมากได้มาฟังธรรม รัฐบาลก็มาฟังธรรมด้วย หลังจากประชาชนกลับไปแล้ว ได้เข้าไปเฝ้าพระพุทธรองค์ทูลขอบวชทรงตรัสบอกให้ไปขออนุญาตบิดาและมารดาก่อน

เขากลับไปบ้านขออนุญาตบิดาและมารดาบวช ท่านทั้งสองไม่อนุญาต จึงประท้วงด้วยการอดอาหาร บิดาและมารดากลัวลูกชายจะตายจึงอนุญาตให้บวช ท่านเข้าไปเฝ้าพระพุทธรองค์ทูลขอ บวช ทรงอนุญาตให้พระเถระรูปหนึ่งเป็นพระอุปัชฌาย์บวชให้

บรรลุนิกรรมเป็นพระอรหันต์

หลังจากบวชแล้วท่านได้ตามเสด็จพระพุทธรองค์ไปพักอยู่ที่วัดเชตวัน เป็นผู้ไม่ประมาท ตั้งใจบำเพ็ญเพียร ใช้เวลา ๑๒ ปี จึงบรรลุนิกรรมเป็นพระอรหันต์

พระรัฐบาล มีความเลื่อมใสในธรรมะตั้งใจจะออกบวช แต่กว่าจะได้บวชก็ยากลำบาก ต้องยอมอดอาหารเอาชีวิตเข้าแลกจึงได้บวช ดังนั้นพระพุทธองค์ทรงยกย่องท่านว่า “เป็นเลิศกว่า ภิกษุทั้งหลาย ผู้บวชด้วยศรัทธา”

งานประกาศพระศาสนา

เมื่อบรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์แล้วท่านกลับไปยังแคว้นกุรุบ้านเกิด โปรดโยมบิดาและ มารดาให้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ท่านพักอยู่ที่สวนมิกจิวัน พระราชอุทยานของพระเจ้าโกรัพะ ยะ เจ้าเมืองแคว้นกุรุ

อยู่มาวันหนึ่งพระราชเสด็จไปยังพระราชอุทยาน ทอดพระเนตรเห็นท่านทรงจำได้ และได้ เข้าไปหาเพื่อสนทนาธรรมด้วย ทรงตรัสถามถึงความเลื่อม ๔ ประการ ที่บุคคลบางคนประสบเข้า แล้วจึงออกบวช คือ

๑.ความแก่ชรา

๒.ความเจ็บป่วย

๓.ความสิ้นโภคทรัพย์

๔.ความสิ้นญาติพี่น้อง

แต่ท่านไม่ได้เป็นอย่างนั้น ท่านรู้เห็นอย่างไรจึงได้ออกบวช พระเถระได้ทูลตอบถึง ธรรมทูตเทศ คือ หัวข้อธรรม ๔ ประการ ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ อาตมาภาพรู้เห็นตามธรรมนั้น จึงออกบวช **ธรรมทูตเทศ ๔ ประการ คือ**

๑.โลกคือหมูสัตว์ อันหรานาเข้าไปใกล้ความตายไม่ยั่งยืน

๒.โลกคือหมูสัตว์ ไม่มีผู้ป้องกันไม่มีใครเป็นใหญ่เฉพาะตน

๓.โลกคือหมูสัตว์ ไม่มีอะไรเป็นของ ๆ ตน จำต้องละทิ้งสิ่งทั้งปวงไป

๔.โลกคือหมูสัตว์ พร่องอยู่เป็นนิตย์ ไม่รู้จักอิ่ม เป็นทาสแห่งตัณหา

พระเจ้าโกรัพะทรงเลื่อมใสในธรรมะของท่าน ตรัสชมเชยแล้วทรงลากลับไป

ปัญหาและเฉลยปริเฉทที่ ๑๒

๑.ข้อใด ไม่จัดเข้าในความเลื่อม ๔ อย่าง ที่พระเจ้าโกรัพะตรัสว่า เป็นเหตุให้คนออกบวช ?

ก.แก่

ข.เจ็บ

ค.ผิดหวัง

ง.สิ้น โภคทรัพย์

๒.พระสาวกรูปใดยอมอดอาหาร เพราะไม่ได้รับอนุญาตให้บวช ?

ก.พระรัฐบาล

ข.พระอนุรุทธะ

ค.บวชตามเพื่อน

ง.ขอร้องบิดามารดา

๑๒. ธรรมบทเทศ ๔ ข้อ ๑ คือความที่ว่า โลกคือหมุ่สัตว์...?

ก. ไม่มีผู้ป้องกัน

ข. ถูกขรนาไป

ค. ไม่มีอะไรเป็นของตน

ง. พร่องอยู่เป็นนิตย์ไม่รู้จักอ้อม

๑๓. พระเจ้าโกรัพยะตรัสถามพระรัฐบาลด้วยเรื่องอะไร ?

ก. เหตุคือความเจริญของผู้ออกบวช

ข. เหตุคือความเสื่อมของผู้ออกบวช

ค. เหตุคือความเจริญที่จะให้คนออกบวช

ง. เหตุคือความเสื่อมที่ทำให้คนออกบวช

เฉลย

๑. ก

๒. ก

๓. ข

๔. ก

๕. ก

๖. ข

๗. ก

๘. ข

๙. ก

๑๐. ก

๑๑. ข

๑๒. ง

๑๓. ง

ปริเฉทที่ ๑๓

ว่าด้วยการเสด็จโปรดพระบิดา พระมารดาและการเสด็จดับขันธปรินิพพาน

โปรดพระพุทธบิดา

พรรษาที่ ๕ พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ภูฏาคารศาลา ในป่ามหาวันใกล้เมืองพาราณสี ทรงทราบข่าวพระเจ้าสุทโธทนะประชวรหนัก พระพุทธองค์พร้อมด้วยพระสงฆ์สาวกได้เสด็จไปเยี่ยม ซึ่งขณะนั้นพระเจ้าสุทโธทนะเสวยทุกขเวทนาอย่างแรงกล้า

พระพุทธองค์ทรงเหยียดพระหัตถ์ขวาแล้วทรงทำสัตตยาธิษฐานเพื่อบำบัดโรคาพาธ และทรงลูบพระเศียรของพระพุทธบิดา พระอานนทก็ยกมือลูบที่พระกรเบื้องขวา พระนันทะลูบพระพาหาเบื้องซ้าย พระราหุลยกพระหัตถ์ลูบพระปฤษฎางค์ จนพระเจ้าสุทโธทนะทรงคลายจากทุกขเวทนาแล้วทรงลุกขึ้นประทับนั่งถวายบังคมพระพุทธเจ้า

พระพุทธองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า พระพุทธบิดาจะมีพระชนมายุดำรงอยู่ได้เพียง ๗ วันเท่านั้น ทรงพิจารณาถึงอุปนิสัยแห่งมรรคผลแล้ว แสดงอนิจจาทีปฎิสังขุตและอริยสัจ ๕ ตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน และในที่สุดพระพุทธบิดาทรงบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์พร้อมด้วยปฏิสัมภิตาในวันที่ ๗

ส่วนพระเจ้าสุทโธทนะครั้งทรงพิจารณาพระชนมายุแล้วดำริว่าคงจะสิ้นสุดเพียงเท่านั้น จึงกราบทูลลาพระพุทธเจ้าเข้าสู่นิพพาน

พระนางปชาบดีออกบวช

พระนางปชาบดีผู้เป็นพระมารดาเลี้ยงของพระพุทธองค์ มีพระทัยฝักใฝ่ในการบรรพชา ได้เสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้าซึ่งประทับที่นิโครธาราม แล้วทูลของอนุญาตบรรพชาในพระธรรมวินัย

แต่พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาต ทำให้พระนางเศร้าโศกเสียใจกันแสงเสด็จกลับพระราชวัง ขณะนั้นพระพุทธองค์เสด็จประทับที่ภูฏาคารศาลา พระนางปชาบดีปรารถนาจะออกบวชอย่างแรงกล้า จึงปลงพระเกศาครองผ้ากาสาวพัสตร์ แล้วเสด็จพร้อมด้วยบริวารไปเมืองเวสาลี ทรงกันแสงอยู่ที่ซุ้มประตู

ขณะนั้นพระอานนทเห็นเข้าจึงเข้าไปถามทราบความจริงแล้ว พาเข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ทูลขอให้ทรงอนุญาตให้สตรีออกบวชในพระธรรมวินัยได้ พระพุทธองค์ตรัสว่า “ ถ้าหากพระนางปชาบดีโคตมียอมรับปฏิบัติครุธรรม ๘ ประการ ข้อนั้นจงเป็นการอุปสัมปทาของพระนางเถิด ”

ครุธรรม ๘

ครุธรรม ๘ ประการที่ผู้จะออกบวชต้องประพฤติให้ได้ คือ

๑. ภิกษุณีแม่บวชมานับร้อยปีต้องกราบไหว้ภิกษุแม่บวชในวันนั้น
๒. ภิกษุณีต้องจำพรรษาอยู่ในวัดที่มีภิกษุ
๓. ภิกษุณีต้องไปถามวันอุโบสถและรับฟังโอวาทจากภิกษุทุกกึ่งเดือน
๔. ภิกษุณีต้องปวารณาในสงฆ์สองฝ่ายหลังจำพรรษาแล้ว
๕. ภิกษุณีต้องประพฤติमानัตในสงฆ์สองฝ่ายเมื่อต้องอาบัติหนัก
๖. ภิกษุณีต้องเป็นสิกขมานา ๒ ปี จึงขออุปสมบทในสงฆ์สองฝ่ายได้
๗. ภิกษุณีต้องไม่บริภาษคำว่าภิกษุไม่ว่ากรณีใด ๆ
๘. ภิกษุณีจะว่ากล่าวตักเตือนภิกษุไม่ได้ แต่ภิกษุว่ากล่าวตักเตือนได้

พระอานนทนำครุธรรมทั้ง ๘ ประการ ที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนแจ้งให้แก่พระนางปชาบดี
 ทราบ พระนางทราบแล้วยินดีรับปฏิบัติตามพระดำรัสของพระพุทธองค์ ภายหลังจึง
 ได้อุปสมบทในพระพุทธศาสนา พร้อมด้วยเหล่านางกษัตริย์บริวาร

ตั้งแต่นั้นมาได้มีเหล่าสตรีที่มีจิตเลื่อมใสออกบวชในพระพุทธศาสนาแล้วได้บรรลุดุธรรม
 เป็นพระอรหันต์ เป็นพระสาวิกาผู้ใหญ่จำนวน ๑๓ รูปดังนี้

ภิกษุณีเอตทัคคะ ๑๓ รูป

๑. พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี เอตทัคคะทางรัตตัญญู
๒. พระเขมาเถรี เอตทัคคะทางมีปัญญามาก
๓. พระอุบลวรรณาเถรี เอตทัคคะทางมีฤทธิ์มาก
๔. พระธรรมทินนาเถรี เอตทัคคะทางเป็นธรรมกถึก
๕. พระปฏาจาราเถรี เอตทัคคะทางผู้ทรงพระวินัย
๖. พระสกุลาเถรี เอตทัคคะทางผู้มีจักขุทิพย์
๗. พระกิสาโคตมี เอตทัคคะทางมีจิวรเศร้าหมอง
๘. พระนันทาเถรี เอตทัคคะทางผู้ยินดีในฌาน
๙. พระภัททาคุณทลเถรี เอตทัคคะทางรู้แจ้งได้เร็ว
๑๐. พระภัททาปิลาณีเถรี เอตทัคคะทางระลึกชาติได้
๑๑. พระโสณเถรี เอตทัคคะทางปรารภความเพียร
๑๒. พระสิงคาลมาตาเถรี เอตทัคคะทางหลุดพ้นด้วยศรัทธา
๑๓. พระภัททากัจจนาเถรี (พิมพาหรือโยโสธรา) เอตทัคคะทางบรรลุมหาปัญญา

เศรษฐีอยากรู้จักพระอรหันต์

คราวหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเวฬุวันมหาวิหาร เมืองราชคฤห์ ขณะนั้นเศรษฐีผู้หนึ่งต้องการลงเล่นน้ำในแม่น้ำคงคา จึงสั่งให้ลูกน้องจึงตาข่ายทำเป็นรั้วล้อมเพื่อป้องกันอันตราย มิให้จันท์แดงท่อนหนึ่งลอยมาติดตาข่าย เศรษฐีคิดว่าชนทั้งหลายต่างกล่าวอวดอ้างว่าตนเป็นพระอรหันต์ เรามืออาจรู้ได้ว่าใครเป็นพระอรหันต์ที่ควรเคารพกราบไหว้ ดังนี้แล้วจึงให้ช่างทำการกลึงไม้จันท์แดงให้เป็นบาตร แขนงไว้ที่ปลายไม้ใผ่ซึ่งต่อกันสูงถึง ๑๕ วา แล้วกล่าวว่า หากผู้ใดเหาะมาเอาบาตรไปได้ เราจะยอมรับนับถือผู้นั้นว่าเป็นพระอรหันต์ และเราพร้อมทั้งบุตรและภรรยาจะเคารพนับถือผู้นั้นเป็นสภะที่พึงตลอดชีวิต

ต่อมาครุทั้ง ๖ คือ ปุณณกัศปะ มกขลิโคสาล อชิตเกสกัมพล ปกุกกัจจายนะ ภัฏฐชัยเวฬุภุตร และนิครนถ์นาฏบุตร มีความต้องการอยากได้บาตรไม้จันท์แดงของเศรษฐี จึงขอกับเศรษฐี แต่เศรษฐีไม่ยอมให้ โดยกล่าวว่าถ้าใครอยากได้ก็จงเหาะขึ้นไปเอาเถิด

นิครนถ์นาฏบุตรแสดงท่าเหาะ

ในวันที่ ๖ นิครนถ์นาฏบุตรใช้ให้ศิษย์บอกเศรษฐีว่าบาตรนี้สมควรแก่อาจารย์ของเรา อย่าให้ท่านแสดงอิทธิฤทธิ์เหาะมาเพราะบาตรใบนี้เลย จงมอบให้แก่อาจารย์ของเราเถิด เศรษฐีก็ยืนยันเช่นเดิม นิครนถ์นาฏบุตรจึงเดินทางไปด้วยตนเองโดยทำการนัดศิษย์ว่า ถ้าเราทำท่าว่าจะเหาะ พวกเจ้าจงจับมือและเท้าของเราไว้ แล้วกล่าวห้ามว่า ทำไมท่านอาจารย์ถึงทำอย่างนี้ ท่านอย่าได้แสดงคุณความเป็นอรหันต์ที่ปกปิดไว้เพียงเพราะบาตรใบเดียวเลย

แล้วได้ไปขอบาตรกับเศรษฐีอีก แต่เศรษฐีก็ยังกล่าวเช่นเดิม นิครนถ์นาฏบุตรจึงทำที่ท่าว่าจะเหาะศิษย์ต่างเข้าไปจับไว้แล้วกล่าวห้ามตามที่ตกลงกันไว้ นิครนถ์นาฏบุตรกล่าวกับเศรษฐีว่า เราจะเหาะขึ้นไปเอาบาตร แต่ศิษย์ก็ห้ามไว้ ขอท่านจงให้บาตรแก่เราเถิด ถึงกระนั้นเศรษฐีก็ยังไม่ยอมให้เช่นเดิม

พระอรหันต์มีจริง

รุ่งเช้าในวันที่ ๗ พระมหาโมคคัลลานะและพระปิณโฑลภารทวาชะเตรียมตัวจะเข้าไปบิณฑบาตในกรุงราชคฤห์ ขณะที่กำลังขึ้นห่มจีวรอยู่ได้ยินมหาชนกล่าวว่า “ครุทั้ง ๖ ต่างกล่าวอ้างว่าเป็นพระอรหันต์ บัดนี้ย่างเข้าวันที่ ๗ แล้ว ยังไม่มีใครเหาะมาเอาบาตรของเศรษฐี พระอรหันต์คงจะไม่มีในโลกแน่นอน”

พระมหาโมคคัลลานะได้ฟังดังนั้น จึงปรึกษากับพระปิณโฑลภารทวาชะว่า “ท่านภารทวาชะ ท่านได้ยินคำพูดที่ดูหมิ่นพระพุทธศาสนาหรือไม่ ท่านจงเหาะไปเอาบาตรมาเถิด” พระปิณโฑลภาร

ทวาชะจึงเข้าจตุตถฌานสมาบัติ แสดงอิทธิฤทธิ์เหาะขึ้นไปบนอากาศพร้อมแผ่นศิลาที่ยืนอยู่ เหาะเวียนรอบกรุงราชคฤห์แล้วหยุดอยู่ที่หลังคาเรือนของเศรษฐี

บัญญัติห้ามพระสาวกแสดงปาฏิหาริย์

เศรษฐีเห็นเหตุการณ์ดังนั้น จึงนิมนต์ให้พระเถระนำบาตรลงมาและบรรจุด้วยอาหารอันประณีต พระเถระรับแล้วกลับยังพระเวฬุวันตามเดิม ฝ่ายประชาชนที่เห็นอิทธิฤทธิ์ต่างแห่แหนตามขอร้องให้พระเถระแสดงฤทธิ์อีก พระศาสดาทรงทราบจึงดำหนิพระเถระพร้อมกับรับสั่งให้ทำลายบาตรนั้นแล้วบดทำเป็นยาหยอดตา จากนั้นทรงบัญญัติห้ามพระสาวกแสดงอิทธิปาฏิหาริย์

เดียรฉัตรแข่งปาฏิหาริย์

พวกเดียรฉัตรได้ฟังดังนั้นก็พากันดีใจ ประกาศทำว่าจักทำปาฏิหาริย์แข่งกับพระพุทธเจ้า ฝ่ายพระเจ้าอชาตศัตรูทราบดังนั้นจึงกราบทูลแด่พระพุทธเจ้าว่า “ทราบว่าพระองค์ทรงบัญญัติห้ามมิให้พระสาวกแสดงปาฏิหาริย์ บัดนี้พวกเดียรฉัตรจะทำปาฏิหาริย์แข่งกับพระองค์ พระองค์จะทำเช่นไรหรือ”

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า “มหาบพิตร ตถาคตบัญญัติห้ามเฉพาะพระสาวกเท่านั้น จะบัญญัติห้ามตนเองหามิได้” พระราชาทูลถามต่ออีกว่า “พระพุทธองค์จักทำปาฏิหาริย์ที่ไหน และเมื่อใดหรือ” พระพุทธองค์ตรัสว่า “มหาบพิตร เราจะทำปาฏิหาริย์แต่ขึ้นไปอีก ๕ เดือน ในวาอาสาพหปุณรมี ที่โคนต้นมะม่วง ใกล้เมืองสาวัตถี” พวกเดียรฉัตรทราบข่าวจึงสั่งให้ศิษย์ตัดต้นมะม่วงในบริเวณนั้นทิ้งทั้งหมด

ต้นคันทามพฤษ์

ครั้นถึงวันเพ็ญเดือน ๘ อาสาพหมาส พระพุทธเจ้าได้เสด็จไปในกรุงสาวัตถี ขณะนั้นนายคันทะคนเฝ้าพระราชอุทยาน เห็นมะม่วงสุกผลหนึ่งจึงเก็บเพื่อนำไปถวายแด่พระราชา แต่ได้พบพระพุทธเจ้าก่อนจึงน้อมถวายแด่พระพุทธองค์

พระอานนท์เถระรับมะม่วงทำน้ำปานะถวายให้เสวยแล้วทรงรับสั่งให้นายคันทะนำเมล็ดมะม่วงปลูกลงพื้นดิน ทรงอธิษฐานเอาน้ำล้างพระหัตถ์รดลงที่เมล็ดมะม่วงนั้น ด้วยพุทธานุภาพมะม่วงแตกออกเป็นลำต้น แล้วแตกกิ่งก้านสาขาเป็นต้นมะม่วงขนาดใหญ่ ผลิดอกออกผลบานสะพรั่งมีนามว่า คันทามพฤษ์

ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์

ขณะนั้นพระพุทธเจ้าทรงดำริว่า บัดนี้สมควรที่จะทำปาฏิหาริย์ แล้วได้เสด็จไปประทับที่คันมะม่วง พระสาวกและสาวิกาทราบดังนั้นจึงกราบทูลขอทำปาฏิหาริย์แข่งกับพวกเดียรถีย์แทน แต่พระองค์ไม่ทรงอนุญาต

ต่อมาทรงเริ่มทำปาฏิหาริย์ โดยทรงเข้าจุดถณานสมาบัติอันเป็นที่ตั้งแห่งภิกษุญา เหาะขึ้นไปในอากาศแล้วเสด็จจงกรมไปมา และทรงเนรมิตพระพุทธเนรมิตเหมือนพระองค์อีกองค์หนึ่ง แสดงอิริยาบถสลับกันไปมากล่าวคือ เมื่อพระองค์ประทับยืน พระพุทธเนรมิตประทับนั่งเป็นต้น แล้วเสด็จลงจากอากาศประทับนั่งบนรัตนบัลลังก์ ทรงแสดงธรรมแก่บริษัท ๔ ซึ่งประชุมกันในที่นั้น ทำให้ได้บรรลุผลตามสมควรแก่อุปนิสัยของแต่ละบุคคลในที่นั้น

เสด็จสวรรคตขึ้นดาวดึงส์

ลำดับนั้นพระพุทธเจ้าทรงดำริว่า พระพุทธเจ้าแต่ปางก่อนหลังจากแสดงยมกปาฏิหาริย์แล้ว ได้เสด็จไปจำพรรษาที่ใด ทรงทราบว่า พระพุทธเจ้าปางก่อนทุกพระองค์ เมื่อทำยมกปาฏิหาริย์แล้ว ย่อมเสด็จขึ้นไปจำพรรษาที่สวรรค์ดาวดึงส์ เพื่อแสดงธรรมโปรดพระพุทธมารดาสนองพระคุณ ด้วยกตัญญูทวาทิตาธรรม แล้วทรงดำริว่าจักดำเนินตามพุทธประเพณีนั้น

จากนั้นได้เสด็จลุกขึ้นจากรัตนบัลลังก์ ซึ่งตั้งอยู่เหนือยอดคันทามพุกฤษ์ เสด็จไปประทับนั่งบนบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ได้ร่มไม้ปาริชาติในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ขณะนั้นท้าวสักกะทรงทราบว่าพระบรมศาสดาเสด็จประทับในเทวโลก ทรงปีติโสมนัสประนมหัตถ์ถวายอภิवाทพระพุทธองค์ และขอประทานวโรกาสไปป่าวประกาศให้เหล่าเทพดาชุมนุมกันเพื่อสดับพระธรรมเทศนา

แสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดา

พระพุทธเจ้ามีพระประสงค์จะแสดงธรรมแก่พระพุทธมารดา แต่ไม่ทอดพระเนตรเห็นจึงตรัสถามท้าวสักกะว่า “พระมารดาของตถาคตประทับอยู่ที่ไหน” ท้าวสักกะทรงทราบพุทธประสงค์แล้ว เสด็จขึ้นไปทูลเชิญพระนางมหายาเจ้า ซึ่งจุติเป็นเทพบุตรสถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต เมื่อเสด็จมาถึงพระพุทธองค์ตรัสประกาศพระคุณของพระมารดา จบแล้วทรงปรารภแสดงพระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ โปรดพระพุทธมารดาตลอดไตรมาส ๗ เดือน เหล่าเทพยาซึ่งมาประชุมฟังธรรมในสมามณนั้นได้บรรลุผลตามสติปัญญาของตน ๆ เมื่อทรงแสดงคัมภีร์มหาปฏิฐานซึ่งเป็นคัมภีร์ที่ ๗ จบแล้วพระพุทธมารดาได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน

มหาชนครำครวญถึงพระพุทธองค์

เมื่อพระบรมศาสดาทรงทำปาฏิหาริย์แล้วเสด็จขึ้นไปจำพรรษาที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์มหาชนที่สมาคมกันในที่นั้นต่างสงสัยเสรำโศกกันว่า พระพุทธองค์เสด็จไปสู่ภูเขาอิชฌณภูหรือคันธมาทน์ เราทั้งหลายมิได้เห็นพระองค์ในกาลบัดนี้แล้วเข้าไปถามพระมหาโมคคัลลานะว่า “ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า พระบรมศาสดาของเราทั้งหลายเสด็จไปสถิตอยู่ที่ไหน” พระมหาเถระจึงกล่าวว่า “พวกท่านจงถามท่านอนุรุทธะเถิด” มหาชนได้ไปถามพระอนุรุทธะ พระเถระบอกว่า พระพุทธองค์เสด็จขึ้นไปจำพรรษาที่บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ในดาวดึงส์เทวโลก เพื่อตรัสพระธรรมเทศนาอภิธรรม ๗ คัมภีร์โปรดพระพุทธมารดา ครั้นตรัสเทศนาพระอภิธรรมปิฎกถ้วนไตรมาสแล้ว พอถึงวันมหาปวารณา จึงจะเสด็จมายังมนุษย์โลกนี้

เสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

มหาชนจึงกล่าวกับพระมหาโมคคัลลานะว่า ถ้ามิได้เห็นองค์พระสัพพัญญู ข้าพเจ้าทั้งหลายจะไม่ไปจากที่นี่ แล้วชวนกันพักแรมอาศัยอยู่ในที่นั้น เมื่อเหลือเวลาอีก ๗ วันจะออกพรรษา มหาชนเข้าไปหาพระโมคคัลลานะแล้วกล่าวว่า “พระผู้เป็นเจ้าควรที่จะรู้วันที่พระสัพพัญญูจะเสด็จลงจากเทวโลกให้แน่นอน และพวกข้าพเจ้ามิได้เห็นพระบรมศาสดาแล้วจะไม่ไปจากที่นี่” พระมหาเถระจึงสำแดงฤทธิ์เหาะขึ้นไปสู่ภพดาวดึงส์ ประคองอัญชลีกราบทูลว่า “พระพุทธองค์จะเสด็จลงจากเทวโลกในกาลใด” พระพุทธองค์มีพระดำรัสว่า “โมคคัลลานะ ต่อนี้ไปอีก ๗ วัน จะถึงวันมหาปวารณา ตถาคตจะลงจากเทวโลกที่ใกล้ประตูเมืองสังกัสสนคร ในวันนั้น ผิววามหาชนใครจะได้เห็นตถาคตลงไปที่นี่เธอจงไปแจ้งแก่มหาชนตามคำของตถาคตนี้” ครั้นแล้วพระมหาโมคคัลลานะได้กลับมาแจ้งข่าวนั้นแก่มหาชน

เสด็จลงที่ประตูเมืองสังกัสสะ

พอถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ พระบรมศาสดาทรงปวารณาออกพรรษาแล้ว ตรัสบอกแก่ท้าวสักกะว่า “ดูก่อนทวาราช ตถาคตจะลงไปสู่มนุษย์โลกวันนี้” ท้าวสักกะจึงได้ในรมิตบันไดทิพย์ ๓ บันได คือ บันไดทองอยู่เบื้องขวา บันไดเงินอยู่เบื้องซ้าย บันไดแก้วอยู่ท่ามกลาง จึงบันไดทั้ง ๓ ตั้งอยู่บนพื้นปฐพีใกล้ประตูเมืองสังกัสสะ หัวบันไดเบื้องบนจรดยอดภูเขาสิเนรุอันเป็นที่ตั้งแห่งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ บันไดทองเป็นที่ลงของเหล่าเทวดา บันไดเงินเป็นที่ลงของพรหม ส่วนบันไดแก้วนั้นเป็นที่เสด็จลงของพระพุทธเจ้า

เปิดภพสาม

สมเด็จพระบรมศาสดาประทับยืนที่ฐานศิระษะบันได ในท่ามกลางเทพบริษัททั้งหมด ครั้นแล้วได้ทรงทำโลกวิกรมปาฏิหาริย์ บันดาลเปิดภพทั้ง ๓ คือ สวรรค์ มนุษย์ และนรก ให้แลเห็นกัน ไม่มีสิ่งใดกีดกัน เทวดามองเห็นมนุษย์ และนรก มนุษย์มองเห็นเทวดาในสวรรค์ และสัตว์ในนรกก็เห็นมนุษย์ตลอดถึงเทวดาในสวรรค์ แล้วประธานพระธรรมเทศนา เมื่อจบพระธรรมเทศนาแล้ว ภิกษุ ๕๐๐ รูปซึ่งเป็นสัทธาวิหริกของพระสารีบุตรก็บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ พุทธบริษัททั้งปวงได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุมรรคผลเป็นจำนวนมาก

พระพุทธรูปประจำพระชนว

หลังจากที่พระมหานุรุธตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว ทรงบำเพ็ญพุทธกิจเพื่อโปรดเวไนยชน โดยทรงบำเพ็ญพุทธกิจกล่าวคือ กิจวัตรที่พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญประจำวันมี ๕ อย่าง คือ

๑. เวลาเช้าเสด็จบิณฑบาต
๒. เวลาเย็นทรงแสดงธรรม
๓. เวลาค่ำประธานโอวาทแก่เหล่าพระภิกษุ
๔. เที่ยงคืนทรงตอบปัญหาเทวดา
๕. เวลาเข้ามืดทรงตรวจดูสัตว์โลกที่ควรเสด็จไปโปรด

พระพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญพุทธกิจ ๕ ประการนี้เป็นประจำตลอด ๔๕ พรรษา ในพรรษาที่ ๔๕ ซึ่งเป็นพรรษาสุดท้าย ประทับที่บ้านเวฬุคาม เขตเมืองเวสาลี พระพุทธองค์ประชวรหนัก และทรงเชี่ยวชาญด้วยอิริยาสนขันธ์ หลังจากออกพรรษาแล้วเสด็จไปประทับที่วัดพระเชตะวัน เมืองสาวัตถี

พุทธกิจ ๔๕ พรรษา

พรรษาที่ ๑	ประทับจำพรรษาที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี แสดงปฐมเทศนาโปรดพระปัญจวัคคีย์
พรรษาที่ ๒,๓,๔	ประทับจำพรรษาที่วัดพระเวฬุวันมหาวิหาร เมืองราชคฤห์ โปรดพระเจ้าพิมพิสาร และได้พระอัครสาวก
พรรษาที่ ๕	ประทับจำพรรษาที่ภูฏาคารศาลา ใกล้เมืองเวสาลี โปรดพระบิดาให้ได้บรรลุดรรชนีผล เกิดภิกษุณีสงฆ์

- พรรษาที่ ๖ ประทับจำพรรษาที่มกุฏบรรพต แคว้นมคธ ทรงทรมานอสูร เทวดา และ มนุษย์ให้ละพยศ
- พรรษาที่ ๗ ประทับจำพรรษาที่บันฑุกัมพลศิลาอาสน์ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ แสดงพระ อภิธรรมโปรดพระพุทธรามารดา
- พรรษาที่ ๘ ประทับจำพรรษาที่เทศกลามิกทายวัน (ป่าไม้สี่เสียด) เมืองสูงสูมารคีรี แคว้นภักคะ พบนกุลบิดาและนกุลมารดา
- พรรษาที่ ๙ ประทับจำพรรษาที่โฆสิตาราม เมืองโกสัมพี
- พรรษาที่ ๑๐ ประทับจำพรรษาที่ป่าปารีเลยยกะ เมืองโกสัมพี คราวภิกษุชาวโกสัมพี ทะเลาะกัน
- พรรษาที่ ๑๑ ประทับจำพรรษาที่หมู่บ้านเอกนาลา แคว้นมคธ
- พรรษาที่ ๑๒ ประทับจำพรรษาที่ร่มไม้บุจิมณฑพฤกษ์ เมืองเวรัญชา
- พรรษาที่ ๑๓ ประทับจำพรรษาที่จาลิยบรรพต เมืองจาลิกา
- พรรษาที่ ๑๔ ประทับจำพรรษาที่วัดพระเชตะวัน เมืองสาวัตถี
- พรรษาที่ ๑๕ ประทับจำพรรษาที่วัดนิโครธาราม เมืองกบิลพัสดุ์
- พรรษาที่ ๑๖ ประทับจำพรรษาที่อัครคาพวจเดีย เมืองอาฬวี ทรงทรมานอาพ วกยภัย
- พรรษาที่ ๑๗ ประทับจำพรรษาที่วัดพระเวฬุวัน เมืองราชคฤห์
- พรรษาที่ ๑๘, ๑๙ ประทับจำพรรษาที่จาลิยบรรพต เมืองจาลิกา
- พรรษาที่ ๒๐ ประทับจำพรรษาที่วัดพระเวฬุวัน เมืองราชคฤห์
โปรดโจรองคูลิมาล
- พรรษาที่ ๒๑-๔๔ ประทับจำพรรษาที่วัดพระเชตะวัน และวัดบุพพารามสลับกัน
- พรรษาที่ ๔๕ ประทับจำพรรษาที่บ้านเวฬุคาม เมืองเวสาลี

พระสารีบุตรทูลลาพระพุทธเจ้านิพพาน

ขณะที่พระพุทธเจ้าประจวร พระสารีบุตรได้ถวายการปรนนิบัติ และได้กราบบังคมทูลลา พระพุทธเจ้ากลับสู่ที่พัก แล้วนั่งขัดสมาธิเข้าสมาบัติแล้วพิจารณาอายุสังขารทราบว่า จักมีชีวิตอยู่ได้ อีกเพียง ๗ วันเท่านั้น และคิดต่อไปอีกว่า เราจักนิพพานในที่ไหนหนอ พระราหูลนิพพานที่ บันฑุกัมพลศิลาอาสน์ ส่วนพระอัญญาโกณฑัญญะนิพพานที่สระนัททันต์

จากนั้นได้ปรารภถึงมารดาของท่านว่า มารดาของเราเป็นมารดาของพระอรหันต์ ๗ องค์ แต่
ก็ไม่มีจิตเลื่อมใสในพระรัตนตรัยเลย อุปนิสัยแห่งมรรคและผลจะพึงมีแก่มารดาของเราหรือไม่
หนอ ก็ได้ทราบว่ามีอุปนิสัยแห่งพระโศคานั้น จึงดำริที่จะไปนิพพานที่เรือนของมารดา

พระสารีบุตรได้พากิณ ๕๐๐ รูป กราบบังคมทูลลาพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
บัดนี้ชีวิตของข้าพระองค์เหลือเพียง ๗ วันเท่านั้น ข้าพระองค์ขอถวายบังคมลาเพื่อนิพพาน”
พระพุทธเจ้าตรัสถามว่า “สารีบุตร เธอจักนิพพานที่ไหน ” ท่านกราบทูลว่า “ข้าพระองค์จักไป
นิพพานที่เรือนแห่งมารดาของข้าพระองค์ พระเจ้าข้า ”

พระสารีบุตรอาพาธ

พระพุทธองค์รับสั่งให้ท่านแสดงธรรม พระเถระได้เหาะขึ้นไปในอากาศแสดงธรรมแก่
ภิกษุทั้งหมด จากนั้นจึงลงจากอากาศกราบถวายบังคมลาพระพุทธองค์แล้วออกเดินทางไปยังนาลัน
ทาซึ่งเป็นบ้านเกิดของท่าน ครั้นถึงแล้วมารดาของท่านทราบข่าวสั่งให้จัดแจงที่พักแก่พระเถระและ
ภิกษุบริวาร แล้วใช้ให้อุปเวตตะผู้เป็นหลานชายนิมนต์พระเถระเข้ามาในบ้าน พวกภิกษุพักภายนอก
ส่วนพระเถระพักอยู่ที่ห้องเดิมที่ท่านเกิด

ในเวลาค่ำพระเถระเจ็บป่วยด้วยโรคอาพาธอย่างแรงจนอาเจียนเป็นเลือด มารดาเห็นดังนั้น
เกิดกระวนกระวายใจนั่งเฝ้าดูพระเถระที่หน้าประตูห้อง

เทวดาและท้าวมหาพรหมมาเยี่ยม

ตอนดึกเทวดาและท้าวมหาพรหมได้พากันมาเยี่ยมพระเถระ มารดาของท่านเกิดความสงสัย
จึงสอบถามพระเถระ ท่านกล่าวว่า ท้าวมหาพรหมองค์นี้เป็นผู้ที่นำดาขายมารองรับพระมหาบุรุษ
และถวายการบำรุงรักษาตลอดเวลา และในวันที่พระพุทธองค์เสด็จลงจากเทวโลกก็ได้กั้นฉัตรถวาย
เหมือนกัน

มารดาของท่านเมื่อได้ฟังดังนั้นก็เกิดอศรรยส์ปลื้มปีติเบิกบานในใจคิดว่า บุตรของเรายังมี
อานุภาพมากเพียงนี้ พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระบรมครูของบุตรเราจะมีอานุภาพที่ยิ่งใหญ่กว่านี้เป็นแน่
จากนั้นพระเถระได้แสดงธรรมพรรณนาพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ จบ
แล้วมารดาของท่านได้บรรลุธรรมเป็นพระโศคานั้นแล้วเชิญออกไปข้างนอก

พระสารีบุตรนิพพาน

ขณะนั้น พระสารีบุตรได้ถามพระจุนทะว่า ขณะนี้เวลาทำไรแล้ว ครั้นทราบวาไกลี่รุ่งอรุณจึงสั่งให้พวกภิกษุประชุมกันกล่าวว่า “ดูก่อนท่านผู้อาวุโส ท่านทั้งหลายได้ติดตามเรามาถึง ๔๔ พรรษาแล้ว กรรมใดที่ไม่ชอบใจท่านทั้งหลายจะพึงมี ท่านทั้งหลายจงอดโทษแก่เราด้วยเถิด”

พวกภิกษुकกล่าวตอบว่า “ข้าแต่พระเถระ ตลอดเวลาที่พวกข้าพเจ้าติดตามท่านมาไม่มีกรรมอันใดของท่านที่ไม่ชอบใจแก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย หากข้าพเจ้าทั้งหลายมีความประมาทถึงใดสิ่งหนึ่งในท่านแล้ว ขอให้ท่านกรุณาอดโทษให้แก่ข้าพเจ้าทั้งหลายด้วยเถิด”

ครั้นเวลาอรุณรุ่งในวันเพ็ญ เดือน ๑๒ พระเถระก็ได้นิพพาน จากนั้นพระจุนทะผู้เป็นน้องชายได้ทำพิธีฌาปนกิจถวายเพลิงสรีระของพระเถระ ทำการห่ออัฐินำไปถวายพระพุทธรเจ้า พระพุทธรเจ้าตรีสิให้สร้างพระเจดีย์บรรจุพระอัฐิธาตุที่ซุ้มประตูวัดพระเชตะวัน เมืองสาวัตถี

พระมหาโมคคัลลานะถูกโจรทุบ

ส่วนพระมหาโมคคัลลานะซึ่งเป็นพระเถระผู้มีบทบาทที่สำคัญองค์หนึ่ง โดยเป็นพระอัครสาวกเบื้องซ้ายและมีฤทธิ์มาก ก่อนที่จะนิพพาน ครั้งหนึ่งท่านได้ขึ้นไปเที่ยวสวรรค์แล้วลงไปเมืองนรก ได้นำข่าวสาส์นบอกแก่พวกญาติในเมืองมนุษย์ ทำให้มีผู้หันมานับถือพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก พวกเดียรถีย์เห็นว่าพระเถระเป็นกำลังสำคัญในการประกาศพระศาสนา จึงคิดกำจัดเสีย โดยจ้างให้พวกโจรฆ่า แต่พระเถระก็แสดงฤทธิ์หลบหนีได้ถึง ๒ ครั้ง

ในครั้งที่ ๓ ท่านได้พิจารณากรรมเก่าที่ทำไว้ตั้งแต่อดีตชาติกล่าวคือ ได้เคยฆ่าบิดามารดาของตนเอง เห็นว่าสมควรชดใช้หนี้กรรมจึงไม่หลบหนีไป ปล่อยให้โจรทุบตีจนกระดูกหักแตกละเอียดทิ้งไว้ที่แห่งหนึ่ง

พระมหาโมคคัลลานะนิพพาน

พระมหาโมคคัลลานะเถระแม้ว่าท่านจะถูกทุบตีจนร่างแหลกละเอียดเช่นนั้นยังไม่นิพพานได้ประสานร่างกายให้เหมือนเดิมด้วยกำลังแห่งฌาน แล้วเหาะไปกราบถวายบังคมทูลลา พระพุทธรเจ้า พระพุทธรของคฤหัสถ์ถามว่า “โมคคัลลานะ เธอจักนิพพานที่ไหน” พระเถระกราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์จะนิพพาน ณ เมืองกาฬศิลาในวันนี้พระเจ้าข้า”

จากนั้นรับสั่งให้พระเถระแสดงธรรมให้ฟัง พระเถระจึงเหาะขึ้นไปในอากาศแสดงธรรมถวายแด่พระพุทธรเจ้าแล้วลงกราบถวายบังคมทูลลา และนิพพานในวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ หลังจากพระสารีบุตรนิพพานได้ ๑๕ วัน

พระพุทธเจ้าเสด็จพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ทำพิธีฌาปนกิจสรีระของท่าน ขณะนั้นดอกไม้ทิพย์ได้ตกลงมาบูชาประมาณหนึ่งโยชน์โดยรอบ ฝ่ายมหาชนได้ประชุมสักการะอัฐิธาตุ ๗ วัน แล้วพระพุทธองค์โปรดให้สร้างพระเจดีย์บรรจุอัฐิที่ซุ้มประตูวัดพระเชตุวัน เมืองสาวัตถี

ทรงปรารภชาธรรม

ในขณะที่พระพุทธเจ้าประทับบนพุทธอาสน์ในวัดพระเชตุวัน พระอานนท์ถวายอภิวัตกราบทูลถามถึงพระอาการประชวร พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “อานนท์ ภิกษุสงฆ์จะหวังได้อะไรในตาคตอีกเล่า ธรรมที่ตาคตแสดงแล้วทั้งหมดก็แสดงอย่างเปิดเผยไม่ได้ปกปิดซ่อนเร้นไว้เพื่อแสดงแก่ใครอีก ความอาลัยในหมู่ภิกษุก็ไม่มี บัดนี้ตาคตผ่านมามากมีวัย ๘๐ ปีแล้ว ร่างกายของตาคตปรากฏประหนึ่งเกี่ยวขำรูดที่ซ่อมแซมไว้ด้วยไม้ไผ่พอใช้งานได้เท่านั้น ตาคตอาศัยสมาธิภาวนาเข้าค้ำชูไว้จึงมีความผาสุก พอเป็นไปได้ พวกเธอจงมีตนและธรรมเป็นที่พึ่งในทุกอิริยาบถเถิด”

เสด็จเมืองเวสาลี

ครั้นรุ่งเช้า พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าไปบิณฑบาตในเมืองสาวัตถีพร้อมด้วยพระสาวกทรงทำภักติกิจเสร็จแล้วเสด็จไปเมืองเวสาลี ประทับอยู่ที่ภูฏาคารศาลาในป่ามหาวัน คราวนั้นกษัตริย์ลิจฉวีทราบข่าวพาบริวารไปถวายสักการะแล้วได้สดับพระธรรมเทศนาและอาราธนาพระพุทธองค์รับบิณฑบาตในวันรุ่งขึ้น พระพุทธองค์ทรงทำภักติกิจแล้วเสด็จออกจากเมืองเวสาลี ได้เสด็จกลับภูฏาคารศาลาตามเดิม

เจริญอุทธีบาท ๔

เมื่อเสด็จถึงรับสั่งให้พระอานนทเถระนำผ้าสีทณะตามเสด็จไปยังป่าवालเจดีย์ ครั้นประทับนั่งแล้วตรัสว่า “อานนท์ เมืองเวสาลีนี้เป็นสถานที่รื่นรมย์ทุกตำบล ถ้าบุคคลใดได้เจริญอุทธีบาท ๔ ประการแล้วมีความปรารถนาจะดำรงอายุอยู่กึ่งหนึ่งหรือมากกว่านั้น บุคคลนั้นก็สามารถดำรงอายุอยู่ต่อไปได้ตั้งปรารถนา”

พระพุทธองค์ตรัสนิมิตโองาสเสร็จแล้ว พระอานนท์มิได้กราบทูลให้ดำรงพระชนม์อยู่ตลอดกับเพราะถูกมารคลอใจ แม้ทรงทำนิมิตโองาสถึง ๓ ครั้ง พระอานนท์ก็นิ่งเฉยอยู่เช่นเดิม พระพุทธองค์จึงรับสั่งให้พระอานนท์ไปจากที่นั่น

ทรงปลงอายุสังขาร

หลังจากพระอรหันต์ที่เลิกไปแล้ว พระยาศรีสวามีได้โอกาสจึงเข้าเฝ้าพระพุทธองค์กราบทูลให้ปริณิพพาน พระพุทธองค์ตรัสว่า “ดูก่อนพญามาร ท่านจงชวนขวายน้อยเถิด อย่าทุกข์ใจไปเลย ไม่ช้าแล้วตถาคตจักปริณิพพานกำหนดกาลแต่ขึ้นไปอีก ๓ เดือนเท่านั้น”

พญามารสดับพุทธคำรัสเช่นนั้นกลับมีจิตโสมนัสยินดีแล้วอันตรธานไป การที่พระองค์ทรงตัดสินพระทัยว่าจะปริณิพพานเช่นนี้เรียกว่า ปลงอายุสังขาร และในวันนั้นเป็นวันมาฆปุรณมี เพ็ญเดือน ๓ เกิดเหตุมหัศจรรย์คือแผ่นดินไหวไปทั่วปฐพี

เหตุแห่งแผ่นดินไหว

พระอรหันต์เข้าไปกราบทูลถาม พระพุทธองค์ตรัสตอบว่า “อรหันต์ แผ่นดินไหวด้วยเหตุ ๘ ประการ คือ

๑. ลมกำเริบ
๒. ท่านผู้มีฤทธิ์บันดาล
๓. พระโพธิสัตว์จุติจากคฤสถเทวโลกลงสู่พระครรภ์
๔. พระโพธิสัตว์ประสูติ
๕. พระตถาคตตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ
๖. พระตถาคตทรงแสดงธรรมจักกัปปวัตตนสูตร
๗. พระตถาคตปลงอายุสังขาร
๘. พระตถาคตปริณิพพานด้วยอนุปาทิสถนิพพาน

เมื่อได้ฟังพระคำรัสจบแล้ว พระอรหันต์ได้สติกกราบทูลอาราธนาให้พระพุทธองค์ดำรงพระชนมชีพอยู่ต่อไป แต่พระองค์กลับตรัสว่า “เราได้ทำนิमितโอกาสให้อาราธนาถึง ๓ ครั้งและเชอ์ก็ไม่อาราธนา การที่พระตถาคตรับคำอาราธนาของพญามารแล้ว จะให้กลับคำเสียไม่สมควรเลยทีเดียว

นิमितโอกาส ๑๖ ตำบล

พระพุทธองค์ตรัสบอกสถานที่พระองค์ทำนิमितโอกาส เพื่อให้พระอรหันต์อาราธนาพระตถาคตให้ดำรงอยู่ตลอดกัปนับได้ ๑๖ ตำบล คือ

๑. ภูเขาชิลมกุฏ
๒. โคตมนิโครธ

๓. เหวที่ทิ้งโจร
๔. ถ้ำสัตตบรรณคูหาข้างภูเขาเวภารบรรพต
๕. ถ้ำกาฬศิลาข้างภูเขาอิสิคิลิบรรพต
๖. ที่สัปปีโสณทิกา ณ สีตวัน
๗. ตโปทาราม
๘. เวฬุวัน
๙. ชิวกัมพวัน
๑๐. มัททกัจฉิมิกทายวัน (๑๐ ครั้งนี้อยู่ที่เมืองราชคฤห์)
๑๑. อุเทนเจดีย์
๑๒. โภคตมเจดีย์
๑๓. สัตตัมพเจดีย์
๑๔. พหูปัตตเจดีย์
๑๕. สารันทเจดีย์
๑๖. ปาวาลเจดีย์ (๖ ครั้งนี้อยู่ที่เมืองเวสาลี)

เสด็จป่ามหาวันประชุมภิกษุสงฆ์

พระพุทธองค์เสด็จไปยังกุฎาคารศาลाप่ามหาวัน เมืองเวสาลี มีดำรัสสั่งให้พระอานนท์เรียกประชุมภิกษุสงฆ์ที่อยู่ในเมืองเวสาลีทั้งหมด ณ อุปัฏฐานศาลาโรงฉัน พระพุทธองค์เสด็จไปประทับนั่งบนพุทธอาสน์แล้ว ทรงแสดงอภิญญาเทสิตธรรมว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมเหล่านี้ที่เราแสดงแล้วเพื่อความรู้ยิ่ง ธรรมเหล่านั้นพวกเธอเรียนแล้วพึงสั่งเสพ พึงเจริญ พึงกระทำให้มาก โดยที่พรหมจรรย์นี้พึงยั่งยืน พึงดำรงอยู่ได้นาน เพื่อประโยชน์เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ ธรรมที่เราแสดงเพื่อความรู้ยิ่งเป็นไฉน คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อธิเบทาภ ๔ อินทริย ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ อริยมรรคมีองค์ ๘ (โพธิปักขิยธรรม ๓๗) ธรรมเหล่านี้เราแสดงแล้วเพื่อความรู้ยิ่งแก่พวกเธอ”

ความไม่ประมาท

ต่อจากนั้นทรงแสดงธรรมว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนพวกเธอว่า สังฆารทั้งหลาย มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา ขอท่านทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด ไม่ช้าตถาคตจักปรินิพพาน จากนั้นล่วงไปสามเดือนตถาคตจักปรินิพพาน”

รุ่งเช้าพระพุทธองค์เสด็จไปบิณฑบาตในเมืองเวสาลี เสด็จกลับจากบิณฑบาตทอดพระเนตรเมืองเวสาลีเป็นนาคาวโลก แล้วตรัสกับพระอานนท์ว่า “อานนท์ การเห็นเมืองเวสาลีของตถาคตครั้งนี้ เป็นการเห็นครั้งสุดท้าย มาเถิดอานนท์ เรจักไปบ้านภัณฑุกาม”

เสด็จบ้านภัณฑุกาม

ลำดับนั้น พระพุทธองค์เสด็จถึงบ้านภัณฑุกามแล้ว เสด็จประทับอยู่ที่บ้านนั้น ทรงแสดงอริยธรรม คือ ธรรมอันประเสริฐ ๔ ประการว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะไม่รู้แจ้งแทงตลอด ธรรม ๔ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และวิมุตติ อันเป็นอริยะเราและพวกเรอจึงเร่ร่อนท่องเที่ยวไปในภพ ลี้กกาลนาน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราได้รู้แจ้งแทงตลอด ศีล สมาธิ ปัญญา และวิมุตติ อันเป็นอริยะแล้ว ภาวตัณหาเราอนเสียดแล้ว ตัณหาอันจะนำไปสู่ภพสิ้นแล้ว บัดนี้ภพใหม่ไม่มีแล้ว” ศึกษาทั้ง ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นปฏิปทาแห่งวิมุตติ เป็นแก่นแห่งพระธรรมวินัย สาวกจะบรรลुวิมุตติได้ก็ด้วยทำให้บริบูรณ์ในไตรสิกขา

เสด็จโกกนคร

ต่อจากนั้นพระพุทธองค์เสด็จไปบ้านหัตถิกาม อัมพคามและชัมพูคาม ไปตามลำดับจนถึงโกกนคร เสด็จประทับอยู่ ณ อานันทเจดีย์ ทรงแสดงธรรม คือไตรสิกขาได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา และทรงแสดงมหาประเทศ ๔ ประการ เพื่อเป็นเครื่องวินิจฉัยพระธรรมวินัยว่า “ถ้ามีพระภิกษุมหาอังกษัตรา อังกษัตรา อังกษัตรา อังกษัตรา แล้วแสดงว่าเป็นธรรมเป็นวินัย เป็นคำสอนของพระศาสดา อย่าพึงคัดค้านหรือเชื่อตาม พึงเรียนเอาคำพูดเหล่านั้นจำให้ได้แล้ว พึงสอบสวนในพระสูตร เทียบเคียงในพระวินัย ถ้าไม่ตรงกับในพระสูตรและพระวินัยไม่ควรเชื่อถือ ถ้าตรงกันไม่ผิดไม่คลาดเคลื่อน พึงสันนิษฐานว่าเป็นพระดำรัสของพระศาสดา ควรเชื่อถือได้” นี้เป็นเนื้อความย่อของมหาประเทศ ๔ ฝ่ายพระสูตร

เสด็จปาวานครโปรดนายจุนทะ

ต่อจากนั้นพระพุทธองค์เสด็จไปถึงเมืองปาวา เมืองหลวงอีกแห่งหนึ่งของแคว้นมัลละ ประทับอยู่ที่อัมพวัน สวนมะม่วงของนายจุนทะกัมมารบุตร (ผู้เป็นบุตรของนายช่างทอง) นายจุนทะมาเข้าเฝ้ากราบทูลอาราธนาพระองค์กับพระภิกษุสงฆ์ให้ไปฉันที่บ้านในวันรุ่งขึ้น

เวลาเช้าขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๖ พระองค์เสด็จไปบ้านนายจุนทะพร้อมทั้งภิกษุสงฆ์ นายจุนทะน้อมถวายสุกรมัททวะ พระองค์ตรัสให้นายจุนทะถวายสุกรมัททวะเฉพาะพระองค์ ส่วนภิกษุ

สงฆ์ให้ถวายโภชนะชนิดอื่น เพราะว่าบุคคลอื่นนอกจากพระพุทธองค์แล้วไม่สามารถย่อยอาหารชนิดนี้ได้ แล้วตรัสสั่งให้นำสุกรมัททวะไปฝั่งเสีย

ต่อมาพระองค์ทรงอาพาธแล้ว ทรงประชวรลงพระโลหิต เกิดเวทนาเกล้า พระองค์มีพระสติสัมปชัญญะไม่ทรงทรมนทรมาย ทรงอดกลั้นเวทนานั้นด้วยอธิวาสนขันติ

โปรดปลุกกุสะบุตรช่างทอง

ต่อจากนั้นพระพุทธองค์เสด็จต่อไปยังกรุงกุสินารา แคว้นมัลละ ระหว่างทางทรงลำบากพระวรกาย ทรงแหวะพักได้คืนไม่ให้พระอานนท์ปูผ้าสังฆาฏิ ๔ ชั้นถวายแล้วตรัสสั่งให้พระอานนท์ตักน้ำมาถวาย พระอานนท์กราบทูลว่าน้ำขุ่นเหนียว ๕๐๐ เล่มเพิ่งผ่านไป กราบทูลให้เสด็จต่อไปยังแม่น้ำกุชานที มีน้ำใสสะอาด พระองค์ตรัสถึง ๓ ครั้ง พระอานนท์จึงไปตักน้ำมาถวายด้วยพุทธานุภาพน้ำกลับใสสะอาดไม่ขุ่นมัวน่าอัศจรรย์

ณ ที่นั้น ปลุกกุสะ โอรสมัลลกษัตริย์ ซึ่งเป็นศิษย์ของอาจารย์ดาบส กาลามโคตร เดินทางไปยังกรุงกุสินารา เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ทรงแสดงสันติวิหารธรรม เกิดศรัทธาเลื่อมใส น้อมถวายผ้าสังฆาฏิ ๑ คู่ พระองค์ตรัสแนะนำให้ถวายพระองค์ผืนหนึ่ง ถวายพระอานนท์ผืนหนึ่ง ทรงแสดงธรรมให้ปลุกกุสะรื่นเริงในกุศลธรรมตามสมควร ปลุกกุสะถวายอภิวัตแล้วหลีกไป

ผิวกายพระตถาคตส่องไสยง ๒ กาล

เมื่อปลุกกุสะหลีกไปแล้วพระอานนท์ถวายผ้าสังฆาฏิของตนแต่พระพุทธองค์ ทรงนุ่งผืนหนึ่งขณะนั้นพระกายของพระองค์บริสุทธิผุดผ่องยิ่งนัก พระอานนท์กราบทูลว่า “พระฉวีวรรณของพระตถาคตบริสุทธิผุดผ่องยิ่งนัก เป็นอัศจรรย์” พระพุทธองค์ตรัสว่า ดูก่อนอานนท์ในกาลทั้ง ๒ กายของตถาคตย่อมบริสุทธิ ฉวีวรรณผุดผ่องยิ่งนักคือ

๑. ในราตรีที่ตถาคตตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ
๒. ในราตรีที่ตถาคตปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพาน

บิณฑบาตที่มีอานิสงส์มาก ๒ ครั้ง

ต่อจากนั้นพระพุทธองค์เสด็จถึงแม่น้ำกุชานที เสด็จลงสระแล้วขึ้น เสด็จไปประทับ ณ อัมพวัน พระจุนทเถรปลุกเสกสังฆาฏิ ๔ ชั้นถวาย พระองค์สำเร็จสี่หยาสน์โดยข้างเบื้องขวา ตั้งพระบาทให้เหลื่อมกัน มีสติสัมปชัญญะ ทรงมนสิการอุภูฐานัญญา ความสำคัญในพระทัยที่จะ

ลุกขึ้น แล้วตรัสกับพระอานนท์ว่า ใครๆอย่าทำความเดือดร้อนให้นายจุนทะเลยว่ เสดยภัตตอาหารของนายจุนทะแล้วปรินิพพาน เพราะปีณทบาทที่มีผลมากอนิสงส์มากมีผลเสมอกัน มี ๒ ครั้งคือ

๑. ปีณทบาทที่เสวยแล้วได้ตรัสรู้ (นางสุขาดาววย)

๒. ปีณทบาทที่เสวยแล้วปรินิพพาน (นายจุนทะววย)

บรรทมอนุญฐานไสยาสน์

ต่อจากนั้นพระพุทธรองคักกับพระสงฆ์ได้เสด็จข้ามแม่น้ำหิรัญญวดี ไปถึงสวนชื้อสาละวัน ในเขตกรุงกุสินารา ของพวกมัลลกะษัตริย์ ทรงตรัสสั่งพระอานนท์ว่า "ดูก่อนอานนท์ เธอจงช่วยตั้งเตียงให้เรา หันศีรษะไปทางทิศอุดร ระหว่างไม้สาละทั้งคู่ เราเหนื่อยนัก จักนอนระงับความลำบาก" พระอานนท์ทำตามพุทธรดำรัสแล้ว พระองค์บรรทมลีหไสยาสน์ ตะแคงขวา มีสติสัมปชัญญะ เหนือแทนปรินิพพานระหว่างไม้สาละทั้งคู่ เป็นการบรรทมครั้งสุดท้าย โดยไม่คิดจะลุกขึ้นอีก เรียกว่า อนุญฐานไสยาสน์

ทรงปรารภสักการะบูชา

สมัยนั้น ไม้สาละทั้งคู่ เผล็ดดอกบานสะพรั่งนอกฤดูฤดูกาล ดอกมณฑาทิพย์ แม้อันแห่งจันทร์อันเป็นทิพย์ ตกลงมาจากอากาศโปรยปรายยังพระศรีระขอพระพุทธรองคัก แม้อันตรีอันเป็นทิพย์ และสังกิตอันเป็นทิพย์ ย่อมดังไปในอากาศ เพื่อบูชาพระตถาคต พระพุทธรองคักตรัสว่า ดูก่อนอานนท์ "เราไม่สรรเสริญการบูชาด้วยอามิสเห็นปานนี้ว่าเป็นการดี ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้ใดแลเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบยิ่ง เราสรรเสริญว่าเป็นการดี ชื่อว่าบูชาเราด้วยการบูชาอย่างยิ่ง"

พระอุปวาณเถระ

สมัยนั้นพระพุทธรองคักทรงขับไล่พระอุปวาณะ ผู้ยืนถวายนพคอยู่เฉพาะพระพักตร์ให้หลีกไปเสีย พระอานนท์เห็นว่าพระอุปวาณะอุปฐากพระพุทธรองคักมานาน ทำไมพระองค์จึงขับออกไป ทูลถามข้อสงสัยของตน พระองค์ตรัสว่า "ดูก่อน อานนท์ เทวดาทั้งหลายในหมื่นโลกธาตุ มาประชุมกันในศาลวโนทยานโดยชอบ ๑๒ โยชน์ ที่ว่างเท่ากับจรดปลายขนทรายก็ไม่มี เต็มแน่นไปด้วยเทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่มาเพื่อเห็นพระตถาคต แต่พระอุปวาณะยืนบังเสีย เราจึงขับออกไป"

พระอานนท์ทูลถามว่า "เทวดารู้สึกอย่างไร" พระพุทธองค์ตรัสว่า "เทวดาบางพวกที่เป็น บุญชนคร่ำครวญล้มเลิกอกกลิ้งไปมา ส่วนเทวดาที่เป็นพระอริยะ มีสติสัมปชัญญะ ออกล้นโดยธรรมสังเวชว่า "สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง ไม่เป็นไปตามปรารถนา"

สังเขปนียสถาน ๔ ตำบล

ครั้งนั้น พระอานนท์ทูลถามว่า ในกาลก่อนพระภิกษุเมื่อออกพรรษาแล้ว ย่อมมาเข้าเฝ้าพระตถาคต เมื่อพระองค์ล่วงไปพระภิกษุจักทำอย่างไร พระองค์จึงตรัสตอบว่า "สถานที่ ๔ ตำบล เป็นที่ควรดูควรเห็น ควรให้เกิดสังเวชแก่กุลบุตรผู้มีศรัทธา คือ

๑. สถานที่ประสูติ (ลุมพินีวัน)
๒. สถานที่ตรัสรู้ (อุลูเวลาเสนานิคม) ปัจจุบันเรียกว่า พุทธคยา
๓. สถานที่ทรงแสดงปฐมเทศนา (ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน)
๔. สถานที่ปรินิพพาน (สาละวนทยาน)

“ดูก่อน อานนท์ ชนเหล่าใดเที่ยวไปในสถานที่ ๔ ตำบลด้วยจิตศรัทธาเลื่อมใส ชนเหล่านั้น เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์”

วิธีปฏิบัติต่อสตรี

ลำดับนั้น พระอานนท์ทูลถามว่า "จะปฏิบัติต่อสตรีทั้งหลายอย่างไร" พระพุทธองค์ตรัสให้ปฏิบัติต่อสตรี ๓ อย่าง คือ

๑. อย่าดู อย่าเห็น เป็นการดี
๒. ถ้าจำเป็นต้องดู ต้องเห็น อย่าพูดด้วยเป็นการดี
๓. ถ้าจำเป็นต้องพูด ควรพูดคำเป็นธรรม ฟังตั้งสติให้ดี

วิธีปฏิบัติต่อพระพุทธสตรีระ

พระอานนท์ทูลถามว่า "พวกข้าพระองค์จะปฏิบัติในพระสตรีระของพระตถาคตอย่างไร" พระพุทธองค์ตรัสว่า "ดูก่อนอานนท์ พวกภิกษุอย่าชวนขวายเป็นบูชาสตรีระของพระตถาคตเจ้าเลย พวกเธอจงตามประกอบในประโยชน์ตน ไม่ประมาทในประโยชน์ตน มีตนส่งไปแล้วเกิด บำเพ็ญเพียรมุ่งต่อที่สุดพรหมจรรย์อยู่ทุกอิริยาบถเกิด อานนท์ กษัตริย์ พราหมณ์ คฤหบดี ผู้มีจิตศรัทธาในพระตถาคตมีอยู่ เขาเหล่านั้นจักทำการบูชาพระสตรีระของตถาคตเอง"

พระอานนท์ทูลถามว่า "เขาเหล่านั้นจะถึงปฏิบัติต่อพระสตรีระของพระตถาคตเจ้าอย่างไร"

พระพุทธองค์ตรัสว่า "พึงปฏิบัติเช่นเดียวกับสรีระของพระเจ้าจักรพรรดิราช คือห่อด้วยผ้าไหมแล้ว ซับด้วยสำลี สลับกันโดยอุบายนี้ ๕๐๐ คู่ แล้วเชิญลงในรางเหล็กเติมน้ำมันมีฝาเหล็กครอบ ทำ จิตกาธารด้วยไม้หอม ถวายพระเพลิงเสร็จแล้ว เก็บพระอัฐิธาตุบรรจุไว้ในสถูปที่ถนนวนใหญ่ ๔ แพร่ง

อุปารหุคค ๔ จำพวก

ดูก่อนอานนท์ อุปารหุคค (คือบุคคลที่ควรสร้างสถูปหรือเจดีย์ไว้เคารพ สักการะ) ๔ จำพวกคือ

๑. พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
๒. พระปัจเจกพุทธเจ้า
๓. พระอรหันตสาวก
๔. พระเจ้าจักรพรรดิราช

“ชนทั้งหลายยังจิตให้เลื่อมใสในพระสถูปนั้นแล้ว เบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก ย่อม เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์”

ประทานโอวาทแก่พระอานนท์

พระอานนท์เข้าไปสู่วิหารเหนียวสลักเพชรยื่นร้องไห้ ด้วยคิดว่า เรายังเป็นเสขบุคคลมีกิจที่ต้องทำอยู่ แต่พระพุทธองค์ผู้อนุเคราะห์เรา จักปรินิพพานเสียแล้ว

พระพุทธองค์ทรงทราบตรัสเรียกให้เข้าเฝ้า แล้วตรัสว่า "อย่าเลย อานนท์ เธออย่าเศร้าโศกร่ำ ไรไปเลย การพลัดพรากจากของอันเป็นที่รัก ของที่ชอบใจ สิ่งใดเกิดขึ้นแล้ว มีปัจจัยปรุงแต่งแล้ว มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา สังขารไม่เที่ยง อานนท์ เธอได้อุปัฏฐากพระตถาคต ด้วยกายกรรม วาจกรรมและมโนกรรมอันประกอบด้วยเมตตา เธอได้ทำบุญไว้แล้ว จงประกอบความเพียร เธอจัก เป็นผู้ไม่มีอาสวะโดยฉับพลัน"

ตรัสสรรเสริญพระอานนท์

ลำดับนั้น พระพุทธองค์ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายมาตรัสสรรเสริญพระอานนท์ว่า ภิกษุผู้ อุปัฏฐากพระพุทธเจ้าที่มาแล้วในอดีตแล้วที่จะมีมาในอนาคต อย่างยิ่งเพียงเท่าพระอานนท์ อานนท์เป็นบัณฑิตรู้กาลที่ควรจะจัดให้ พุทธบริษัททั้ง ๔ เข้าเฝ้า แล้วตรัสแสดงข้ออัศจรรย์ ๔ ประการของพระอานนท์ คือ บริษัท ๔ มีภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ต้องการเห็นพระอานนท์ ๑

ยินดีที่ได้เห็น๑ ยินดีในธรรมที่แสดง๑ ไม่อึดในธรรมที่แสดง๑ ธรรมอันอัศจรรย์ทั้ง๔ นี้มีอยู่ในพระเจ้าจักรพรรดิราชเหมือนกัน

เมืองกุสินารา

พระอานนท์กราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าอย่าปรินิพพานในเมืองกุสินารานี้ซึ่งเป็นเมืองเล็ก เมืองคอน เป็นกึ่งเมืองของพระองค์เสด็จไปปรินิพพานในเมืองใหญ่ๆ เช่น กรุงจัมปา กรุงราชคฤห์ กรุงสาวัตถี เมืองสาเกต กรุงโกสัมพี กรุงพาราณสี แต่พระองค์ตรัสห้ามว่า “อานนท์ เธออย่าได้กล่าวอย่างนั้น กรุงกุสินาราในอดีต ชื่อว่า กุสาวดี มีพระเจ้าจักรพรรดิราช พระนามว่า สุทัตสนะปกครอง เคยเป็นเมืองที่มั่งคั่งรุ่งเรือง ไม่เจียบจากเสียงทั้ง ๑๐ ทั้งกลางวันกลางคืนคือ ๑. เสียงช้าง ๒. เสียงม้า ๓. เสียงรถ ๔. เสียงกลอง ๕. เสียงตะโพน ๖. เสียงพิณ ๗. เสียงกังสดาล ๘. เสียงขบรื่อง ๙. เสียงสังข์ ๑๐. เสียงชวณกันบริโภคาหาร”

แจ้งข่าวปรินิพพานแก่มัลลกะศรัย

พระพุทธองค์ตรัสให้พระอานนท์ไปแจ้งข่าวการปรินิพพานแก่พวกมัลลกะศรัยว่า “พระตถาคตจักปรินิพพานในปัจฉิมยามแห่งราตรีวันนี้” พวกท่านจะไม่เคืองคร้อนในภายหลังว่า “พระตถาคตมาปรินิพพานในคามเขตของพวกเรา พวกเราไม่ได้เข้าเฝ้าเป็นครั้งสุดท้าย” พระอานนท์รับพุทธดำรัสแล้วเข้าไปบอกพวกมัลลกะศรัยในกลางที่ประชุม ณ สันฐาคาร พวกกษัตริย์พร้อมทั้งพระโอรส พระสุนิสสา และปชาบดี เสวยทุกขโทมนัสมีประการต่างๆ แล้วเสด็จไปศาลวัน พระอานนท์จัดให้เข้าเฝ้าตามลำดับสกุลวงศ์เสร็จในปฐมยาม ส่วนเบื้องต้นแห่งราตรี

โปรดสุภททปริพาชก

สมัยนั้น สุภททะทราบข่าว พระพุทธเจ้าจักปรินิพพานในยามสุดท้ายคืนนี้ รีบเข้าเฝ้าทูลถามข้อสงสัยของตน พระอานนท์ห้าม ๓ ครั้ง พระพุทธองค์ได้สดับคำเจรจาของพระอานนท์ จึงตรัสอนุญาตให้เข้าเฝ้าได้ เขาทูลถามปัญหาว่า ครุฑทั้ง ๖ คือ ปุณณกัตสปะ มัคขลิโคสาด อชิตเกสกัมพล ปกุกุทกัจจายนะ สัตถุชยเวถ์ฐฐบุตร และนิครนถ์นาฏบุตร อ้างตัวเองว่าได้ตรัสรู้จริงหรือ

พระพุทธองค์ตรัสห้ามแล้วทรงแสดงว่า "ดูก่อนสุภททะ อริยมรรคมีองค์ ๘ ไม่มีอยู่ในธรรมวินัยใด สมณะที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ ที่ ๔ ไม่มีในธรรมวินัยนั้น อริยมรรคมีองค์ ๘ มีอยู่แต่ในธรรมวินัยของตถาคตเท่านั้น ลัทธิอื่นนอกจากธรรมวินัยของตถาคตไม่มี ดูก่อนสุภททะ ถ้าพระภิกษุยังปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ โลกก็ไม่พึงสูญเปล่าจากพระอรหันต์"

สุภัททะพึงธรรมจบแล้วแสดงตนเป็นอุบาสกและขอบรรพชาอุปสมบท พระองค์ตรัสว่า “ดูก่อนสุภัททะ ผู้ที่เคยเป็นอัญญเดียรธีย์มาก่อน ต้องอยู่ปริวาส ๔ เดือนจึงจะบรรพชาอุปสมบทได้” สุภัททะกราบทูลว่า “ข้าพระองค์จักอยู่ปริวาส ๔ ปี ต่อล่วง ๔ ปีแล้วภิกษุทั้งหลายมีจิตยินดีพึงให้ข้าพระองค์บรรพชาอุปสมบทเพื่อเป็นภิกษุเถิด”

พระองค์ตรัสให้พระอานนท์นำสุภัททะไปบรรพชา เมื่อบรรพชาเสร็จแล้ว พระอานนท์นำมาเข้าเฝ้าพระองค์ให้สุภัททะอุปสมบทเป็นภิกษุ พร้อมทั้งตรัสบอกกัมมัฏฐาน พระสุภัททะได้บำเพ็ญเพียรสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในราตรีนั้น เป็นปัจฉิมสาวก คือ สาวกองค์สุดท้าย

ประทานโอวาทแก่ภิกษุสงฆ์

ลำดับนั้น พระพุทธองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า “ดูก่อนอานนท์ บางทีพวกเธอจะถึงความคิดอย่างนี้ว่า ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงไปแล้ว พระศาสดาของพวกเราไม่มี พวกเธอไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมกถิ วิญญู กติ อันใดอันเราแสดงแล้ว ได้บัญญัติไว้แล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมและวินัยนั้นจักเป็นศาสดาของพวกเธอ โดยกาลล่วงไปแห่งเรา”

การระวโหหาร

ในสมัยก่อนพระภิกษุทั้งผู้แก่กว่าและอ่อนกว่า เรียกกันด้วยคำว่า “อาวุโส” เสมอเหมือนกันหมด เมื่อพระองค์ล่วงลับไปตรัสให้ภิกษุเรียกกันโดยการระวโหหาร ๒ ประการ คือ

๑. ภิกษุผู้แก่กว่าพึงเรียกภิกษุผู้อ่อนกว่าโดยชื่อ โดยโคตร หรือด้วยคำว่า “อาวุโส” (ผู้มีอายุ)
๒. ภิกษุผู้อ่อนกว่าพึงเรียกภิกษุผู้แก่กว่าว่า กันเต (ท่านผู้เจริญ) อายัสมา (ผู้มีอายุ)

ตรัสถึงพระฉันทะ

“ดูก่อนอานนท์ ถ้าสงฆ์ปรารถนาอดนสิกขาบทเล็กน้อยเสียบ้าง จงถอนเถิด โดยกาลล่วงไปแห่งเรา”

“ดูก่อนอานนท์ สงฆ์พึงลงพรหมทัณฑ์แก่ฉันทะภิกษุ คือ ฉันทะปรารถนา เจริญคำใด พึงเจริญคำนั้น ภิกษุไม่พึงว่า ไม่พึงโอวาท ไม่พึงตั้งสอน”

เปิดโอกาสให้ซักถามความสงสัย

ลำดับนั้น พระพุทธองค์ตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ความสงสัยความเคลือบแคลงในพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มรรคหรือในข้อปฏิบัติจะพึงมีแม้แก่ภิกษุหนึ่ง พวก

เธอจึงถามเกิด อย่างได้มีความเคียดร้อนใจในภายหลังว่า พระศาสดาอยู่เฉพาะหน้าเราแล้ว เรายังมี อาจทูลถาม เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุทั้งหลายพากันนั่งเสียดัง ๓ ครั้ง พระ อานนท์กราบทูลแสดงความอัศจรรย์ พระองค์ตรัสว่า "อานนท์ความสงสัยจะไม่มีแม้แก่ภิกษุรูป หนึ่ง ในภิกษุทั้ง ๕๐๐ รูป อย่างต่ำที่สุดก็เป็นพระโสดาบัน ไม่มีอันตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง ที่จะตรัสรู้ในภายหลัง"

พระปัจฉิมโอวาท

ลำดับนั้น พระพุทธองค์ตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่า "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ เราขอเตือนเธอ ทั้งหลายว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา พวกเธอจงยังความไม่ประมาทให้ถึง พร้อมเถิด" นี้เป็นพระปัจฉิมวาจาของพระศาสดา

ปรินิพพาน

ต่อจากนั้นพระพุทธองค์มิได้ตรัสอีกเลย ทรงเข้านุปูพวิหารสมบัติทั้ง ๕ โดยอนุโลมคือ เข้าตามลำดับ ปฏิโลมคือเข้าตามทวนลำดับ

ขณะนั้นพระอานนท์ถามพระอนุรุทธะว่า พระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานแล้วหรือ พระอนุ รุทธะตอบว่าพระผู้มีพระภาคเจ้ายังไม่ปรินิพพาน ทรงเข้าสมบัติถอยหลังกลับไปจนถึงปฐมฌาน ออกจากปฐมฌานแล้วเข้าสมบัติไปตามลำดับอีกจนถึง จตุตถฌาน เมื่อออกจากจตุตถฌานแล้วทรง ดับขันธปรินิพพาน ณ ปัจฉิมยามแห่งราตรีวิสาขบูชาวันนั้นแล

กล่าวสังเวกคาถา

พร้อมกับการปรินิพพานของพระพุทธองค์ ได้เกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ เกิดความขนพอง สยองเกล้าน่าสะพึงกลัว ทั้งกลองทิพย์ก็บันลือขึ้น ขณะนั้นมีเทวดาและมนุษย์กล่าวสังเวกคาถา ดังต่อไปนี้.

ท้าวสหัมบดีได้กล่าวคาถาว่า "สัตว์ทั้งหลายทั้งปวง จักต้องทอดทิ้งร่างกายไว้ในโลก แต่ พระตถาคตผู้เป็นศาสดาเช่นนั้น หาบุคคลจะเปรียบเทียบมิได้ในโลก เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมีพระกำลังยังเสด็จปรินิพพาน"

ท้าวสักกเทวราชได้กล่าวคาถาว่า "สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีความเกิดขึ้นและเสื่อมไป เป็นธรรมดา ย่อมเกิดและดับไป ความเข้าไปสงบสังขารเหล่านั้นได้เป็นสุข"

พระอนรุทระได้กล่าวคาถาว่า “ลมอัสตาสะปัสตาสะของพระมุนี ผู้มีพระทัยตั้งมั่น คงที่ไม่หวั่นไหว ปรารถนาคทาละมิดีมีแล้ว พระองค์มีพระทัยไม่หวั่นไหว ทรงอดกลั้นเวทนาได้แล้ว ความพินแห่งจิตได้มีแล้ว เหมือนดวงประทีปดับไปฉะนั้น”

พระอานนท์ได้กล่าวคาถาว่า “เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ประกอบด้วยอาการอันประเสริฐ ทั้งปวง ปรีณิพพานแล้ว ในครั้งนั้นได้เกิดอศรธรรย์ นำสะพิงกล้วยและเกิด ความขนพองสยองเกล้า”

แจ้งข่าวปรีณิพพาน

ครั้งพระพุทธองค์ปรีณิพพานแล้วแต่ยังไม่สว่าง พระอนรุทระกับพระอานนท์จึงแสดงธรรมมี กถาเพื่อให้บริษัทคลายความเสียใจ พอสว่างแล้วพระอนรุทระบอกให้พระอานนท์ไปแจ้งข่าวการ ปรีณิพพานแก่พวกมัลลกะศรัย ซึ่งกำลังประชุมกันอยู่ ณ ต้นฐาการ เมื่อพวกมัลลกะศรัยทราบข่าว ต่างเสียใจ มีความทุกข์เป็นกำลัง และสั่งให้พวกบุรุษประกาศข่าวการปรีณิพพานทั่วทั้งพระนคร ให้เตรียมดอกไม้ของหอมต่างๆ และเครื่องดนตรีทุกชนิด พร้อมผ้า ๕๐๐ คู่ ไปยังศาลวัน เพื่อ บูชาสักการะสรีระของพระพุทธองค์ พวกมัลลกะศรัย ทำพุทธบูชาด้วยสักการะอันโอฬารล่วงไป ๖ วัน วันที่ ๗ จึงปรึกษากันว่า "เราจะเชิญพระบรมศพไปทางทิศทักษิณแห่งพระนคร ถวายพระ เพลิง ณ ภายนอกพระนครเถิด"

มกุฎพันธเจดีย์

ครั้งนั้นมัลลปาโมกข์ทั้ง ๘ มีกำลังมาก สรงน้ำคำเกล้านุ่งผ้าใหม่พร้อมกันเข้าไปอัญเชิญพระ บรมศพก็ไม่อาจให้เคลื่อนจากที่ได้ พวกมัลลกะศรัยแปลกใจถามพระอนรุทระ (ผู้เลิศทางทิพย์จักขุ ญาณ) ท่านแสดงเหตุว่า " พวกเทวดามีความประสงค์จะเชิญไปทางทิศอุดรแห่งพระนคร แล้วเข้าสู่ พระนครโดยประตูทิศอุดร เชิญไปท่ามกลางพระนคร ออกโดยประตูทิศบูรพา ถวายพระเพลิง พระสรีระของพระพุทธองค์ ณ มกุฎพันธเจดีย์ ทางทิศบูรพาแห่งพระนคร" พวกมัลลกะศรัยทำ ตามประสงค์ของเทวดา จึงเคลื่อนพระบรมศพไปได้ด้วยดี

ขณะนั้นดอกมณฑารพของทิพย์ เทวดาบันดาลให้ตกลงมาเพื่อเป็นพุทธบูชาทั่วกรุงกุสินารา สูงประมาณห้า เมื่อเคลื่อนพระบรมศพไปที่มกุฎพันธเจดีย์เรียบร้อยแล้ว พระอานนท์จึงบอกวิธี ปฏิบัติต่อพระพุทธสรีระ ให้พวกมัลลกะศรัยทราบทุกประการเหมือนนัยที่ได้ฟังมาเฉพาะพระ พักตร์ของพระองค์ เสร็จเรียบร้อยแล้วเชิญพระบรมศพขึ้นบนเชิญจิตตกาธาน เตรียมจะถวายพระ เพลิง

ถวายพระเพลิงไม่ติด

ครั้งนั้นมัลลปาโมกษ์ ๔ คน สรงน้ำคำเกล้านุ่มหอมผ้าใหม่ นำไฟเข้าไปจุดทั้ง ๔ ทิศ ไฟไม่ติด พวกมัลลกษัตริย์จึงตรัสถามพระอนุรุทธะ ท่านแสดงเหตุว่า "พวกเทวดาประสงค์จะให้หรือพระมหากัสสปะมาถวายบังคมพระพุทธรูปด้วยเศียรเกล้าก่อน จึงจะถวายพระเพลิงได้"

สมัยนั้นพระมหากัสสปะ พร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป เดินทางมาจากป่าวานครสู่เมืองกุสินาราพักอยู่ที่ร่มไม้แห่งหนึ่ง เห็นอาชีวกถือดอกมณฑารพเดินมาจึงถามเขาว่า "ท่านได้ทราบข่าวพระศาสดาของเราบ้างหรือ" อาชีวกตอบว่า "เราทราบ พระสมณโคดมปรินิพพานได้ ๗ วันเช้าวันนี้ดอกมณฑารพนี้เรานำมาจากที่นั่น"

พระสุภทัชกล่าวจ้วงจาบ

ลำดับนั้นพระภิกษุที่ยังไม่สิ้นอาสวะ ร้องไห้เกลือกกลิ้งไปมารำพันถึงพระพุทธรองค์ ส่วนภิกษุที่สิ้นอาสวะแล้วอดกลั้นด้วยธรรมสังเวช มีภิกษุแก่รูปหนึ่งซึ่งบวชเมื่อแก่ชื่อว่า สุภทัช ห้ามว่า "อย่าเลยผู้มีอายุ พวกท่านอย่าเศร้าโศก อย่ารำไรไปเลย เราพ้นดีแล้ว ด้วยว่าพระสมณะนั้นเบียดเบียนพวกเรายู่ว่า สิ่งนี้ควรแก่เธอ สิ่งนี้ไม่ควรแก่เธอ ก็บัดนี้พวกเราปรารถนาสิ่งใด ก็จักกระทำสิ่งนั้น ไม่ปรารถนาสิ่งใด ก็จักไม่กระทำสิ่งนั้น"

พระมหากัสสปะได้ฟังคำพูดเช่นนั้น คิดจะยกเป็นอธิกรณ์ทำนาคหกรรม เห็นว่ายังไม่ควรก่อน จึงพูดให้ภิกษุคลายความเศร้าโศกเสียใจ พาคณะเดินทางไปยังเมืองกุสินารา เมื่อถึงมกุฏพันธเจดีย์แล้ว ประนมมือกระทำประทักษิณรอบจิตกาธาน ๓ รอบ เปิดทางส่วนพระบาทถวายบังคมพระบาทด้วยเศียรเกล้า ภิกษุ ๕๐๐ รูปก็ทำเช่นนั้น

เพลิงทิพย์ลุกโผลงขึ้น

พอพระมหากัสสปะและภิกษุ ๕๐๐ รูป ถวายบังคมแล้วถอยออกมาเพลิงทิพย์ก็ลุกโผลงขึ้นเผาพระศรีระพร้อมทั้งคู่มือ ๕๐๐ ชั้น และหีบทองบนจิตกาธานจนหมดสิ้น แต่ยังไม่เหลือสิ่งที่เพลิงไม่ไหม้ ๔ อย่างด้วยอานุภาพพุทธอริยฐาน ซึ่งเป็นที่น่าอัศจรรย์ยิ่งได้แก่

๑. ผ้าที่หุ้มพระบรมศพ (ชั้นใน ๑ ผืน ชั้นนอก ๑ ผืน)
๒. พระเขี้ยวแก้วทั้ง ๔
๓. พระรากขวัญ (ไพลาร้า) ทั้ง ๒
๔. พระอุณหิต (กรอบหน้า)

วันนี้เรียกว่า วันอัฐมิมูชา คือวันถวายพระเพลิง ตรงกับวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖

ทูตมาขอพระบรมสารีริกธาตุ

พวกมัลลกษัตริย์นำพระบรมสารีริกธาตุไปประดิษฐาน ณ สันฐาคาร ภายในเมืองกุสินารา มีทหารยืนถือธนูรักษาโดยรอบพระนคร เพื่อป้องกันไม่ให้กษัตริย์อื่นมาแย่งชิง ทำการสักการะบูชาอย่างมากมายตลอด ๗ วัน ขณะนั้นกษัตริย์และพราหมณ์ ทั้ง ๗ นคร คือ

๑. พระเจ้าอาชาตศัตถุ เมืองราชคฤห์
๒. พระเจ้าลิจนวี เมืองเวสาลี
๓. พระเจ้าศากยะ เมืองกบิลพัสดุ์
๔. กุลิกษัตริย์ เมืองอัลลกะปปะ
๕. โกลิกษัตริย์ เมืองรามคาม
๖. มหาพราหมณ์ เมืองเวฏฐทีปกะ
๗. มัลลกษัตริย์ เมืองปาวา

ได้ทราบข่าวว่าพระพุทธองค์เสด็จไปปรินิพพานที่เมืองกุสินารา จึงส่งทูตของตนไปขอแบ่งพระบรมสารีริกธาตุ พร้อมทั้งยกกองทัพไปประชิดเมืองกุสินารา พวกมัลลกษัตริย์เมื่อได้รับสาสน์แล้ว ตอบไปว่า "พระพุทธองค์เสด็จมาดับขันธปรินิพพานในเขตของเรา เราจะไม่ให้พระบรมสารีริกธาตุ" กษัตริย์ทั้ง ๗ นครเตรียมบุกเข้าไปเพื่อแย่งชิงพระบรมสารีริกธาตุ

โทณพราหมณ์ผู้ห้ามทัพ

มีพราหมณ์คนหนึ่งชื่อว่า "โทณพราหมณ์" ซึ่งเป็นอาจารย์สอนไตรเภทเป็นที่เคารพรักของคนทั้งชมพูทวีป เห็นว่าจะเกิดสงครามใหญ่แย่งชิงพระบรมสารีริกธาตุ จึงกล่าวสุนทรพจน์ว่า

"คณานิกรเจ้าผู้เจริญ เชิญฟังวาจาของข้าพระองค์ พระพุทธเจ้าของเราทั้งหลายเป็นขันตีวาที การรบกันเพราะเหตุแห่งพระบรมสารีริกธาตุของพระองค์นั้นไม่งามเลย ข้าแต่กษัตริย์ผู้เจริญ ทั้งเจ้านครเดิมและต่างราชธานีจงขึ้นชมสามัคคีกัน แบ่งปันพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น ๘ ส่วน ให้เสมอกันทุกพระนครเถิด ขอพระสถูปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ จงแพร่หลายทั่วทุกทิศ สถิตสถาพรเพื่อนิกรสัตว์สิ้นกาลนานเถิด"

กษัตริย์และพราหมณ์ทั้ง ๘ นครได้สดับมธุรสสุภาษิต เห็นชอบในสามัคคีธรรม จึงมอบให้โทณพราหมณ์เป็นผู้แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ

แบ่งพระบรมสารีริกธาตุ

โทณพราหมณ์พอได้โอกาสหยิบเอาพระเขี้ยวแก้วข้างขวา ซ่อนไว้ในมวยผม แล้วจัดการตวงพระบรมสารีริกธาตุด้วยทะนานทองแบ่งให้กษัตริย์ ๘ เมือง ๆ ละ ๒ ทะนาน รวมเป็น ๑๖ ทะนาน ขณะนั้นท้าวสักกะทรงทราบว่ โทณพราหมณ์ได้ซ่อนพระเขี้ยวแก้วที่มวยผม ทรงดำริว่าพระเขี้ยวแก้วเป็นของสูงส่ง โทณพราหมณ์ไม่สามารถบูชาให้สมเกียรติยศได้ ควรนำไปประดิษฐานในเทวโลกเพื่อเป็นที่สักการบูชาของเทวดาและพรหมทั้งหมดจะดีกว่า แล้วได้แฝงกายหยิบเอาพระเขี้ยวแก้วอัญเชิญไปบรรจุในพระจุฬามณีเจดีย์ชั้นดาวดึงส์

ส่วนโทณพราหมณ์เมื่อแบ่งพระบรมสารีริกธาตุแล้ว ค้นหาพระเขี้ยวแก้วแล้วไม่พบก็เสียใจ จะสอบถามก็กลัวเสียเกียรติของตน จึงขอทะนานทองไปบรรจุไว้ในเจดีย์ เรียกว่า "ตุ้มพเจดีย์"

ส่วนโมริยกษัตริย์เมืองปีปผลิวัน ทราบข่าวว่าพระพุทธรองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานที่เมืองกุสินารา ส่งทูตมาขอพระธาตุ พวกมัลลกษัตริย์ตรัสบอกว่า "พระธาตุได้แจกไปหมดแล้ว ท่านทั้งหลายจงอัญเชิญพระอังคาร (ขี้เถ้า) ไปสร้างสถูปทำสักการะบูชาเถิด" เรียกว่า อังคารเจดีย์

เจดีย์ ๔ ประเภท

กษัตริย์ และ พราหมณ์ ทั้ง ๘ นครเมื่อได้รับพระบรมสารีริกธาตุไปแล้ว ได้สร้างเจดีย์บรรจุเพื่อเป็นที่สักการะบูชา

๑. ธาตุเจดีย์ คือ เจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ
๒. บริโภคเจดีย์ คือเจดีย์ที่บรรจุเครื่องบริวาร เช่น บาตร จีวร เตียง ตั่ง กุฎี วิหาร เป็นต้น
๓. ธรรมเจดีย์ คือเจดีย์ที่บรรจุพระพุทธรูปที่จารีกลงในใบลาน แผ่นทอง แผ่นศิลาเป็นต้น
๔. อุทเทสิกเจดีย์ คือเจดีย์ที่บรรจุพระปฏิมาพระพุทธรูปที่สร้างด้วย เงิน ทอง อัญมณีต่างๆ

สาเหตุที่พระพุทธรองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานที่เมืองกุสินารา

๑. เพื่อโปรดสุภทัตตะปริพาชก สาวกองค์สุดท้าย
๒. เพื่อไม่ให้เกิดสงครามแย่งชิงพระบรมสารีริกธาตุแก่คนต่างๆ
๓. เพื่อให้พระบรมสารีริกธาตุแพร่หลายไปยังเมืองต่างๆ เมื่อมีคนสักการะบูชาด้วยความศรัทธาเลื่อมใส ละ โลก ไปแล้วจะมีสุคติโลกสวรรค์เป็นที่ไป

อันตรายาน

อันตรายาน หมายถึง ความเสื่อมสิ้นไปแห่งพระศาสนา ๕ ประการ บรรดาอันตรายานทั้ง ๕ นั้น ปริยัติเสื่อมไปเป็นอันดับแรก ต่อมาปฏิบัติเสื่อมสิ้นไป เมื่อไม่เล่าเรียน (ปริยัติ) และไม่นำมาประพฤติปฏิบัติ (ปฏิบัติ) ปฏิเวธก็เสื่อมสิ้นไป คือ การบรรลุมรรคผลไม่มี ต่อจากนั้นสมณเพศไม่มี หาผู้ครองไตรจีวรมิได้ เพศสมณะสูญสิ้นไป และสุดท้ายธาตุอันตรายานความเสื่อมสิ้นไปแห่งพระบรมสารีริกธาตุอันตรายานสูญไปจากโลก เป็นการสิ้นสุดแห่งพระพุทธศาสนาในที่สุด

อันตรายาน ๕ ประการ ได้แก่

๑. ปริยัติอันตรายาน	ความเสื่อมไปแห่งปริยัติ
๒. ปฏิบัติอันตรายาน	ความเสื่อมไปแห่งการปฏิบัติ
๓. ปฏิเวธอันตรายาน	ความเสื่อมไปแห่งการบรรลุมรรคผล
๔. ดิ๊งคอันตรายาน	ความเสื่อมไปแห่งสมณเพศ
๕. ธาตุอันตรายาน	ความเสื่อมไปแห่งพระบรมธาตุ

ความเป็นมาของการสังคายนา

หลังจากพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระสรีระของพระพุทธเจ้าเสร็จสิ้นแล้ว พระมหากัสสปะ พร้อมด้วยเหล่าพระภิกษุสาวกของพระพุทธองค์ ได้ปรึกษากันเกี่ยวกับความเป็นไปของพระศาสนา ในอนาคตเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว

ขณะนั้นในที่ประชุมได้ยกคำกล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัยที่สุภัททวุฒทบบรรพชิต (ผู้บวชเมื่อแก่) ขึ้นปรึกษากัน แล้วลงมติกันว่าจักทำการสังคายนาเพื่อร้อยกรองรักษาพระธรรมวินัยให้ปรากฏสืบทอดแต่อนุชนต่อไป โดยมอบให้พระมหากัสสปะเป็นประธานในการทำสังคายนา

ปัญหาและเฉลยปริเฉทที่ ๑๓

๑. พระสาวกรูปใด สนับสนุนการบวชภิกษุณีครั้งแรก ?

ก. พระสารีบุตร	ข. พระมหากัสสปะ
ค. พระอุบาลี	ง. พระอานนท์

๒. พระนางปชาบดี แสดงความตั้งใจในการขอบวชอย่างไร ?

ก. อดพระกระยาหาร	ข. กลืนลมหายใจ
ค. ตัดพระเมาลี	ง. ยอมสิ้นพระชนม์

๓. ภิกษุณีคู่ใด เป็นอัครสาวิกาซ้าย-ขวาของพระพุทธเจ้า ?

ก. อุบลวรรณาเถรี-รูปนันทาเถรี	ข. เขมาเถรี-อุบลวรรณาเถรี

- ค.เขมาเถรี-ปฐาจาราเถรี ง.ธัมมทินนาเถรี-รูปนันทาเถรี
- ๔.พระเถรีรูปใด ที่ได้รับยกย่องว่าเป็นผู้เลิศทางวินัย ?
- ก.พระภัททาภักจนาเถรี ข.พระปชาบดีโคตมีเถรี
ค.พระปฐาจาราเถรี ง.พระรูปนันทาเถรี
- ๕.พระนางปชาบดี บวชเป็นภิกษุณีด้วยวิธีใด ?
- ก.เอหิภิกขุอุปสัมปทา ข.ติสรณคมนุปสัมปทา
ค.รับครุธรรม ๘ ง.ญัตติจตุตถกรรม
- ๖.ภิกษุณีรูปแรกในพระพุทธศาสนา คือใคร ?
- ก.พระธรรมทินนาเถรี ข.พระปชาบดีโคตมีเถรี
ค.พระเขมาเถรี ง.พระอุบลวันณาเถรี
- ๗.บิณฑบาตที่ตรัสว่ามีอานิสงส์มาก มีกี่ครั้ง ?
- ก.๒ ครั้ง ข.๓ ครั้ง
ค.๔ ครั้ง ง.๕ ครั้ง
- ๘.พระพุทธเจ้าทรงแสดงปัจฉิมโอวาทที่ไหน ?
- ก.อัมพวัน ข.ศาลวโนทยาน
ค.ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ง.ลัญจิววัน
- ๙.สังฆนียสถานทั้ง ๔ แห่ง จัดเป็นเจดีย์ประเภทใด ?
- ก.ธาตุเจดีย์ ข.บริโกกเจดีย์
ค.ธรรมเจดีย์ ง.อุทเทสิกเจดีย์
- ๑๐.โทณพราหมณ์แบ่งพระบรมสารีริกธาตุออกเป็นกี่ส่วน ?
- ก.๕ ส่วน ข.๖ ส่วน
ค.๗ ส่วน ง.๘ ส่วน
- ๑๑.ข้อใด ชื่อว่าอริยธรรม ?
- ก.ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ข.ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ
ค.ศีล สมาธิ ปัญญา ง.สัจจะ ทมะ ขันติ
- ๑๒.พระพุทธเจ้าทรงแสดงอภิญาเทสิตรธรรมที่ไหน ?
- ก.ภูฏาคารศาลา ข.โกคนคร
ค.อาณันทเจดีย์ ง.ภันฑुकาม
- ๑๓.ใครเป็นผู้ถวายผ้าสังคิวรรณ ?
- ก.ตปุสสะ ข.ปุกกุสะ

๑๓.กรรม ๘ ของภิกษุณี ข้อ ๖ คือความในข้อใด ?

ก.ต้องหาอุปสัมปทาในสงฆ์สองฝ่าย ข.ต้องปวารณาในสงฆ์สองฝ่าย

ค.ต้องประพฤติมนต์ในสงฆ์สองฝ่าย ง.ต้องฟังคำสอนในสงฆ์สองฝ่าย

๑๔.พระพุทธเจ้าทรงจำพรรษาสุดท้ายที่ใด ?

ก.บ้านกัลลวาลมุตตคาม ราชคฤห์ ข.บ้านเวฬุคาม ไพสาลี

ค.บ้านภันฑคาม ปาวา ง.บ้านนาลันทคาม มคธ

๑๕.นางสิกขมานาจะบวชเป็นภิกษุณี ต้องรักษาศีล ๖ เครื่องครัดไม่ล่วงละเมิดเลยเป็นเวลากี่ปี ?

ก.๑ ปี ข.๒ ปี

ค.๓ ปี ง.๔ ปี

เฉลย

๑.ง	๒.ก	๓.ป	๔.ก	๕.ก
๖.ป	๗.ก	๘.ป	๙.ป	๑๐.ง
๑๑.ป	๑๒.ก	๑๓.ป	๑๔.ง	๑๕.ง
๑๖.ก	๑๗.ป	๑๘.ก	๑๙.ก	๒๐.ง
๒๑.ก	๒๒.ก	๒๓.ป	๒๔.ป	๒๕.ป
๒๖.ก	๒๗.ง	๒๘.ง	๒๙.ก	๓๐.ง
๓๑.ก	๓๒.ก	๓๓.ก	๓๔.ป	๓๕.ป

